

การศึกษาละครชาติ
คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ปริญญาโท
ของ
ปรีชา กันตะเหิษฐ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยาวาทศิลป์
มีนาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

792
ป4567
ร. 3

การศึกษาละครชาตรี
คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

บทคัดย่อ
ของ
ปาริชาติ กันตะเพ็ชร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยคดีศึกษาศาสตร์
มีนาคม 2549

h 284925

๕-5 ๒๒๒. 2549

ปารีชาติ กันตะเพ็ชร : (2548) การศึกษาละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยา)

กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :

รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ

การศึกษาละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมาย
ในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. ละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ มีคุณเต็มดวง วรรณภา เป็นเจ้าของคณะ สืบทอดต่อจาก คุณปทุม วรรณภา ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของคุณย่ามา ส่วนคุณย่ามาเป็นลูกศิษย์ของหม่อมเมือง และภายในคณะ ประกอบด้วยผู้แสดงและนักดนตรีที่สืบเชื้อสายมาจาก “หลวงอภัยพลรักษา” หลวงอภัยพลรักษานั้นเป็นบุคคล ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาละครชาตรีในสมัยแรก ทำให้โครงสร้างการแสดงของคณะปทุมศิลป์ยังคงรูปแบบ และพิธีกรรมเดิมไว้อยู่ กล่าวคือ จะเริ่มตั้งแต่พิธีทำโรง บูชาครุ ไหมโรง ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รำถวายมือ ประกาศโรง รำชั้ดชาตรี แล้วแสดงละคร จากนั้นพิธีลาเครื่องสังเวยก่อนเวลาเที่ยง เริ่มแสดงอีกครั้งตอนบ่าย ประกอบด้วยไหมโรง ประกาศโรง แสดงละคร และปิดการแสดง นอกจากนั้นทางคณะยังมีจัดพิธีกรรมการไหว้ครูดนตรีและครูละครทุกปี เพื่อความเป็นสิริมงคลกับคณะละครปทุมศิลป์

2. ละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ เป็นละครที่ใช้วงปี่พาทย์ชาตรี สามารถแยกออกเป็น วงปี่พาทย์ชาตรี เครื่องเล็ก วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องกลาง วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เครื่องดนตรีจะประกอบด้วย ระนาด กลองตุ๊ก โทน ฉิ่ง กรับไม้ไผ่ และอาจจะมีตะโพน กับกลองทัด ร่วมบรรเลงด้วย เพลงร้องที่ใช้มีทั้งเพลงโชนและเพลงไทย ซึ่งโครงสร้างของคำประพันธ์เป็นกลอนบทละคร ผู้แสดงร้องเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่ตีกรับรับบท

ละครชาตรีเมืองเพชรในปัจจุบันมีอยู่หลายคณะ แต่คณะที่ยังคงรูปแบบการแสดงที่ถูกต้องมีไม่มากนัก การสอนโดยส่วนใหญ่จะสอนกันในครอบครัว และผู้ที่สนใจ จึงควรช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ให้ยังคงอยู่สืบต่อไป

A STUDY OF PATHUMSIL LAKON CHATRI GROUP
AT MUANG DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
PARICHART KANTAPHET

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Fine Arts degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University
March 2006

Parichart Kantaphet: (2005) *a study of Pathumsil lakon chatri group at Muang district,*

Phetchaburi province. Master thesis, M.F.A (Ethnomusicology).

Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc.Prof.

Kanchana Intarasunanont, Assist.Prof.Dr.Chalermpon Ngamsutti.

The purpose of this study is to investigate Pathumsil Lakon Chatri group, at Muang district Phetchaburi province, the main objectives are as follows:

1. To study the cultural where is related to Pathumsil Lakon Chatri group.
2. To classify the instruments of the band.

The conclusions of a thesis are:

1. The Pathumsil Lakhon Chatri group is a very old show, which is run by people from one generation to another. Mrs.Temduang Wanna is a present band owner. She was trained succeeded her grandmother, Mrs. Ma who originally got teaching from Mom Mung. Most players of the band are related to the member of Lung Apaipolruk, who had a very influence role in the development of Lakhon Chatri since the early time, so the show is still old style : beginning with building a stage for the show, paying respect to teachers, warming up, invitation of the supernatural, respecting dance, Chatri dance, and lastly with the beginning of the show. Before noon the show should have ended with a Sang Wey ceremony. In the afternoon it will proceed again. Moreover, the band will host a teacher to paying respect annually to give best wishes to all members.

2. Pathumsil Lakhon Chatri group has pi-pha-t cha-tri-ensemble which can separate into small band pi-pha-t cha-tri-ensemble, medium band pi-pha-t cha-tri-ensemble and big band pi-pha-t cha-tri-ensemble. There are several instruments in the show such as Ranad, Klong Tuk Tone, Ching, Bamboo Glab, Thaphon, and Klong Thad. The favorite songs are Pleng Thon and Pleng Thai. These songs describe a story of each role of the player. The lead singer first and the rest will repeat each part of a song.

There are many Lakhon Chatri bands at Phetchaburi now, but the original and proper shows are quite a few. The teaching is provided within the family members. So, interested individuals should be supporting so that this wonderful show will be preserved from now on.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาระดับชาติ

คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ของ

ปาริชาติ กันตะเพชร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นำเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยามหาวิทยาลัย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

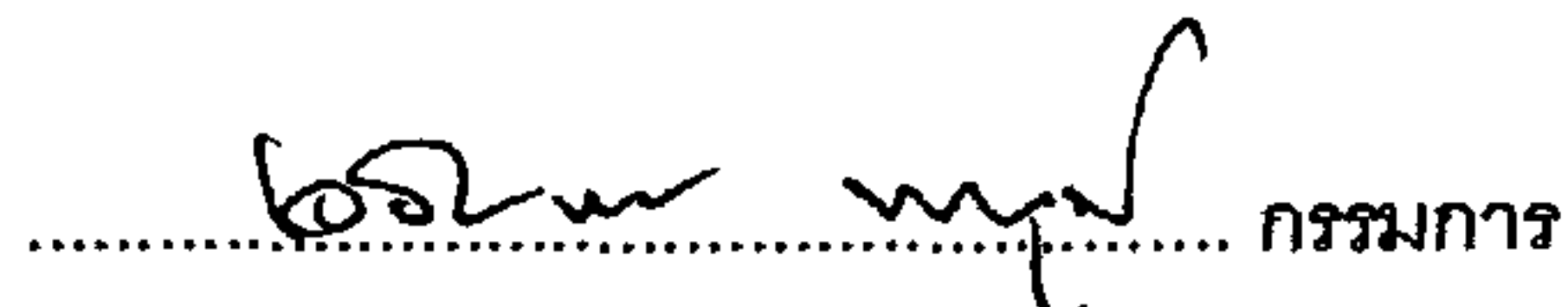
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

วันที่ 10 เดือน มีนาคม พ.ศ.2549

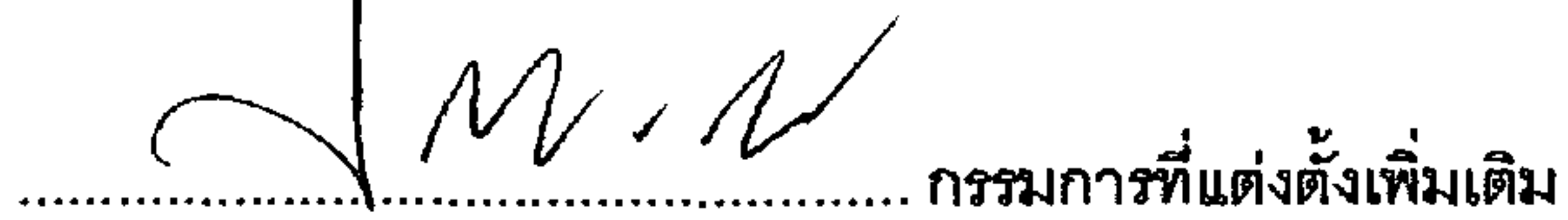
คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนานนท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุจี ศรีสมบัติ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ จากความช่วยเหลือของบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณ ทำให้ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ คุณพ่อสุชาติ และคุณแม่ประพิม ผู้มอบร่างกาย แรงใจ สติปัญญา และทุนทรัพย์ ส่งเสริม ให้การศึกษา และเป็นกำลังใจในการทำปริญญาานิพนธ์ ทำให้ลูกได้สำเร็จการศึกษา รวมถึง น้องสาว และทุกคนในครอบครัวกันตะเพ็ชร ที่เป็นกำลังใจเสมอมา

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ประธานควบคุมปริญญาานิพนธ์ และผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ กรรมการควบคุมปริญญาานิพนธ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ ให้คำปรึกษา และ คำชี้แนะต่าง ๆ ในการทำปริญญาานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม และผู้ช่วย ศาสตราจารย์ รุจี ศรีสมบัติ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่ให้ความเมตตา สละเวลา เป็นกรรมการปริญญา นิพนธ์ รวมถึงให้คำแนะนำ และความช่วยเหลือ ในการทำปริญญาานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ให้ความเมตตา รวมถึง คำแนะนำต่าง ๆ

ขอขอบคุณ อาจารย์ ในภาควิชาตรียางคศาสตร์ไทยทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือ ในทุก ๆ เรื่อง ขอขอบคุณ พี่นิ พนักงาน ประจำภาควิชาตรียางคศาสตร์ไทย ที่ให้ความช่วยเหลือ และนำส่ง เอกสารต่าง ๆ ในปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณเต็มดวง วรรณา และชาวคณะละครปทุมศิลป์ทุกคน ที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ ละครชาติ เมืองเพชร และให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการวิจัย จนทำให้ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณ เพื่อน ๆ ทุกคนที่ช่วยเป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่

ขอขอบคุณ คุณภาณุภณ พรรณมณีกุล ผู้จัดการฝ่ายอาหารและเครื่องดื่ม รวมถึงเพื่อนพนักงาน โรงแรมเอเวอร์กรีนทุกคน ที่ให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจในการทำปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

รวมถึงไปถึงผู้วิจัย และนักวิชาการทุกท่าน ที่รวบรวมข้อมูล เขียน และจัดพิมพ์หนังสือ ซึ่งเกี่ยวกับ ละครชาติ เมืองเพชร ทำให้ข้าพเจ้ามีข้อมูลในการทำปริญญาานิพนธ์มากขึ้น

บุญกุศลที่เกิดจากการทำปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแต่ท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ ให้มี สุขภาพแข็งแรง ประสบแต่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ปาริชาติ กันตะเพ็ชร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	7
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	17
ขั้นรวบรวมข้อมูล.....	17
อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวม.....	17
ขั้นศึกษาข้อมูล.....	18
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล.....	18
ขั้นสรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	19
4. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์.....	20
ความเป็นมาของละครชาตรีในจังหวัดเพชรบุรี.....	20 ✓
ความเป็นมาของคณะปทุมศิลป์.....	23
องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี.....	28 ✓
พิธีกรรม.....	30 ✓
การแต่งกาย.....	40 ✓
การบริหาร และการจัดการภายในคณะปทุมศิลป์.....	43
ดนตรีของละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี.....	46 ✓
ประวัตินักดนตรีและนักแสดง.....	52
บันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตอักษรไทย และโน้ตสากล ของคณะปทุมศิลป์.....	60

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. (ต่อ)บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์.....	60
บทครูสอน	64
บทสอนรำ.....	67
5. สรุปผล และข้อเสนอแนะ.....	77
บรรณานุกรม.....	84
ภาคผนวก.....	88
ภาคผนวก ก.บทเพลงของบทละครชาตรี คณะปทุมศิลป์.....	89
ภาคผนวก ข.โน้ตสากล.....	147
ภาคผนวก ค.แบบสัมภาษณ์บุคคลทางวัฒนธรรม.....	153
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	155

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1. คณะละครฉลองศรี ของย่ามา.....	23
2. คุณปทุม วรรณา ผู้ก่อตั้งคณะปทุมศิลป์.....	24
3. คุณเต็มดวง วรรณา เจ้าของคณะคนปัจจุบัน.....	25
4. แพทย์วัฒนธรรมไทย ในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านอเมริกา พ.ศ.2537.....	26
5. ประกาศนียบัตร งาน “สาธิตชีวิตไทย”.....	26
6. นักดนตรี และนักแสดงคณะปทุมศิลป์.....	27
7. ผู้ทำพิธีบูชาครูหม่มผ้าสะไบ หรือคล้องคอด้วยผ้าสะไบสีขาว.....	31
8. การจัดวางเครื่องบูชา.....	32
9. การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์.....	34
10. รำถวายมือ.....	34
11. การตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพิธีไหว้ครู.....	38
12. พวงเงิน พวงทองลาก ประพรม ข้าวของเครื่องบูชาพิธีไหว้ครู.....	39
13. ลูกศิษย์รำถวายมือในพิธีไหว้ครู.....	39
14. พิธีการครอบครุละคร.....	40
15. การแต่งกายยืนเครื่องพระ และนาง.....	42
16. การแต่งกายสามัญชน.....	42
17. การจัดสรรบุคคลเข้าร่วมคณะ.....	44
18. เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงคณะปทุมศิลป์.....	47
19. วงปี่พาทย์ชาติตรีเครื่องใหญ่.....	48
20. คุณธวัช จันทรสุข.....	52
21. คุณทศพล จันทรสุข.....	53
22. คุณสมุล จันทรสุข.....	54
23. คุณสมุล เล่นละครชาติตรีถวายพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าสิริวัณวรีนารีรัตน์.....	55
24. คุณชนิษฐา พนาพิทักษกุล.....	55
25. คุณกนกพล เริงจอหอ.....	56
26. คุณมัลลิกา อาจยุทธ์.....	57
27. คุณวันเพ็ญ อาจยุทธ์.....	58
28. คุณยุภา นำชม.....	59

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมอันสูงส่งอย่างหนึ่งของชาติ แสดงให้เห็นความรุ่งเรืองในอารยธรรมของชาติ เจ้าของดนตรีได้เป็นอย่างดี ดังนั้นดนตรีจึงเป็นสมบัติที่น่าภาคภูมิใจของบุคคลในชาติ เช่นเดียวกับความภาคภูมิใจในภาษา ในวรรณคดี ในนาฏศิลป์ และวิจิตรศิลป์ การศึกษาประวัติการดนตรีจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง เพราะช่วยให้ได้รู้ได้เข้าใจ ในศิลปวัฒนธรรมของตนได้ดียิ่งขึ้น ดนตรีไทยเป็นสิ่งที่มิพร้อมกันคนไทย ดนตรีและศิลปะถือเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความรุ่งเรืองของชาติอย่างหนึ่ง ชาติไทยเป็นชาติที่มีอารยธรรมอันสูงส่ง เพราะเรามีดนตรี และศิลปะซึ่งเจริญถึงขั้นที่เป็นแบบฉบับได้ (ปัญญา รุ่งเรือง. 2517) มีลักษณะที่แสดงออกถึงความเป็นไทย

วัฒนธรรมไทยเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคม ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผสมผสานกับวัฒนธรรมของต่างชาติและสืบทอดกันต่อมา ในบรรดาวัฒนธรรมทั้งหลาย ศิลปะ การละเล่นและการแสดงทั้งของหลวงและพื้นบ้านมีบทบาทในการให้ความบันเทิง และตอบสนองความเชื่อของชาวไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเป็นวิถีชีวิตและมรดกของชาวบ้าน จะสืบทอดโดยอาศัยการบอกเล่าจดจำและมีการเปลี่ยนแปลงผสมผสาน วัฒนธรรมพื้นบ้านในสังคมไทยมีทั้งที่ใช้ภาษา ไม่ใช้ภาษา และแบบผสม ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่เป็นปัทมถานที่ชาวบ้านพึงปฏิบัติ ช่วยให้วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยส่วนรวมเข้มแข็งขึ้น และให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน สำหรับศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตชาวบ้าน (คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย. 2532)

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะความเจริญทางด้านต่าง ๆ ได้แพร่กระจายจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และรวมถึงงานพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นประเภทศิลปหัตถกรรม และเครื่องใช้พื้นบ้าน (มารุต อัมรานนท์. 2543) และเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ โดยส่วนหนึ่งคือศิลปะพื้นบ้านในด้านวัฒนธรรมดนตรี จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยทั้งเครื่องดนตรี การผสมวง บทเพลง และอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาหลากหลายรูปแบบซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และสังคม ซึ่งสังคมในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่จะนิยมแต่สิ่งที่ทันสมัย ละทิ้งวัฒนธรรมอันดีงามที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปให้มีลักษณะเหมือนชาติตะวันตก และระบบการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้ามาก ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านลดน้อยลง

ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมในสังคมนั้น มี 4 ประการคือ

1. สภาพภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยา

2. ความเชื่อและค่านิยม
3. ความรู้ความสามารถทางเทคโนโลยีและวิธีผลิตโภคทรัพย์
4. การจัดระเบียบสังคม

สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผสมผสานวัฒนธรรม (คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชา ศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย. 2532)

การที่วัฒนธรรมของชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั้น มีทั้งข้อดี และข้อเสีย จึงต้องมีการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมของไทยให้คงอยู่ แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมมีหลายวิธีการ กาญจนานันท์ (2540) ได้อธิบายไว้ว่า

1. อนุรักษ์ทางการศึกษา
2. อนุรักษ์ทางธรรมชาติวิทยา
3. อนุรักษ์ทางสังคมวิทยา
4. อนุรักษ์ทางศิลปะวิทยา
5. อนุรักษ์ทางด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว

แนวอนุรักษ์นี้จะขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ ที่จะทำให้มีข้อจำกัด ได้แก่

1. เวลา
2. ผลกระทบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
3. อิทธิพลทางต่างประเทศ

แนวทางการอนุรักษ์ขึ้นอยู่กับบุคคล กลุ่มคนในสังคมที่จะร่วมมือกันกระทำความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแนวค่านิยมและความเชื่อ วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไป อะไรที่ดีก็ยังคงอยู่ อะไรที่ไม่ดีก็จะเสื่อมสูญไปในที่สุด (กาญจนานันท์. 2540) เปรียบเหมือนกับวัฒนธรรมดนตรีที่ต้องมีการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้ยังคงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย การวิจัยเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านให้ยังคงอยู่สืบต่อไป

แต่ยังคงมีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังคงอยู่และไม่สูญหายไปไหน มีการส่งเสริมและประกอบเป็นอาชีพ โดยยึดถือแบบฉบับที่เป็นของเดิมอยู่ สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน โดยวิธีการปากต่อปาก ถึงแม้จะมีการปรับปรุงให้เหมาะกับยุคสมัยบ้างแต่ก็ยังแสดงออกถึงความเป็นไทย วัฒนธรรมพื้นบ้านที่กล่าวมานี้ หมายถึง การละเล่นพื้นบ้านประเภทละคร

การละเล่นพื้นบ้านเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ชาวบ้านได้ส่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการสืบทอดต่อ ๆ กันมา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ตลอดจนความศรัทธาในศาสนาของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น

จังหวัดเพชรบุรีเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงโดดเด่นในด้านต่าง ๆ หลายด้าน เป็นที่ประทับใจต่อผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นเมืองที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นถึงจิตใจอันสูงส่งของชาวจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรีเคยเป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดประพาสประทับแรมในฤดูร้อนมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้คณะละครชาติของหลวงอภัย ซึ่งเป็นละครในราชธานีที่ได้รับอิทธิพลมาจากหัวเมืองภาคใต้ผสมกับละครใน มีโอกาสไปแสดงหน้าพระที่นั่ง และต่อมาจึงได้พัฒนาเป็นละครชาติเมืองเพชร เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรีโดยเฉพาะ (ทิพา ปัญญาวัฒน์ชิล. 2537)

ละครชาติ เป็นละครรำประเภทหนึ่งที่อยู่จักกันในลักษณะละครแก้สับบน เพราะเชื่อกันว่า ผู้แสดงละครชาติมีคาถาอาคม สามารถติดต่อกับเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ หากจะแก้สับบนจะต้องใช้การแสดงละครชาติ (สมเด็จพระยาตำราภานุภาพ. 2508)

ละครชาติเมืองเพชรจะพบเห็นได้มากในอำเภอเมือง อำเภอบ้านแหลม และอำเภอบ้านลาด จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอเมือง พบว่ามีคณะละครชาติจำนวน 19 คณะ (2546) ซึ่งในบางคณะจะมีแต่หัวหน้าคณะคอยรับงานอย่างเดียว ในเรื่องของวงดนตรียังคงใช้วงปี่พาทย์ชาติ ซึ่งแต่เดิมมีเครื่องดนตรี 6 ชนิดคือ ปี่ชวา 1 เล้า , โทน 2 คู่ , กลองตุ๊ก 2 คู่ , ฆ้องคู่ หรือโหม่ง , ฉิ่ง และกรับ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการนำเครื่องดนตรีละครนอกมาผสมกับละครชาติ จึงเข้าใจว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาติเมืองเพชรจะได้รับอิทธิพลมาและใช้จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กลองตุ๊ก 1 คู่ , ระนาด 1 ราง , โทน 1 คู่ , ตะโพน 1 ใบ , ฉิ่ง และฉาบ

แม้ว่าละครชาติจะได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมา แต่ปัจจุบันการแสดงดังกล่าวกลับเป็นเรื่องของธุรกิจมากกว่าการแสดงออกทางศิลปะการละคร กล่าวคือ มีการรวบรัดตัดทอนขั้นตอนการแสดง เพื่อความรวดเร็วใช้เวลาน้อย ราคาว่าจ้างถูกลง เพื่อให้รับงานแสดงได้มากขึ้น และจากสาเหตุที่มีมหรสพประเภทอื่นอีกมาก การแสดงส่วนใหญ่จึงมักแสดงเพื่อการแก้สับบนต่อหน้าสิ่งศักดิ์ตามขั้นตอนที่เชื่อกันว่าจะทำให้การแก้สับบนสำเร็จลุล่วงไปได้ การแสดงขาดความพิถีพิถันไม่มีผู้ตีฆ้อง ยิ่งไปกว่านั้นละครชาติในบางท้องที่ขาดทอนเหลือเพียงรำแก้สับบน ไม่มีพิธีกรรมและการแสดงละคร อย่างไรก็ตามกลับเป็นที่นิยมเพราะราคาถูก (จันทิมา แสงเจริญ. 2539)

การเล่นพื้นบ้านประเภทละครชาติที่แท้จริงนั้นหาชมได้ไม่บ่อยนัก ผู้วิจัยจึงเห็นควรศึกษาการเล่นพื้นบ้านประเภทละครชาติที่แท้จริง โดยเลือกศึกษาละครชาติที่จังหวัดเพชรบุรี ที่ยังคงมีรูปแบบละครชาติโบราณ มีขั้นตอนพิธีกรรมครบถ้วน ในเรื่องของบทร้อง และทำนองเพลง มีลักษณะเดียวกับบทร้องของโนราชาติซึ่งยังคงมีอยู่ทางภาคใต้

คณะละครชาติที่ยังคงรูปแบบการแสดง ขั้นตอนพิธีกรรม บทร้อง และทำนองเพลง ที่สามารถศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครชาติได้ คือ คณะปทุมศิลป์ ในวัดมหาธาตุวรวิหาร ถนนดำเนินเกษม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันคุณเต็มดวง วรรณภา เป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งแต่เดิมนั้นคุณปทุม วรรณภา

(ที่สะไก้) เป็นหัวหน้าคณะ ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว เป็นลูกศิษย์ของคุณยามา คุณยามาได้ฝึกหัดละครมาจาก หม่อมเมือง (ลูกของหลวงอภัยพลรักษ์) ถึงแม้ว่าคณะปทุมศิลป์ จะไม่ได้เป็นคณะที่ สืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่เป็นการสืบทอดแบบครูกับลูกศิษย์ มีครูที่เป็นแบบฉบับของจังหวัดเพชรบุรี และที่สำคัญชาวคณะของคุณเต็มดวง ยังสืบเชื้อสายมาจากหลวงอภัยพลรักษ์ กล่าวคือ หลวงอภัยพลรักษ์ เดิมชื่อ นายสุขจันทร์สุข เป็นบุคคลสำคัญทางด้านละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี เพราะได้มีโอกาสเล่นถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานที่พระนครคีรี และเป็นที่พื่อพระราชหฤทัยโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่นายสุขให้เป็น “ หลวงอภัยพลรักษ์ ”

คณะปทุมศิลป์มีชื่อเสียงมาก เนื่องจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้พิจารณาให้ละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ในรูปแบบของการสาธิต การจัดการแสดง และการบรรยาย ชื่องานว่า “ สาธิตชีวิตไทย ” ในมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านอเมริกา พ.ศ. 2537 (1994 Festiver of American Folk life) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ถึง 12 กรกฎาคม 2537 และในปีเดียวกันได้รับการติดต่อให้ไปแสดงที่สถาบันเอเซียมาทานครนิวยอร์ก หลังจากที่ได้ไปเผยแพร่วัฒนธรรมถึงต่างประเทศ คณะปทุมศิลป์จึงเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ทั้งหน่วยราชการ ที่มาติดต่อให้ไปแสดงที่อาทิเช่น ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ ในงานการแสดงพื้นบ้าน ส่วนในจังหวัดเพชรบุรีก็เป็นตัวแทนของจังหวัดแสดงละครชาตรีต้อนรับคณะผู้ใหญ่ที่มาเยือนจังหวัดเพชรบุรี เป็นการยืนยันได้ว่าคณะปทุมศิลป์ เป็นคณะละครชาตรีที่ได้รับการยกย่อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เหมาะแก่การศึกษาประวัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาโครงสร้างการแสดง บทร้อง ทำนองเพลง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ทางด้านดนตรีไทย ผลการศึกษาจะเป็นตัวอย่างที่ดีในการแสดงละครชาตรีแบบโบราณให้ถูกต้อง เป็นแนวทางในการพัฒนา และการอนุรักษ์ สืบทอด และการพัฒนาวัฒนธรรมดนตรีให้คงอยู่ สะท้อนภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมา และยังเป็นหลักฐานให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาดนตรีของละครชาตรี เป็นแนวทางในการพัฒนา และอนุรักษ์สืบทอด ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ในด้านความเป็นมา วิถีชีวิต พิธีกรรม การบริหารคณะ เพลงและการแสดง

3.ละครชาตรีเมืองเพชร เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรีโดยเฉพาะ ถึงแม้ว่าจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในจังหวัดเพชรบุรี แต่บางคณะมีรูปแบบการแสดงไม่ถูกต้องตามแบบแผนที่เคยเป็นมา การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการบันทึกองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีเมืองเพชร และวัฒนธรรมดนตรีของละครชาตรีที่ถูกต้องตามแบบแผน ให้คงอยู่ต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

- 1.ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเฉพาะ คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
- 2.การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ จะทำการศึกษารวบรวมเฉพาะเนื้อหาทางด้านดนตรี ศึกษาในเรื่องประเภทเครื่องดนตรี เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ประวัตินักดนตรี การถ่ายทอดดนตรี
- 3.บันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตอักษรไทย และโน้ตสากล ของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ดังนี้
 - 3.1 บทร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 - 3.2 บทร้องบทครูสอน
 - 3.3 บทร้องบทสอนรำ
- 4.ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ และยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรมดนตรี	หมายถึง	ความเจริญงอกงามและพัฒนาการดนตรี
โหมโรง	หมายถึง	การประโคมดนตรีก่อนการละเล่น
สามจ๊ับ สามเท่ง	หมายถึง	เพลงสามลา เป็นศัพท์แสดงของกลุ่มละครชาตรี
ร้องเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์	หมายถึง	การร้องประกาศเชยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพติดสินบนไว้ให้รับทราบ และมารับสินบนเพื่อให้สินบนขาด
รำถวายมือ	หมายถึง	ท่ารำที่ใช้เป็นลักษณะตามแบบท่ารำพื้นฐานของการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทย
ประกาศโรง หรือ กาศครู	หมายถึง	การร้องเพื่อบูชา และสรรเสริญพระคุณครู มารดา บิดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคล
บทร้องคำพริต	หมายถึง	บทสอนครู บทสอนรำ และบทสรรเสริญคุณมารดาบิดา
เพลงโหม	หมายถึง	เพลงร้องที่ยึดจังหวะโหมชาตรีเป็นสำคัญ ไม่มีดนตรีรับมีแต่ลูกคู่ร้องทวน
เพลงไทย	หมายถึง	เพลงร้องที่ยึดหลักทำนองปี หรือระนาด เมื่อจบคำร้องมีดนตรีบรรเลงรับ

ละครชาติรื่องเพชร	หมายถึง	การแสดงละครจำงหวัดเพชรบุรีที่ยึดถือแบบละครชาติรื่อง
ละครหลวง	หมายถึง	ละครจำจากกรุงเทพมหานคร นิยมใช้ผู้หญิงแสดง
คนบท	หมายถึง	ผู้ออกบท และผู้กำกับการแสดง
สินบน	หมายถึง	คำสัญญา ที่มีไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผู้บนได้รับสิ่งที่ปรารถนาแล้วต้องแก้สินบนตามที่ได้ตกลงไว้
เครื่องล่าง	หมายถึง	เครื่องดนตรีปี่พาทย์ชาติรื่อง
เครื่องบน	หมายถึง	เครื่องแต่งกายของละครชาติรื่องประกอบด้วย ชุดแต่งกายเครื่องประดับ และศิราภรณ์ หรือเครื่องประดับศีรษะ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี มีผู้ศึกษาค้นคว้า และเขียนบทความเผยแพร่ไว้บ้างแล้ว เนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในด้านนาฏศิลป์ ในส่วนของวัฒนธรรมดนตรี เท่าที่สืบค้นมีงานวิจัย เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดนตรีไม่มากนัก

บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในด้านละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี มีผู้สนใจศึกษาและเขียนหนังสือไว้พอสมควร แต่จะรวบรวมเฉพาะ ประวัติ บทร้อง และองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี เท่านั้น ในการศึกษาตามหลักมานุษยวิทยาโดยตรงยังไม่มี ในด้านของการศึกษาประวัติ และองค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี ทิพยา ปัญญาวัฒน์โชติ (2537 : 55 – 78) ได้จัดทำตำราการเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี พบการเล่นพื้นบ้านของจังหวัดเพชรบุรี อาทิ หนังตะลุง หนังใหญ่ โขนสด รำลานโบน รำแคน กระบี่กระบอง เพลงปี่มด งานปี่มด ระเบ้าชาวไร่ วัลลาน เพลงพวงมาลัย กลองยาว เน้เรือบก รวมไปถึงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี ได้อธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี เนื้อหาสรุปได้ดังนี้

ละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี

ละครชาตรีเข้ามาจังหวัดเพชรบุรีในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน เจ้าของคณะละครชาตรีคณะแรกในเพชรบุรี คือ หลวงอภัย ละครหลวงอภัยนี้เข้าใจว่าเป็นละครแบบในราชธานีของเจ้านครศรีธรรมราช ผสมกับละครใน สันนิฐานจากการเดินทางของละครชาตรีที่เข้ามาภาคกลางในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ทุกครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับแรม โปรดให้ละครหลวง แสดงที่พระนครคีรี คณะละครของนายสุขได้มีโอกาสเข้าไปแสดงหน้าพระที่นั่ง และเป็นที่พอพระราชหฤทัย ต่อมาได้ทรงแต่งตั้งนายสุขเป็น หลวงอภัยพลรักษ์

องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี

1. สถานที่แสดง ผู้ที่มาติดต่อไปแสดงจะต้องสร้างสถานที่สำหรับเล่นตามที่เจ้าของคณะกำหนด คือให้สร้างแบบที่มีเสากลาง ปัจจุบันไม่มีการสร้างเสากลางเพราะผู้แสดงในสมัยนี้จะไม่รำเวียนรอบเสากลาง
2. วิธีการเล่น ก่อนที่จะเริ่มแสดง จะต้องมีการตั้งนี้
 - 2.1 พิธีบูชาครู เจ้าของคณะจะเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ส่วนของที่ใช้เจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อย ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน บุหรี่ หมาก เหล้า และเงินกำนล 12 บาท

2.2 โหมโรง การโหมโรงละครชาตรี ถ้าเล่นละครชาตรีกับตอนกลางวันก็จะใช้กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) เป็นเสียง ตุ่ม ๆ ๆ ๆ ต่อม ๆ ๆ ๆ จนถึงเวลาแสดงแล้วรับกลองเป็นครั้งสุดท้ายอีกทีหนึ่ง ถ้าแสดงตอนกลางคืนจะมีการโหมโรงเป็นชุด ดังนี้

- สาธุการ
- เสมอ
- รั้วสามลา
- ตระ
- เข้าม่าน
- ดันเข้าม่าน
- ปฐม
- ลา
- เชิดชั้นเดียว
- เชิดสองชั้น
- กราวโน
- กลม

2.3 รำถวายมือ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และครูบาอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนมา และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง การรำถวายมือจะรำชุดเพลงช้า เพลงเร็ว แต่ถ้าเป็นงานกับนก่อนที่จะรำถวายมือ ผู้รำจะต้องร้องเชิญหลวงพ่อก่อน การร้องเชิญหลวงพ่อนั้นตัวพระที่นั่งอยู่ข้างหน้าจะเป็นต้นเสียง คนอื่นเป็นลูกคู่ ขณะร้องเพลงเชิญทั้งตัวพระตัวนางนั่งพับเพียบพนมมือ

2.4 ร้องประกาศโรง (ร้องเชิญครู)

2.5 แสดงเรื่องราว ละครชาตรีแสดงได้ทุกเรื่อง เช่น สังข์ทอง , แก้วหน้าม้า , ไกรทอง , ปลาตะเพียนทอง , มณีพิชัย , ยอดพระกลิ้ง , โกมินทร์ , ไชยเชษฐ , ชันแก้ว , ลั่นทอง , นพเกล้า , จักรแก้ว , พระสุธนมโนราห์ ฯลฯ

3. การแต่งกายของละครชาตรีเมืองเพชรบุรี

4. วงปี่พาทย์ชาตรี เครื่องดนตรีของละครชาตรีเมืองเพชร แต่เดิมได้แก่

- ปี่ชวา 1 เล่า
- โทน 2 คู่
- กลองชาตรี 2 คู่
- ม้องคู่
- ฉิ่ง

- กรับ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการนำเครื่องดนตรีละครนอกมาผสมกับละครชาตรี จึงเข้าใจว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรคงจะได้รับอิทธิพลมาและใช้จนถึงปัจจุบัน คือ

- กลองชาตรี 1 คู่
- ระนาด 1 ราง
- โทน 1 คู่
- ตะโพน 1 ใบ
- ฉิ่ง ฉาบ
- กรับ

5. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี ในการแสดงละครชาตรี เพลงที่ใช้จะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เพลงหน้าพาทย์ และเพลงที่ใช้ประกอบการร้อง

ในเรื่องของประวัติความเป็นมาของละครชาตรีเมืองเพชร ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี วิทยาลัยครูเพชรบุรี (2529 : 44) จัดพิมพ์ในงาน " พระนครคีรี - เมืองเพชร " ได้อธิบายประวัติละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี ไว้ดังนี้

ละครชาตรีเป็นละครรำที่เก่าแก่ที่สุด ได้รับวัฒนธรรมมาจากละครของอินเดีย นิยมเล่นกันในจังหวัดภาคใต้ เล่นแต่เรื่อง นางมโนห์รา (พระสุธน) จึงเรียกกันว่า มโนห์รา เข้ามาภาคกลางเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ยกกองทัพไปปราบปรามเจ้านครศรีธรรมราช และสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับเพชรบุรีหม่อมเมือง (ลูกหลวงอภัยพลรักษ์) เป็นผู้รวบรวมเพื่อนฝูงหัดละครขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทอดพระเนตรละครของหม่อมเมืองและสนพระทัยเป็นพิเศษ จึงพระราชทานบริเวณ " หน้าพระลาน " ให้คณะของหม่อมเมืองแสดงละครเป็นประจำ เดิมนั้นเป็นการแสดงละครชาลวัน ๆ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 6 มีผู้นำละครนอกเข้ามาผสมกับละครชาตรี เรียกว่า ละครเข้าเครื่อง หรือ ละครชาตรีเครื่องใหญ่ ดังนั้นละครชาตรีจึงเป็นละครอีกชนิดหนึ่ง ที่รวมเอาศิลปะการร้องและการรำเข้าด้วยกัน และคณะละครในเมืองเพชรบุรีซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหม่อมเมืองก็แตกออกเป็นหลายคณะ ปัจจุบันยังรับแสดงอยู่ทั่วไป และยังมีการฝึกหัดสืบทอดจนเกิดศิลปินการละครใหม่ ๆ อีกมากมาย

ในด้านประวัติละครชาตรีของไทย โสภณศรี จันประภา (2515 : 8-15) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของละครชาตรี สรุปได้ดังนี้

ในบรรดาละครแบบฉบับของไทยทั้ง 3 ประเภท คือ ละครชาตรี ละครนอก ละครใน ละครชาตรีเป็นแบบฉบับดั้งเดิมของไทย และเป็นต้นเหตุให้เกิดละครนอกละครใน ครั้นในเวลาต่อมา

จากละคร 2 ประเภทหลังนี้ได้มีการกำหนดการเล่นละครแบบอื่นขึ้น เช่นละครตีกำบรพ ละครพันทาง อันเป็นละครแบบประสมดัดแปลงแก้ไขปรับปรุงขึ้นจากละครนอก ละครใน ประสมกับการแสดงของประเภทอื่น จึงกล่าวได้ว่าละครชาติเป็นบ่อเกิดของ ละครไทย เป็นละครอย่างเก่าก่อน ละครอื่นบรรดามีในไทยประเทศไทย

ละครชาติสมัยกรุงศรีอยุธยา ปราภฏหลักฐานในหนังสือระเบียบตำนานละครของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่าละครชาติเป็นละครราชฎ์เล่นหาเลี้ยงชีพเป็นของพื้นเมืองตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมตัวละครเป็นผู้ชายล้วน หนึ่งมีตัวละครสามตัวเป็นส่วนมาก คือเป็นตัวพระ 1 ตัวนาง 1 ตัวจำเอด ซึ่งแสดงเป็นเบ็ดเตล็ดด้วย 1 วรรณกรรมที่ใช้เป็นบทในการแสดง ละครชาติสมัยแรก ๆ จึงเป็นวรรณกรรมตอนที่ใช้ตัวแสดงในคราวเดียวกัน ไม่เกิน 3 คน เช่นเรื่องพระรถเสน เรื่องนางมโนห์ราหรือพระสุธน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิฐานว่าละครชาตินี้แบบเดิมเราคงได้มาจากอินเดีย ต่อมาขุนศรีทธาได้เผยแพร่ ณ จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้แพร่หลายทั่วไปในภาคใต้ มีหลักฐานปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูในรัชชาติบทหนึ่ง ว่าด้วยท่ารำ หลักฐานที่แสดงว่าโนห์ราไปจากกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในหนังสือตำนานละครอิเหนา

ละครชาติสมัยรัตนโกสินทร์ การที่ละครชาติเข้ามาแพร่หลายในกรุงรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานว่าเข้ามาจากปักษใต้ 3 คราว คือในสมัยกรุงธนบุรี 2 คราว สมัยรัตนโกสินทร์ 1 คราว คราวแรก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงนำเข้ามาพร้อมเจ้านครใน พ.ศ. 2312 คราวที่สองใน พ.ศ. 2323 โปรดให้หาละครของเจ้านครขึ้นมาจากนครศรีธรรมราช เล่นสมโภชพระแก้วมรกต คราวที่สาม สมัยกรุงรัตนโกสินทร์และเป็นคราวที่ละครชาติเข้ามาแพร่หลายในกรุงเทพ ฯ

ในเรื่องลักษณะการแสดง เอกสารการสอน (2532 : 579-580) ชุตวิชาศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย ได้อธิบายลักษณะการแสดงละครชาติ สรุปได้ดังนี้

ละครชาติเป็นละครพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่ง ลักษณะการแสดงที่สำคัญ มีดังนี้

1. **ตัวละคร** ผู้แสดงละครชาติเป็นชายล้วน มีตัวเอก 3 ตัว คือ พระ, นาง และจำเอด ตัวละครในสมัยต่อมาเพิ่มขึ้นตามลำดับ เพราะในละครซับซ้อนขึ้น เวลาที่แสดงมากขึ้น
2. **ลำดับการแสดง** ก่อนแสดงต้องมีพิธีบูชาครูเบิกโรง เมื่อบริกรรมไหว้ครูแล้วปีพาทย์จะโหมโรง มีการร้องกาศครู หรือประกาศบูชาครู ถ้าไม่มีการร้องประกาศบูชาครูก็ไปร้องเชิญครู ต่อจากนั้นก็มิตัวยืนเครื่องออกมารำชัดหน้าบทตามเพลง เมื่อร้องไหว้ครูเสร็จแล้วก็ดำเนินการแสดงตามแบบละครนอก
3. **เครื่องแต่งกาย** ละครชาติโบราณแต่งกายเหมือนละครนอก

4. **ดนตรีและเพลง** เครื่องดนตรีที่ใช้กับละครชาตรีคือ ปี่ 1 โทน 1 กลองเล็ก (เรียกว่า กลองชาตรี) 2 และ ฆ้อง 1 คู่ เมื่อมาแสดงกันในกรุงเทพฯ มักตัดเอาฆ้องคู่ออก ใช้ ม้าล้อแทน ซึ่งเป็นประเพณีมาจนบัดนี้ เพลงร้องละครชาตรีดัดแปลงเพลงละครนอก มาใช้ร้อง ตามสำเนียงและลีลาเพลงเก่าของโนรา
5. **โรงละคร** ละครชาตรีดั้งเดิมเล่นเพื่อแก้บนและบูชาเทวดา การปลูกโรงเป็นเพิง มีเสารับหลังคาสี่ต้น และมีเสากลางโรงหนึ่งต้น

ในด้านการศึกษาวัฒนธรรมดนตรี มีนักวิชาการได้ศึกษา และแสดงความคิดเห็นไว้หลายประการ ซึ่ง สุมาลี นิมนานภาพ (2526:11) อธิบายว่าการศึกษาโดยใช้หลักวิชา Ethnomusicology เป็นการนำ วัฒนธรรมดนตรีของชนชาติหรือเผ่าต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันใน 3 ลักษณะ คือ

1. เปรียบเทียบเสียงดนตรีจากบทเพลงที่เก่าแก่ที่สุด
2. เปรียบเทียบรูปร่างของเครื่องดนตรี
3. เปรียบเทียบวัสดุประกอบเป็นเครื่องดนตรี

ในทำนองเดียวกัน เจลิมศักดิ์ พิภูลศรี (2538 : 90-92) ได้อธิบายไว้ว่า การศึกษาวัฒนธรรมดนตรี คือการเก็บข้อมูลภาคสนาม และได้อธิบายต่อว่า การเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นต้องครอบคลุมเนื้อหา 4 ประการคือ

1. เนื้อหาสาระและโครงสร้าง ได้แก่ จังหวะ ทำนอง การประสานเสียง คุณลักษณะของเสียง คีตะลักษณ์
2. เครื่องดนตรี ได้แก่ หมวดหมู่เครื่องดนตรี ลักษณะ การเทียบเสียง บันไดเสียง วิธีการสร้าง วิธีการบรรเลง ภูมิภาคและความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
3. บทบาทของดนตรีในวัฒนธรรม ได้แก่ บทบาทในเชิงพิธีกรรม ศาสนพิธี บทบาทในฐานะสิ่งบันเทิง
4. นักดนตรี – นักร้อง ได้แก่ ชื่อ ที่อยู่ ความสามารถ ความชำนาญ สถานภาพที่เป็นอยู่

ในด้านประวัติดนตรีไทย ปัญญา รุ่งเรือง (2517 : 51) ได้อธิบายความรู้เกี่ยวกับประวัติดนตรีไทยไว้ ซึ่งในสมัยอยุธยาได้มีวงปี่พาทย์ ที่สืบทอดมาจากการบรรเลงปี่พาทย์เครื่องห้าสมัยสุโขทัย

ปี่พาทย์สมัยอยุธยามี 2 ชนิด คือ

1. ปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา
2. ปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก

ปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบานั้น ประกอบด้วย

- ปี่นอก 1 เล่า

- โทนไม้ 2 ลูก
- กลองฆาตรี 1 ใบ
- ฉิ่ง 1 คู่
- หม้องคู่ 1 ชุด

คนที่เคยดูโนราคว่านี่ก็คือเครื่องสำหรับโนราชาตรีนั่นเอง

การจัดทำเกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย ประเภททฤษฎีดนตรีไทย ในหัวข้อประวัติดนตรีไทย ของทบวงมหาวิทยาลัย(2538:50)ได้จำแนกหัวข้อในการศึกษาประวัติดนตรีไทยว่าควรศึกษาในเรื่อง ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับดนตรีไทย เครื่องดนตรี การขับร้อง การประสมวง ลักษณะเพลงไทย ทำนองเพลง สำคัญ บุคคลสำคัญ การนำดนตรีไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ และความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น แม้ว่าดนตรีจะเป็นวิชาที่เน้นปฏิบัติและทักษะเป็นส่วนใหญ่ จำเป็นที่จะต้องศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับจังหวะ ทำนอง ระบบเสียง และคีตลักษณ์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานวิจัยครั้งนี้ จะเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ ละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ โดยยึดหลักในทฤษฎีทางวัฒนธรรมของ ศาสตราจารย์นายประเวศ วะสี (2532) ในหนังสือวัฒนธรรมกับการพัฒนา ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือพลังของสังคมทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมพร้อม ๆ กันไป การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชนหรือวิถีชีวิตของชุมชนคือวัฒนธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมคือการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคม การปฏิบัติ หรือวิถีชีวิตสะท้อนภูมิปัญญาของสังคมหรือชุมชนซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริง เลือกลงกรถ ล่องเรือ และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมา วัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมเข้มแข็งซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 8 ประการดังนี้

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความประสานสอดคล้องและความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการนุรักษ์ศีลธรรมของสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผู้ทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี ไล่หลายท่านพอสรุปได้ดังนี้

จันทิมา แสงเจริญ (2539: 1-8) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง " ละครชาตรีเมืองเพชร " ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขานาฏศิลป์ ซึ่งผลของงานวิจัยกล่าวถึงเรื่องประวัติความเป็นมาของละครชาตรี เมืองเพชร โครงสร้างละครชาตรี วิธีการแสดง ท่ารำ การแต่งกาย และสภาพการประกอบอาชีพ ละครชาตรีเมืองเพชร ส่วนข้อมูลด้านดนตรีไทย ได้กล่าวว่าในการแสดงละครชาตรีจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง และการรำถวายมือ เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรี แบ่งได้ 2 ประเภท คือ เพลงดนตรี และ เพลงขับร้อง ข้อมูลดังกล่าวจะเน้นในด้านการแสดงละครมากกว่าดนตรี

ในกรณีศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี กับละครชาตรีกรมศิลปากร โสภากิมวังตะโก (2525 : 1-3) ได้ทำงานวิจัย เรื่อง " ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบละครชาตรี เมืองเพชรกับละครชาตรีกรมศิลปากร " ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับนาฏศิลป์ ผลงานวิจัยกล่าวถึงเรื่องความเป็นมาและวิวัฒนาการของละครชาตรีกรมศิลปากร และละครชาตรีเมืองเพชร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างละครชาตรีเมืองเพชรและกรมศิลปากร ได้มีการกล่าวถึงวงดนตรีที่ใช้ในละครชาตรีกรมศิลปากร และละครชาตรีเมืองเพชร รวมไปถึงชื่อเพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดง แต่งงานวิจัยนี้จะเน้นในเรื่องของการเปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชร กับละครชาตรีกรมศิลปากร มากกว่า เสนองานทางด้านดนตรี

ในกรณีศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะต่าง ๆ ยุพาวดี สุขจำเริญ และ เอี่ยม เด็ดเดี่ยว (2526 : 1-6) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง " ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี " ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขานาฏศิลป์ ผลงานวิจัยได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเป็นมาของละครชาตรี คณะพรหมสุวรรณ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของละครชาตรี การเผยแพร่ทางการเมือง ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาละครชาตรีดั้งเดิม และประวัติละครชาตรีที่เกิดขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี การไหว้ครูและพิธีครอบครู และส่วนประกอบขั้นตอนในการแสดงละครชาตรี

ในลักษณะใกล้เคียงกัน นवलระยอง ธนะพนิตศิลป์ และ จินตนา แสงรุ่ง (2526 : 1-3) ได้ทำวิทยานิพนธ์หัวข้อว่า " ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะประทีนทิพย์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี " ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขานาฏศิลป์ ผลงานวิจัยได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเป็นมาของละครชาตรี คณะประทีนทิพย์ นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบละครชาตรีคณะประทีนทิพย์ กับละครชาตรีของกรมศิลปากร

ในด้านการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องนั้น มีงานวิจัยที่ได้ศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องของงานวิจัยนี้ด้วย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียง สมชาย วาสุกี (2546:5-6) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งต๊ก คณะส.บัวน้อย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยา ภาควิทยา ผลของงานวิจัยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมดนตรีที่เกี่ยวข้องกับละครเท่งต๊ก คณะส.บัวน้อย รวมถึงบันทึกโน้ตและวิเคราะห์ทำนองเพลงของละครเท่งต๊ก ทำนองเพลงของละครเท่งต๊กประกอบด้วยการบรรเลงดนตรีล้วนๆ และเพลงที่มีการขับร้อง การบรรเลงดนตรีล้วน ๆ ได้แก่ เพลงโหมโรง แลเพลงรำสิบสองท่า ซึ่งเป็นการบรรเลงจังหวะหน้าทับแบบเวียน รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเพลง เพลงที่มีการขับร้องได้แก่ เพลงรำซัดชาติตรี และเพลงที่ใช้ในการแสดงละคร ซึ่งโครงสร้างของคำประพันธ์เป็นกลอนดอกสร้อยและกลอนบทละคร ผู้แสดงร้องเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่รับ บันไดเสียงที่ใช้เป็นบันไดเสียงแบบ 5 เสียง รูปแบบทำนองส่วนใหญ่ทำนองเคลื่อนที่สูงขึ้นและต่ำลงสลับเป็นฟันปลา รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่ สม่ำเสมอ ตลอดทั้งเพลง

งานวิจัยดนตรีภาคเหนือ ศรีณีย์ นักรบ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ ดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยา ภาควิทยา ผลของงานวิจัยคือ ดนตรีในวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดด้วยวิธีปากเปล่าตามแบบดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าเย้า ใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก และข้อมูลจากเอกสาร ตำราเป็นข้อมูลสนับสนุน มุ่งศึกษา 2 ส่วน คือการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน และการศึกษาดนตรีในวัฒนธรรม งานวิจัยได้นำเสนอสภาพทั่วไปของชุมชนในเรื่องประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะที่ตั้ง จำนวนประชากร การสาธารณสุข การศึกษา การปกครอง การประกอบอาชีพ การบริโภคอาหาร ศาสนา การแต่งกาย ภาษา ลักษณะครอบครัว และวัฒนธรรมดนตรีในเรื่อง ประวัติความเป็นมา เครื่องดนตรี การผสมวง ประวัตินักดนตรี การแต่งกายของนักดนตรี การถ่ายทอดดนตรี โอกาสที่ใช้ในการบรรเลง ในด้านบทเพลงได้วิเคราะห์โครงสร้างของบทเพลง โครงสร้างของทำนองและระบบเสียง

งานวิจัยดนตรีภาคกลาง พรรณศิริ จุลภาพ (2542 : 106-107) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา : กรณีศึกษาดนตรีคณะสุปรีศรี ” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยา ภาควิทยา ผลของงานวิจัยคือ คณะสุปรีศรีได้ใช้ดนตรีไทยเป็นจุดสร้างความเข้มแข็งโดยได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างแนวร่วมกับสังคมชุมชนได้เป็นอย่างดี กิจกรรมที่ดำเนินอยู่คือ พิธีไหว้ครู จัดตั้งกองทุนดนตรี และการสอนดนตรีให้กับเยาวชน เนื่องจากสภาพแวดล้อมชุมชนบางปลาถูกจำกัด การประกอบอาชีพจึงมีแต่ตัดฟันขายและทำการประมง อาชีพดนตรีไทยจึงเป็นหลักที่สามารถยังชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้ คณะสุปรีศรีเป็นตัวอย่างในการจัดการที่ดีและสร้างความสามัคคี

โดยเฉพาะการปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ในยุคปัจจุบันได้ดีกว่าคณะอื่นในชุมชนเดียวกัน ตลอดจนมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพตนเอง สามารถรักษาคุณภาพของวงดนตรีจนเป็นที่เชื่อถือทำให้เกิดความเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

กาญจนา อินทรสุวานนท์ , มาเทพ วิสุทธิแพทย์ และ เมธี พันธุ์วราทร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำงานวิจัย เรื่อง " การศึกษาวิเคราะห์เพลงระบำบ้านนา ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก " ผลของงานวิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงระบำบ้านนา และการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบของเพลงระบำบ้านนา วิเคราะห์ในเรื่องของ รูปแบบ ศึกษาระเบียบวิธี และลักษณะการร้อง บทร้อง ศึกษาขั้นตอนลักษณะของบทร้อง และทำนอง ศึกษาแนวทำนอง

ดวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง " พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ " ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขา มานุษยวิทยาคณิตศาสตร์ วิจัย ผลของงานวิจัยคือศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวมอญพระประแดง การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางสังคม ภาษาที่ใช้ วัฒนธรรมประเพณี ความเป็นมาของพิธีรำเจ้าพ่อ การแต่งกายในพิธีรำเจ้าพ่อ รูปแบบของพิธีรำเจ้าพ่อ กระบวนการต่าง ๆ ในพิธีรำเจ้าพ่อ เครื่องดนตรีและการประสมวงในพิธีรำเจ้าพ่อ เพลงที่ใช้ในพิธีรำเจ้าพ่อ ในการวิเคราะห์เพลงนั้น ได้วิเคราะห์ทำนอง รูปแบบเพลง กระสวนจังหวัด และความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกับการรำ

สายสุนีย์ ชาวปลื้ม (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง " เพลงรำผีมอญของชาวมอญจังหวัดปทุมธานี " ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยาคณิตศาสตร์ ผลของงานวิจัย คือ ศึกษาสภาพทั่วไปของชาวมอญปทุมธานี ลักษณะการแต่งกายของชาวมอญ วัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญ ภาษา มอญ ประวัติความเป็นมาของดนตรีมอญในเมืองไทย ลักษณะโดยทั่วไปของดนตรีมอญ การผสมวงดนตรีมอญ ระบบเสียงของเครื่องดนตรีมอญ ลักษณะการบรรเลง เครื่องดนตรีมอญ บทเพลงมอญ ในด้านการวิเคราะห์ ได้วิเคราะห์บันไดเสียง กระสวนจังหวัด ในเรื่องรูปแบบ กระสวนจังหวัด และกระสวนจังหวัดเพลงวิเคราะห์รูปแบบ และการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง

ดวงเดือน สดแสงจันทร์ (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์ ผลของงานวิจัย คือ ศึกษาประวัติความเป็นมาของเพลงพื้นบ้าน และลักษณะของเพลงพื้นบ้าน ศึกษาชีวิตประวัติของ ขวัญจิต ศรีประจันต์ ในเรื่องชีวิตส่วนตัว ชีวิตการแสดง วิถีชีวิตการเป็นแม่เพลง และความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ศึกษาคณะขวัญจิต ศรีประจันต์ ในเรื่องการสร้างคณะสมาชิกในคณะ และการบริหารจัดการในคณะ ศึกษาเพลงพื้นบ้านของขวัญจิต ศรีประจันต์ ในเรื่องจำนวนและประเภทรูปแบบองค์ประกอบของการเล่น บทบาทของเพลงพื้นเมืองต่อสังคม ในด้านการวิเคราะห์เพลง วิเคราะห์ในเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ โครงสร้างของบทเพลง ทำนองเพลง กลุ่มตัวโน้ตที่ใช้ รูปแบบทำนองเพลง รูปแบบจังหวัด ลูกตก ความสัมพันธ์ของคำร้องกับทำนอง และการใช้เทคนิคการร้อง

ชูชาติ พิณพาทย์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญาานิพนธ์ เรื่อง " การศึกษาวัฒนธรรม ปี่พาทย์มอญ อำเภอเมืองปทุมธานี " ซึ่งเป็นปริญญาานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยาควิตยา ผลของงานวิจัย คือ ประวัติตระกูลปี่พาทย์มอญในพื้นที่อำเภอเมืองปทุมธานีดั้งเดิมมี 7 ตระกูล คือตระกูลดนตรีเจริญ พิณพาทย์ ช้องเสนาะ ระนาดเสนาะ วงษ์ดนตรี ปี่เสนาะ และดนตรีเสนาะ ตระกูลดนตรีที่เป็นหัวหน้าวงปี่พาทย์มอญมาแต่ดั้งเดิม คือ ตระกูลดนตรีเจริญ พิณพาทย์ วงษ์ดนตรี และดนตรีเสนาะ มีบางตระกูลที่ต่อมาเลิกอาชีพด้านดนตรีไป และบางตระกูลได้ย้ายถิ่นฐานไปมีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่น ตระกูลที่เลิกอาชีพทางด้านดนตรี และย้ายภูมิลำเนาไปอยู่จังหวัดอื่น คือ ตระกูลช้องเสนาะ ระนาดเสนาะ วงษ์ดนตรี และปี่เสนาะ

ในด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในวงปี่พาทย์มอญพบว่าประเพณีและวัฒนธรรมที่ยังนำวงปี่พาทย์มอญเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย คือ ประเพณีงานศพ ประเพณีรำผี รำมอญ ด้านการแสดงนิยมนำไปประกอบการแสดงลิเก รำมอญคณะแรกที่เริ่มเป็นอาชีพรับจ้าง คือ รำมอญคณะนายเซาว์ พิณพาทย์ เพลงรำมอญมี 13 เพลง 13 ท่ารำ ใช้เพลงเดียวกันกับเพลงชุดย่าเที่ยง นักดนตรีมีโอกาสเลือกอาชีพได้มากกว่าอดีต นักดนตรีส่วนใหญ่จึงหาอาชีพเสริม ทำให้การพัฒนาดนตรีน้อยลง ไม่มีเวลาซ้อม ไม่ใฝ่ศึกษาทางด้านดนตรี และไม่มีการสร้างสรรค์เพลงใหม่

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ดังนี้

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมจากแหล่งข้อมูลดังนี้

- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล
- หอสมุดวิทยาลัยครูเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
- ศูนย์สารนิเทศท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรี
- หอสมุด สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี

1.2 รวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต จดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกภาพ บันทึกเทป ทัศนศึกษา และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- นายลิ่ง	จันทร์สุข	นักแสดงอาวุโส สืบเชื้อสายมาจากหลวงอภัยพลรักษ์ และเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี
- นางวรรณภา	เต็มดวง	หัวหน้าคณะปทุมศิลป์
- นางสุมล	จันทร์สุข	ผู้กำกับการแสดง สืบเชื้อสายมาจากหม่อมเมือง
- นางพริ้ม	นำชม	นักแสดง
- นางยุพา	นำชม	นักแสดง
- นางชนิษฐา	พนาพิทักษ์กุล	นักแสดง และนักดนตรี
- นางวันเพ็ญ	อาจุฤทธิ์	นักแสดง และนักดนตรี
- นางมัลลิกา	อาจุฤทธิ์	นักแสดง
- นายกนกพล	เชิงจอหอ	นักแสดง
- นายธวัช	จันทร์สุข	นักดนตรี สืบเชื้อสายมาจากหลวงอภัยพลรักษ์
- นายทศพล	จันทร์สุข	นักดนตรี

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่

1. อุปกรณ์ในการจดบันทึก

2. เครื่องบันทึกเสียง และเทปบันทึกเสียง
3. กล้องถ่ายภาพ
4. กล้องถ่ายวีดิทัศน์ และเทปบันทึก

ชั้นศึกษาข้อมูล

1. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ดังนี้
 - 1.1 ศึกษาสภาพทั่วไปของละครชาตรี
 - ประวัติความเป็นมา
 - องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี
 - 1.2 ศึกษาพิธีกรรม
 - 1.3 ศึกษาการแต่งกาย
 - 1.4 ศึกษาการบริหาร และการจัดการภายในคณะปทุมศิลป์
 - 1.4.1 การบริหารงานด้านบุคคล
 - ฝ่ายการแสดง
 - ฝ่ายดนตรี
 - การจัดสรรบุคคลเข้าร่วมคณะ
 - 1.4.2 การบริหารงานด้านธุรกิจ
 - การรับงาน
 - การติดต่องาน
 - อัตราค่าแสดง
2. ศึกษาดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
 - 2.1 ศึกษาดนตรีของละครชาตรี
 - เครื่องดนตรี
 - ประวัตินักดนตรี
 - เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง
 - บันทึกทำนองเพลง

ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก และใช้ข้อมูลจากบทความ เอกสารที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยต่าง ๆ เป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียดของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ดังนี้

- 1.1 สภาพทั่วไปของละครชาตรี
 - 1.1.1 ประวัติความเป็นมา
 - 1.1.2 องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี
- 1.2 พิธีกรรม
- 1.3 การแต่งกาย
- 1.4 การบริหาร และการจัดการภายในคณะปทุมศิลป์
 - 1.4.1 การบริหารงานด้านบุคคล
 - ฝ่ายการแสดง
 - ฝ่ายดนตรี
 - การจัดสรรบุคคลเข้าร่วมคณะ
 - 1.4.2 การบริหารงานด้านธุรกิจ
 - การรับงาน
 - การติดต่องาน
 - วัตถุประสงค์แสดง

2. วิเคราะห์ข้อมูลด้านดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ดังนี้

- 2.1 เครื่องดนตรี
- 2.2 ประวัตินักดนตรี
- 2.3 บันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตอักษรไทย และโน้ตสากล ของคณะปทุมศิลป์ ดังนี้
 - บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 - บทร้องบทครูสอน
 - บทร้องบทสอนรำ

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิเคราะห์ ได้นำมาเรียบเรียงในรูปแบบการพรรณนาบรรยาย เป็นความเรียง และสรุปเป็นรายงานวิจัย

ขั้นสรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. เรียบเรียงจัดทำบทสรุปจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล
2. สรุปผลงานวิจัย นำมาเรียบเรียงในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์
3. ข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรีเมืองเพชร คณะปทุมศิลป์

การศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรีนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์ และเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างหลายส่วน อาทิเช่น บุคคล พิธีกรรม ความเชื่อ และการบริหารจัดการ จากการศึกษาค้นคว้าได้เรียบเรียงตามหัวข้อต่อไปนี้

สภาพทั่วไปของละครชาตรี

1. ความเป็นมาของละครชาตรี ในจังหวัดเพชรบุรี

ละครชาตรีเข้ามาจังหวัดเพชรบุรีในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เจ้าของคณะละครชาตรีที่ได้รับการบันทึกเป็นหลักฐาน ในจังหวัดเพชรบุรีคือ หลวงอภัยพลรักษ์ หรือ นายสุข จันทรสุข ขณะยังเยาว์มีความสนใจละครเป็นพิเศษ ได้ติดตามคณะละครไปเล่นในที่ต่าง ๆ ครั้นเจริญวัยได้รวบรวมญาติพี่น้องตั้งคณะละครขึ้น คณะละครนายสุขได้มีโอกาสแสดงถวาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานที่พระนครคีรี และเป็นที่พอพระราชหฤทัย โปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่นายสุขให้เป็น " หลวงอภัยพลรักษ์ " (จันทิมา แสงเจริญ. 2539) คณะละครของหลวงอภัยพลรักษ์นี้เข้าใจว่าเป็นละครแบบโนราชาตรีของเจ้านครศรีธรรมราช ผสมกับละครใน ซึ่งสันนิษฐานจากการเดินทางของละครโนราชาตรีที่เข้ามาภาคกลางในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ได้ลงไปปราบและระงับเหตุการณ์ร้ายหัวเมืองภาคใต้ เมื่อกลับขึ้นมา คนทางใต้อพยพตามมา มีพวกที่เก่งทางละครโนราด้วย การเดินทางครั้งนั้นจำเป็นต้องผ่านจังหวัดเพชรบุรี จึงน่าจะเป็นเหตุผลว่าละครชาตรีที่เล่นกันอยู่นั้นเป็นการผสมระหว่างละครโนราชาตรีกับละครใน (การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี. 2537)

หลวงอภัยพลรักษ์แต่งงานกับนางนุ่นซึ่งเป็นผู้แสดงละครด้วยกัน มีบุตร 9 คน คือ

1. พรม จันทรสุข (หญิง)
2. บุญยัง จันทรสุข (ขุนพิทักษ์ทัศนาศ) (ชาย)
3. แก้ว จันทรสุข (ชาย)
4. เมือง จันทรสุข (อนุภรรยาของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค))
5. เพ็ง จันทรสุข (ชาย)
6. อิน จันทรสุข (แผลผี) (ชาย)
7. จันทร จันทรสุข (แผลน้อง) (ชาย)
8. อบ จันทรสุข (หญิง)
9. เพชร จันทรสุข (เป็นมหาเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

บุตรของหลวงอภัยพลรักษ์ตลอดจนบุตรเขย บุตรสะใภ้ จะเป็นละครทุกคนนับว่าเป็นเชื้อสายของละครโดยแท้จริง หลวงอภัยพลรักษ์ได้ดำเนินงานเกี่ยวกับการละครมาจนสิ้นชีวิตลง นายบุญยัง จันทรสุข บุตรชายคนโตของหลวงอภัยพลรักษ์เป็นผู้สืบทอดดูแลคณะละครต่อมา รู้จักกันในนาม "ละครพ่อบุญยัง" คณะประกอบด้วยญาติพี่น้องทั้งหมด ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวบ้านมาก ดังมีคำกล่าวยกย่องว่า "ดูละครพ่อบุญยังเสียสักซังก็ไม่ว่า" เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้เสด็จมาเยือนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อทอดพระเนตรการก่อสร้างพระราชวัง งามราชธานี หรือวังบ้านปืน ได้ประทับแรมอยู่ที่พระนครคีรีที่ทรงโปรดให้จัดหาละครถวาย นายบุญยังจึงได้มีโอกาสเข้าแสดง ถวายหน้าพระที่นั่ง และทุกครั้งเมื่อเสด็จมายังจังหวัดเพชรบุรี ละครคณะนี้ได้มีโอกาสแสดงถวายเป็นประจำ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น "ขุนพิทักษ์ทัศนาศนา" ขุนพิทักษ์ทัศนาศนา และหม่อมเมืองได้พัฒนาเป็นละครตัวอย่างของหลวง โดยเรียกละครที่ปรับปรุงใหม่ว่า "ละครไทย" (หรือละครโรงใหญ่ ใช้ปีพาทย์ ตัวละครร้องเอง มีฉาก ไม่มีคนบอกบท เช่นเดียวกับละครนอก) เมื่อขุนพิทักษ์ทัศนาศนาสิ้นชีวิต นายแก้ว และหม่อมเมือง น้องสาวได้ ดำเนินงานละครต่อมา จนกระทั่งนายแก้วเสียชีวิต หม่อมเมืองจึงเป็นผู้สืบทอดดูแลคณะในช่วงปลายรัชกาลที่ 6 หลังจากนั้นหม่อมเมืองได้ย้ายไปอยู่กับหลวงอภัยสุริย์ (มิ่ง บุณนาค) บุตรชาย ผู้เป็นนายอำเภอ ที่แหลมฉบัง จังหวัดตราด โดยให้หลาน ๆ ดำเนินการกับคณะละครต่อไป ดังนั้น ละครหน้าพระลานจึงแยกออกเป็น 2 คณะ คือ

1. คณะเทพพิมาน ของนายทองอยู่ จันทรสุข
2. คณะพรหมทิพย์สุวรรณ ของนายสุวรรณ (วัน) จันทรสุข

จะขอกล่าวถึงเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุณนาค) เป็นเจ้าเมืองเพชรบุรี บุตรของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุณนาค) กับหม่อมหรั่ง มีคณะละครในจวนที่เพชรบุรีเพื่อประดับเกียรติยศ แสดงถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ และแสดงต้อนรับแขกเมือง ดังที่กล่าวไว้ในตำนานอิเหนาว่า ละครของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ มีตั้งแต่เป็นเจ้าเมืองเพชรบุรี ใน พ.ศ. 2411 เป็นละครในโรงใหญ่แสดงแบบละครหลวง และเล่นถวายตัวหลายครั้ง และได้กล่าวถึงในนิราศเมืองเพชรว่า ได้เล่นผสมโรงกับละครเจ้าคุณจอมมารดาแอม ตัวละครของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ล้วนเป็นสาวสวย เป็นลูกหลานละครชาติรีเมืองเพชร เช่น หม่อมเมือง ผู้มีสายเลือดละครชาติรีเมืองเพชร บุตรีของหลวงอภัยพลรักษ์ และได้รับการฝึกหัดละครแบบหลวง จึงมีบทบาทสำคัญต่อวงการละครชาติรีเมืองเพชรคนหนึ่ง อีกทั้งยังได้รับยกย่องฝีมือในการแสดงเป็นยักษ์

เนื่องจากหม่อมเมือง เป็นผู้มีความสามารถในการแสดงละคร ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์จึงเป็นที่รู้จักกันดีในนาม "ละครในคณะหม่อมเมือง" และได้แสดงถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานซื้อบริเวณลานกว้างบ้าน

ของหลวงอภัยพลรักษ์ ซึ่งอยู่ที่ตำบลหน้าพระลาน ที่ใช้ฝึกละครและแสดงละครของหม่อมเมืองว่า “ลานหน้าพระลาน” (ปัจจุบันคือบริเวณถนนโพธิ์กาช่อง ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี คนทั่วไปยังคงเรียก ละคร และที่บริเวณนี้ว่า หน้าพระลาน) ในเวลาต่อมาจึงเรียกละครหลวงอภัยว่า “ละครหน้าพระลาน”

คณะละครในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นคณะละครที่สืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแบ่งกลุ่มละครเป็น

1. กลุ่มละครในเมือง ได้แก่ ละครฟอปปูยัง ละครหม่อมเมือง ละครหลวงวิจารณ์ ละครยายมอญ ละครยายพร้อม ละครนายผ่าว ละครครูศรีใส นอกจากนี้ยังมีคณะละคร ลูกศิษย์หม่อมเมือง เช่น ละครยายจิบ ละครยายแจ่ม ละครยายฉัตร ละครย่ามา และละครยายผิว

2. กลุ่มละครบางแก้ว ได้แก่ ละครตาถีนายรับ ละครตาบุญยายจั่ว ละครยายหวลตามาก จากชื่อคณะละครจะพบว่า มีทั้งคณะละครเก่าและคณะที่ตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอาชีพละครยังคงมีรายได้ดี มีผู้คนสนใจฝึกหัดละคร ชื่อคณะละครยังคงใช้ชื่อหัวหน้าคณะ และที่สำคัญผู้หญิงเริ่มมีบทบาทโดยเป็นหัวหน้าคณะ ผู้ชายเริ่มหันไปฝึกปีพาทย์แทน เป็นการแบ่งหน้าที่ในคณะชัดเจนมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะการประกอบอาชีพในครอบครัวอย่างครบวงจร คือ ผู้หญิงฝึกละคร ผู้ชายฝึกปีพาทย์ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าการถ่ายทอดละครชาติของเมืองเพชรบุรีเป็นไปอย่างกว้างขวาง ศูนย์กลางการถ่ายทอดอยู่ที่กลุ่มละครหน้าพระลาน ซึ่งได้ถ่ายทอดให้กับผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง และลูกหลานทุกคนของหลวงอภัยพลรักษ์ได้ฝึกหัดละครกันทั่วหน้า (จันทิมา แสงเจริญ. 2539 : 9-52)

คณะละครชาติจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีพื้นฐานและที่มาเดียวกัน คือมาจากหม่อมเมือง ลูกศิษย์ของหม่อมเมืองเป็นที่รู้จักกันในหมู่ละครชาติเมืองเพชร อาทิเช่น

1. คณะฉลองศรี	ของคุณยายมา	อยู่แถววัดมหาธาตุวรวิหาร
2. คณะมณีทิพย์	ของคุณยายควร	อยู่ข้างเรือนจำ
3. ละครยายผิว	ของคุณยายผิว	อยู่ตำบลคลองยาง
4. ละครยายฉัตร	ของคุณยายฉัตร	อยู่แถวหน้าพระลาน
5. ละครยายจิบและละครยายแจ่ม	ของคุณยายแจ่ม	อยู่ตำบลเวียงคอย
6. คณะละครครูศรีใส	ของคุณยายพลอย	อยู่ตำบลหัวสะพาน

ละครชาติในสมัยปัจจุบันนั้น มีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เป็นผลมาจากกระแสความนิยมละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และดนตรีแบบตะวันตก ในด้านพิธีกรรม ซึ่งมักมีดนตรีไทย และละครเป็นสิ่งบันเทิงใจ ที่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม การแสดงละครชาตินั้นได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน คือมีการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาผสมในวงปีพาทย์ แต่อย่างไรก็ตามไม่เป็นที่นิยมมากนัก ในภาวะการปรับเปลี่ยนดังกล่าวส่งผลให้ละครชาติเมืองเพชรซบเซาลง และการหางานแสดงส่วนใหญ่เป็นงานกำสลับโดยนิยมรำชุดชาติในพิธีกรรมตามแบบละครชาติดั้งเดิม แต่ถึงโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรแบบแผนของละครชาติเมืองเพชรก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก นายทองอยู่ ประสานสารกิต (จันทรสุข)

เจ้าของคณะเทพพินาน ได้มีโอกาสได้เข้าเฝ้า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เพื่อถวายคำอธิบายเกี่ยวกับละครชาตรีเมืองเพชร และนายสุวรรณ จันทร์สุข ถวายบทละครเก่า เรื่อง "ไชยทัต" ซึ่งได้รับตกทอดมาจากหลวงอภัยพลรักษ์ ในงานฉลองข้างเมื่อก เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2521 ที่จังหวัดเพชรบุรี การสืบทอดละครชาตรีในสมัยนี้ เป็นการสืบทอดภายในเครือญาติ และผู้สนใจที่เข้ามาเป็นศิษย์ โดยการฝึกหัดตั้งแต่อายุ 6-10 ขวบ (จันทิมา แสงเจริญ. 2539)

ภาพประกอบ 1 คณะละครฉลองศรี ของย่ามา

2. ความเป็นมาของคณะปทุมศิลป์

ละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี ตั้งตามชื่อเจ้าของคณะ คือคุณปทุม วรรณา เป็นลูกศิษย์ของคุณย่ามา ซึ่งคุณย่ามานั้นเป็นลูกศิษย์ของหม่อมเมือง คุณปทุมเริ่มหัดละครตั้งแต่อายุ 7 ปี มีน้องชาย 1 คน คือ นายบรรณชูรย์ วรรณา และพี่น้องต่างมารดา อีก 1 คน คือ นางอรุณี อรุณปลอด เนื่องจากคุณแม่ของคุณปทุมชอบการแสดงละครชาตรี แต่ตัวเองไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน จึงสนับสนุนให้คุณปทุมได้เรียน และโดยส่วนตัวแล้วสนใจอยากศึกษาด้วยเหมือนกัน หลังจากที่ได้เป็นลูกศิษย์ของคุณย่ามา และมีความสามารถในการแสดงละครเป็นอย่างดี คุณปทุมได้มีโอกาสแสดงละครในคณะฉลองศรี (คุณย่ามา) บทที่ได้รับส่วนใหญ่จะเป็น บทยักษ์ และตัวโกง เป็นเพราะรูปร่างลักษณะของคุณปทุมสูงใหญ่ ไม่เหมือนลูกศิษย์คนอื่น ๆ และมีฝีมือลายมือเชิงละครในระดับที่ดีมากคนหนึ่ง หาใครเทียบได้ หลังจากที่คุณย่ามาเสียชีวิต ลูกศิษย์ของคุณย่ามาได้ออกมาตั้งคณะเป็นของตัวเอง ซึ่งชื่อคณะละครของแต่ละคนนั้นจะ

ลงท้ายด้วย “ศิษย์ฉลองศรี” ส่วนของคุณปทุมนั้นไม่ยากให้เหมือนใคร จึงตั้งชื่อเป็น “ปทุมศิลป์” เล่นประจำอยู่ภายในวัดมหาธาตุวรวิหาร ชาวคณะจะเป็นเพื่อนและลูกศิษย์ของคุณปทุม ทำให้คณะปทุมศิลป์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก บวกกับเล่นอยู่ภายในวัดมหาธาตุวรวิหาร จึงทำให้มีงานแก้สินบนมากเป็นที่รู้จักของคนส่วนใหญ่ คุณปทุมบริหารงานอยู่ 8 ปี ก็เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง เนื่องจากไม่ได้แต่งงานจึงไม่มีใครที่จะสืบทอดต่อได้ (เต็มดวง วรรณา และบรรณทศุรย์ วรรณา. 2546 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 2 คุณปทุม วรรณา ผู้ก่อตั้งคณะปทุมศิลป์

คุณเต็มดวง วรรณา สมรสกับคุณบรรณทศุรย์ วรรณา ได้เข้ามาสืบทอดดูแลคณะปทุมศิลป์ต่อจากคุณปทุม วรรณา ทั้งสองไม่มีความรู้ทางละครและดนตรีไทยเลย อาชีพก่อนหน้านั้นคือเย็บเสื้อผ้าโหล และทำงานโรงพิมพ์ มีบุตรด้วยกัน 4 คน คนโตชื่อนางเสียงสรรค์ ราบหลาย เป็นพยาบาล คนที่สองชื่อนางเสียงรัตน์ วรรณา เป็นรองผู้จัดการหมู่บ้าน ของธนาคารกสิกร ที่หัวหิน คนที่สามนางจิตติมา พลอยมี เป็นนาฏศิลป์ไทยปัจจุบันอยู่ที่ประเทศอเมริกา และคนสุดท้ายชื่อนายบุญฤทธิ์ วรรณา เป็นนักดนตรีไทย จะเป็นคนตีกลองอยู่ในวง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว หลังจากที่คุณปทุมเสียชีวิต คุณเต็มดวงซึ่งเป็นน้องสะใภ้จึงเข้ามาดูแลบริหารงานแทน โดยมีคนในคณะช่วยเหลือในเรื่องของการจัดการแสดง ส่วนคุณเต็มดวงเป็นผู้ควบคุมบริหารงานทั้งหมด การฝึกซ้อมก่อนการแสดงนั้นจะมีคุณสุมล จันทรสุข เป็นผู้ฝึกซ้อม ไม่ว่าจะเป็บหรือจะทำรำ และนักแสดงบางส่วนในวงจะเป็นมาอยู่แล้ว คุณสุมลนั้น เป็นสะใภ้ของตระกูลหลวงอกภัย มีความรู้ความสามารถทางด้านนี้เป็นอย่างดี รวมถึงคุณธวัช จันทรสุข (สามี) มีหน้าที่ดูแลควบคุมวงดนตรี (เต็มดวง วรรณา และสุมล จันทรสุข. 2546 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 3 คุณเต็มดวง วรรณา เจ้าของคณะคนปัจจุบัน

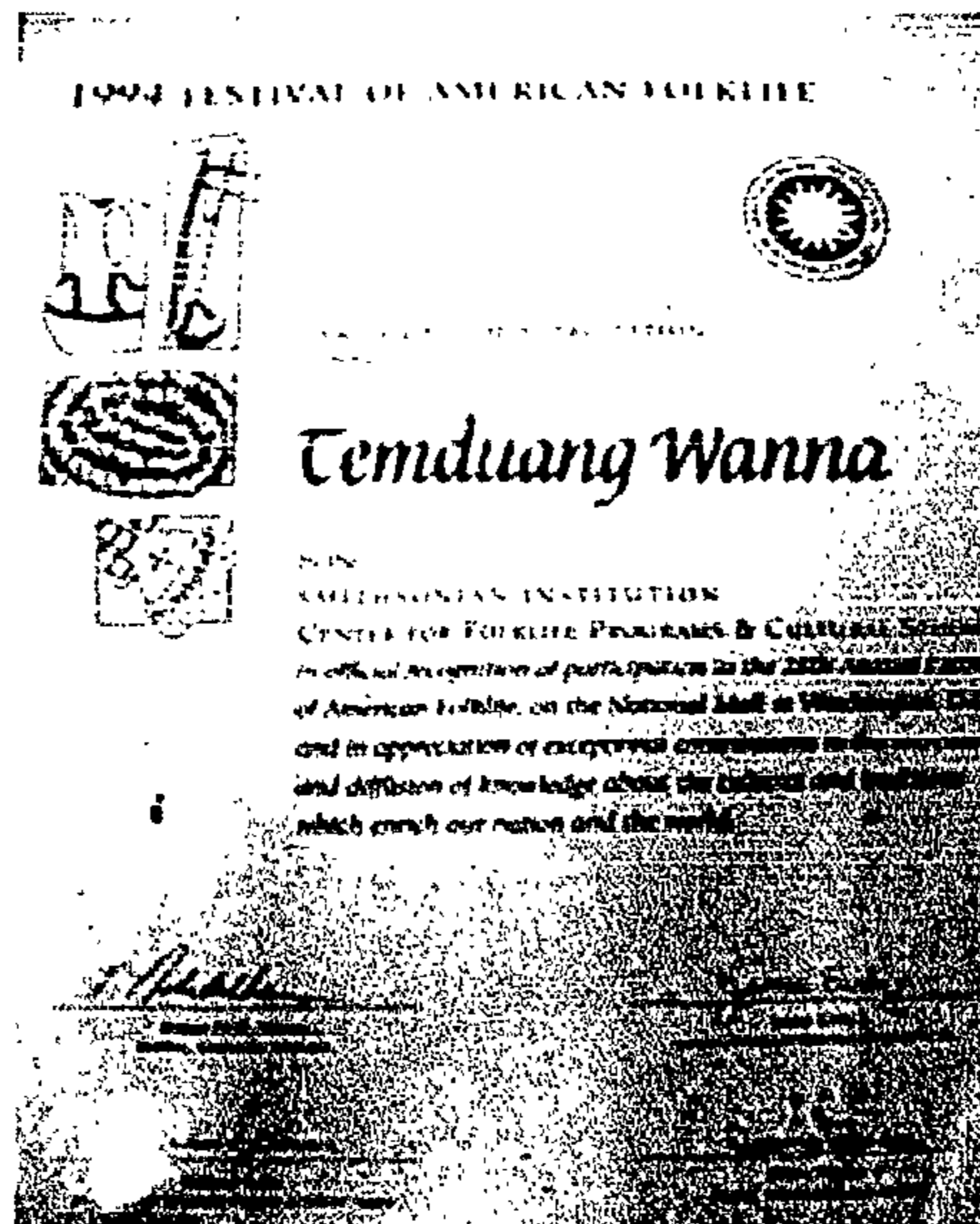
คุณธวัช จันทร์สุข เป็นลูกหลานของหลวงอภัยพลรักษ์ ได้รับการสืบทอดทางด้านดนตรีมาจาก คุณพ่อทวี จันทร์สุข และคุณป้าวัน จันทร์สุข ซึ่งบุคคล 2 ท่านนี้มีชื่อเสียงในด้านการแสดงละครและเป็นที่ยอมรับกัน ในหมู่ละครชาตรีเมืองเพชรบุรี เหตุที่เล่นดนตรีได้เพราะเป็นความใฝ่รู้อยากศึกษา หลังจากซ้อมละครแล้ว จะมาหัดเล่นดนตรีด้วย คุณธวัช จันทร์สุข นอกจากจะเรียนดนตรีที่บ้านแล้ว ยังเรียนดนตรีที่วัด ครูที่มาสอน มีหลายคน แต่ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเพชรบุรี คือ ครูไฉน เรียนรู้ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ ถึงแม้ว่าคุณธวัช จันทร์สุข จะมีความรู้ทางด้านดนตรีแต่ในทางปฏิบัติ เพราะไม่ได้ศึกษาดนตรีอย่างจริงจัง เหมือนนักดนตรีคนอื่น ๆ แต่ในวงการละครชาตรีเมืองเพชรไม่มีใครไม่รู้จักคุณธวัช จันทร์สุข เพราะมีฝีมือในเรื่องการบรรเลงดนตรีประกอบละคร คุณธวัชและคุณสมล จันทร์สุข มีบุตรด้วยกัน 1 คน ชื่อ นายทศพล จันทร์สุข เป็นนักดนตรีที่มีฝีมือดีไม่แพ้ผู้เป็นพ่อ สามารถควบคุมวงดนตรีแทนพ่อได้ ได้รับการสืบทอดภายในเครือญาติ จากพ่อ และลุง (ธวัช จันทร์สุข. 2546 : สัมภาษณ์)

เหตุที่ทำให้คณะปทุมศิลป์เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป เนื่องมาจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้พิจารณาให้ละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ในรูปแบบ การสาธิต การจัดการแสดง และการบรรยาย ชื่องานว่า “สาธิตชีวิตไทย” ในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน อเมริกา พ.ศ. 2537 (1994 Festive of American Folklife) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ถึง 12 กรกฎาคม 2537 และในปีเดียวกันได้รับการติดต่อให้ไปแสดงที่สถาบันเอเซียมหานครนิวยอร์ก หลังจากที่ได้เผยแพร่

วัฒนธรรมถึงต่างประเทศ ทำให้หน่วยงานราชการ ได้มาติดต่อให้ไปแสดง อาทิเช่น ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ , เป็นตัวแทนของจังหวัดต้อนรับแขกผู้ใหญ่ที่มาเยือนเพชรบุรี และอื่น ๆ อีกมากมาย (เต็มดวง วรรณา. 2546 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 4 เผยแพร่วัฒนธรรมไทย ในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านอเมริกา พ.ศ. 2537

ภาพประกอบ 5 ประกาศนียบัตรงาน "สาธิตชีวิตไทย"

รายนามของผู้ที่ไปร่วมแสดงในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านอเมริกานั้น มีดังนี้

1. นางสาวพรทิพย์	บุญนัง	นักแสดง
2. นางสาวจรัญ	ไช่ทอง	นักแสดง (นางเอก)

3. นางเต็มดวง	วรรณภา	หัวหน้าคณะ และนักดนตรี (เครื่องประกอบจังหวะ)
4. นางบุญธรรม	แก้วประสิทธิ์	คนบอกบท และนักแสดง
5. นางสาวรุ่งจิรา	สมศรี	นักแสดง (ตัวตลก) และนักดนตรี (โทน)
6. นางสาวชนิษฐา	จันทร์สุข	ไม่ได้ไปเพราะลูกป่วยกระทันหัน
7. นางสาวจรรยา	กาพนิล	นักดนตรี (กลอง)
8. นางพิมพ์ลา	แดงอ่อน	นักแสดง (นางยักษ์)
9. นายจำเริญ	เกิดรอด	นักดนตรี (ระนาด)
10. นายอนุชา	แดงอ่อน	นักแสดง (พระเอก)

คณะปทุมศิลป์ ที่อยู่ภายใต้การบริหารงานของคุณเต็มดวง วรรณภา ในปัจจุบันนั้น จะประกอบด้วย นักดนตรี และนักแสดงที่เป็นบุคคลภายนอกทั้งหมด ซึ่งไม่ใช่เครือญาติ มีรายนามดังนี้

1. นางมัลลิกา	อาจุฤทธิ์	นักแสดง (พระเอก)
2. นางวันเพ็ญ	อาจุฤทธิ์	นักแสดง (ดาวร้าย) และนักดนตรี (โทน)
3. นายกนกพล	เชิงจอหอ	นักแสดง (พระเอก)
4. นางชนิษฐา	พนาพิทักษกุล	นักแสดง (นางเอก) และนักดนตรี (โทน)
5. นางพิมพ์	นำชม	นักแสดง (แม่นางเอก)
6. นางยุพา	นำชม	นักแสดง (ดาวร้าย)
7. นางสุมล	จันทร์สุข	ผู้กำกับการแสดง คนบอกบท และนักแสดง
8. นายธวัช	จันทร์สุข	นักดนตรี (ระนาดเอก)
9. นายทศพล	จันทร์สุข	นักดนตรี (กลองตุ๊ก)

ภาพประกอบ 6 นักดนตรี และนักแสดงคณะปทุมศิลป์

3. องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี

ละครชาตรีจังหวัดเพชรบุรี ในปัจจุบันมีด้วยกันหลายคณะซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะแสดงกันในงานกำนัน และโอกาสพิเศษต่าง ๆ ตามแต่จะมีผู้ว่าจ้างให้ไปแสดง (การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี. 2537 : 63-70)

องค์ประกอบการแสดงละครชาตรี มีส่วนคล้ายกัน ได้รับการถ่ายทอดมาจากหม่อมเมือง ดังนี้

3.1. สถานที่แสดง

สถานที่แสดงนั้นอาจใช้ที่ศาลา หรือสถานที่ที่ผู้มาติดต่อให้ไปแสดง ซึ่งจะต้องสร้างสถานที่สำหรับเล่นตามที่เจ้าของคณะกำหนด ให้สร้างแบบที่มีเสากลาง ปัจจุบันไม่มีการสร้างเสากลางเพราะผู้แสดงในสมัยนี้จะไม่รำเวียนรอบเสากลาง ถ้าสร้างให้มีเสากลางจะมีวิธีการ ดังนี้

เมื่อสร้างสถานที่ที่จะแสดงพร้อมเสากลางแล้ว จะนำก้านมะยม 1 ก้าน ผูกที่เสากลาง พร้อมทั้งว่าคาถากำกับ เมื่อผูกก้านมะยมเสร็จแล้วจะนำของคลีมาผูกที่เสากลาง ถ้าไม่มีเสากลางจะนำของคลีไปผูกไว้ข้าง ๆ พ้อแก่

3.2. วิธีการเล่น

ก่อนที่จะเริ่มแสดง จะต้องมีการดังนี้

3.2.1 พิธีบูชาครู เจ้าของคณะจะเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ส่วนของที่ใช้ประกอบพิธีเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อย ได้แก่ ดอกไม้ , รูปเทียน , บุหรี่ , หมาก , เหล้า (บุหรี่ หมาก เหล้า ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้) และเงินกำนล 12 บาท (เงิน 12 บาท นี้เจ้าของคณะจะเป็นผู้เก็บไว้ เพื่อนำเงินก้อนนี้ไปซื้อของมาเช่นไหว้ครูในวันไหว้ครู แต่ถ้าจะเอาเงินก้อนนี้ไปใช้ก่อนก็ได้ ต้องบอกกล่าวเสียก่อน ถ้าไม่บอกจะมีอันเป็นไป เพราะเงินนี้เป็นเงินของครู เมื่อมีเงินแล้วจึงนำมาคืนให้กับครูตามเดิม)

3.2.2 โหมโรง เมื่อบูชาครูเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มโหมโรงชาตรี เป็นการแสดงเพื่อบูชาครูคนตรีและเป็นการเตรียมความพร้อมของดนตรีก่อนการแสดง และอีกนัยหนึ่งเพื่อเรียกคนมาดู ในช่วงเวลานี้ผู้แสดงจะเริ่มแต่งตัว เพลงที่ใช้คือ เพลงชาตรี หรือเพลงโหม

การโหมโรงละครชาตรี ถ้าเล่นละครชาตรีกำนันตอนกลางวันก็จะใช้กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) เป็นเสียง ตุ่ม ๆ ๆ ๆ ต่อม ๆ ๆ ๆ จนถึงเวลาแสดงแล้วรวกลองเป็นครั้งสุดท้ายอีกทีหนึ่ง ถ้าแสดงตอนกลางคืนจะมีการโหมโรงเป็นชุด ดังนี้

1. สาธุการ	2. เสมอ
3. รั้วสามลา	4. ตระ
5. เข้าม่าน	6. ดันเข้าม่าน
7. ปฐม	8. ลา
9. เชิดชั้นเดียว	10. เชิดสองชั้น

11.กราวโน

12.กลม

3.2.3 รำถวายมือ เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และครูบาอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนมา และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองด้วย การรำถวายมือจะรำชุดเพลงช้า เพลงเร็ว แต่ถ้าเป็นงานกำบน ก่อนที่จะรำถวายมือ ผู้รำจะต้องร้องเชิญหลวงพ่อก่อน การร้องเชิญหลวงพ่อนั้นตัวพระที่นั่งอยู่ข้างหน้าจะเป็นต้นเสียง คนอื่นเป็นลูกคู่ ขณะร้องเพลงทั้งตัวพระตัวนางนั่งพับเพียบพนมมือ

สำหรับเนื้อเพลงตอนที่เชิญหลวงพ่อด่าง ๆ นั้นแต่ละคณะจะมีเนื้อความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับหลวงพ่ที่ตนนับถือ เมื่อร้องเชิญหลวงพ่จบแล้วก็จะรำถวายมือ จะใช้ผู้รำ 6 คน คือ พระ 2 นาง 4 ให้ตัวพระอยู่ข้างหน้า และต่อด้วยตัวนาง เพลงที่ใช้รำถวายมือจะใช้เพลงช้า เพลงเร็ว การรำถวายมือถ้าแสดงในวัดต้องไปรำในโบสถ์ หรือถ้ามีศาลเจ้าก็หันหน้าไปทางศาลเจ้า ถ้าแสดงตามบ้านต้องสร้างศาลเพียงตา

3.2.4 ร้องประกาศโรง (ร้องเชิญครู) ก่อนที่จะร้องประกาศโรงนั้นเจ้าของคณะจะบอกให้ผู้แสดงรู้ว่าวันนี้แสดงเรื่องอะไร พร้อมทั้งเล่าเรื่องให้ฟังอย่างคร่าว ๆ ก่อน การกำหนดเรื่องแสดงนั้นควรจะทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปแสดงเพื่อจะได้ไม่แสดงเรื่องที่ซ้ำกับเรื่องที่เคยแสดงมาแล้ว

3.2.5 แสดงเรื่องราว ละครุชาติรีแสดงได้ทุกเรื่อง เช่น สังข์ทอง, แก้วหน้าม้า, ไกรทอง, ปลาตะเพียนทอง ,มณีพิชัย ,ยอพระกลิ่น ,โกมินทร์ ,ไชยเชษฐ ,ขันแก้ว ,ลิ้นทอง ,นพเกตุ ,จักรแก้ว ,พระสุธนมโนราห์ ฯลฯ

เมื่อร้องประกาศโรงจบแล้วก็จะเริ่มแสดง ตัวพระและตัวนาง จะต้องออกก่อนเสมอ ขณะที่ตัวละครออกมานั่งเตียง เจ้าของคณะจะเป็นผู้บอกบทนำ ผู้แสดงร้องเองหนึ่งวรรค และมีลูกคู่รับ เช่นนี้ตลอดไป เมื่อผู้แสดงร้องและรำไปจนจบตอนหนึ่งแล้วจะมีการหยุดให้เจรจา เพื่อแนะนำตัวว่าชื่ออะไร เป็นใคร จะไปพบใครหรือจะทำอย่างไร เมื่อแสดงบทของตัวเองจบแล้วก็นั่งลงข้างเตียง แล้วถอดเครื่องสวมศีรษะออก ตัวอื่นก็แสดงต่อไป เมื่อจะแสดงต่อไปจึงจะสวมศีรษะใหม่ ผู้ที่พักไม่ได้แสดงจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่รับร้องต่อไป

ในการแสดงผู้แสดงและนักดนตรีจะนั่งเป็นวงกลม เมื่อแสดงไปถึงเวลา 12:00 น. จะพักกลางวัน ผู้แสดงจะต้องบอกให้ผู้ดูทราบว่าตนจะพักกลางวัน ถ้าเป็นงานกำบนผู้แสดงจะกล่าวว่า

“ ย่าเพิ่งไปเลย แดคร้อนตะวันเที่ยง หยุดพักหยุดผ่อน ให้นหลวงพ่มารับสินบนให้ขาด ตอนบ่ายก็จะแสดงต่อ ”

ถ้าไม่ใช่งานกำบน ก่อนจะเลิกแสดงตอนพักเที่ยงก็จะกล่าวว่า

“ ย่าเพิ่งไปเลย ขอให้ชาวคณะของเราได้พักกลางวันเสียก่อน ตอนบ่ายเราจะแสดงให้ชมต่อไป ”

หลังจากพักกลางวัน จะเริ่มใหม่โรงตอนบ่ายประมาณ 30 นาที จึงเริ่มแสดง ก่อนที่จะแสดง จะต้องร้องประกาศโรงตอนบ่ายอีกครั้งหนึ่ง หลังจากร้องประกาศโรงตอนบ่ายจบก็เริ่มเรื่องต่อไป ในช่วงบ่ายนี้ไม่จำเป็นว่าพระเอกนางเอกจะต้องออก จะเป็นตัวละครตัวใดก็ได้ที่จะต้องแสดงต่อในตอนเช้า ในการแสดงแต่ละครั้งจะแสดงเป็นตอน ๆ ไป ซึ่งจะจับเอาตอนที่สนุก ๆ มาเล่น และจะต้องเล่นให้จบตอนในวันนั้นด้วย แต่ถ้าฝนตกก็ต้องเลิกก่อนที่เรื่องจะจบตอน เมื่อหมดเวลาแสดงในภาคบ่าย (จบเรื่องตอนนั้นแล้ว) ถ้าเป็นงานแค้น ผู้แสดงจะกล่าวว่า

“ อย่าเพิ่งไปเลยเย็นแล้วหมดสินบาทค่าสินบน ขอให้เจ้าของงานอยู่เย็นเป็นสุข นึกอะไรให้สมปรารถนา ”

ถ้าไม่ไ้งานแค้น จะกล่าวว่า

“ อย่าเพิ่งไปเลย หมดเวลาของคณะเราแล้ว ขอลาเพียงเท่านั้น ”

ในปัจจุบันนี้องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม จากการศึกษาของ นางสาวจันทิมา แสงเจริญ นักศึกษาปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อเรื่อง “ละครชาตรีเมืองเพชร” โดยสรุปสิ่งที่เปลี่ยนไปดังนี้

1. โรงละครชาตรี ไม่นิยมมีเสากลางโรง เพราะความเชื่อเรื่องเสากลางโรงเป็นที่ประทับของพระวิษณุกรรมค่อย ๆ หมดไป และหัวหน้าคณะรุ่นต่อ ๆ มาไม่สามารถประกอบพิธีทำโรงได้ เสากลางจึงหมดความสำคัญ สำหรับของคลี่จึงย้ายไปผูกไว้ที่ขาเตียงด้านซ้าย หรือผูกไว้ข้างๆ พ้อแก่ อย่างไรก็ตามยังมีเจ้าภาพบางคนที่ยังนิยมสร้างเสากลางโรงอยู่บ้าง
2. พิธีกรรมบางอย่างหายไป เช่น บทร้องประกาศครุบางบท ร้องส่งเจ้าและพิธีลาโรง เพราะผู้ทำพิธีขาดความชำนาญ ซึ่งไม่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรง หรือได้รับการถ่ายทอดแต่ไม่ปฏิบัติเพราะยุ่งยากเสียเวลา สิ่งเหล่านี้จึงถูกละเลยและไม่ปรากฏในการแสดงในที่สุด
3. การลาเครื่องสังเวทเปลี่ยนจากหลังจบการแสดงช่วงบ่ายเป็นทำพิธีก่อนพักการแสดงช่วงเช้า และหากไม่มีเสากลางโรงก็ไม่ต้องมีพิธีลาโรง
4. เครื่องดนตรี หรือเครื่องล่าง เดิมใช้ปี่พาทย์ชาตรี ประกอบด้วย ปี่ กลองตุ๊ก รำมะนา ฉิ่งและกรับ ประมาณ พ.ศ. 2500 เริ่มใช้ระนาดแทนปี่ เนื่องจากนักดนตรีที่เป่าปี่ได้มีน้อย ในบางครั้งใช้ตะโพน กลองทัดบรรเลงในการแสดงด้วย

พิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง การบูชา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525) ซึ่งพิธีกรรมในคณะปทุมศิลป์นั้น หมายถึง การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคล และการแก้สินบนที่ได้บนบานเอาไว้ และหมายรวมถึง การทำพิธีไหว้ครู เทพเจ้าซึ่งเป็นที่รู้จักในหมู่นักดนตรีไทย อาทิเช่น พระวิษณุกรรมโดยถือว่า

พระองค์เป็นผู้ให้กำเนิดเครื่องดนตรีไทยทั้งหลายและเป็นผู้ประลาทวิชาดนตรี ขับร้องแก่มนุษย์ นอกจากนี้ยังมีพระปญจสิขร เทพเจ้าแห่งพิน และพระปรคนธรรพ ซึ่งเป็นครูดนตรีผู้อาวุโส เป็นต้น ยังรวมถึงนักดนตรีและนักแสดงทั้งหลายที่ได้รับยกย่องให้เป็น “ ครู ” เนื่องจากดนตรีไทยนั้น มีการถ่ายทอดความรู้กันมาแบบความจำ หรือการสอนทางปฏิบัติ ผู้ใดยากเป็นละครเป็นดนตรีต้องฝากตัวเป็นศิษย์ของครู พิธีกรรมต่าง ๆ ในคณะปทุมศิลป์ มีอยู่ 2 ประเภท คือ

- พิธีกรรมในละครชาตรี
- พิธีกรรมการไหว้ครู

พิธีกรรมในละครชาตรี ประกอบด้วย

- พิธีกรรมก่อนการแสดง ในคณะปทุมศิลป์มีลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม ดังนี้

1. พิธีเบิกโรง มีอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีเบิกโรง ดังนี้

- ชุดบูชาครู ประกอบด้วย ศิระชะพ้อแก่ และเครื่องบูชาครู ได้แก่ ดอกไม้ , ธูป , เทียน , หมากพลู 3 คำ , บุหรี่ 1 ซอง และเงินกำนล 12 บาท
- ศิราภรณ์ของผู้แสดง เช่น ธงา , มงกุฎ , กระบังหน้า และศิระชะกุมาร
- ผ้าขาว 1 ผืน สำหรับผู้ทำพิธีใช้คล้องคอ หรือห่ม

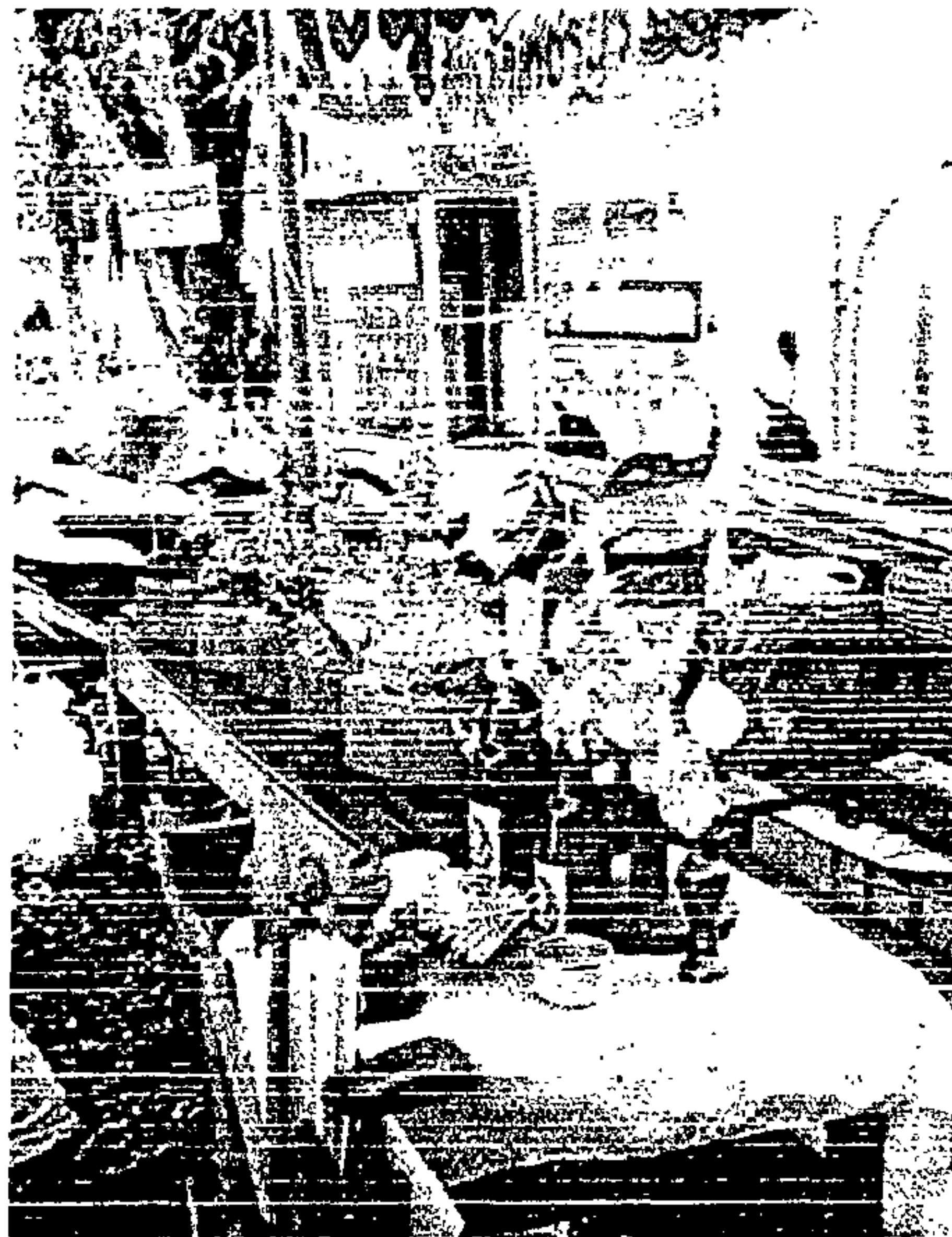

ภาพประกอบ 7 ผู้ทำพิธีบูชาครูห่มผ้าสะไบ หรือคล้องคอด้วยผ้าสะไบสีขาว

การจัดวางเครื่องบูชา

ชุดบูชาครู จะวางทางด้านในขวาสุด (โดยหันหน้าให้คนดู) , ศิราภรณ์ของผู้แสดง วางต่อไปทางซ้ายจากชุดบูชาครู และเครื่องดนตรีจะวางทางด้านหน้าโรงละคร (หันหลังให้คนดู) หรือบางครั้งจะอยู่ด้านซ้ายโรงละคร (หันด้านข้างให้คนดู)

ขั้นตอนการบูชาครู จะเริ่มเวลาประมาณ 10.00 น. ผู้ทำพิธีห่มผ้าสะไบ หรือคล้องคอด้วยผ้าสะไบสีขาว จุดธูปเทียนบูชาครู การบูชาครูเป็นการจุดธูปเทียนบูชาครูก่อนเริ่มการแสดง เพื่อแสดงความเคารพ ระลึกถึงพระคุณครู ขอบารมีครูให้ปกป้องรักษาให้ศิษย์ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ประสบความสำเร็จในการแสดง และขอขมาหากเกิดสิ่งไม่สมควรในการแสดง เครื่องบูชาครู ได้แก่ ดอกไม้ 2 กำ , ธูป 5 หรือ 7 หรือ 9 ดอก , หมากพลู 3 คำ , บุหรี่ 1 ซอง , เหล้าขาว 1 ขวด , เงินก้านลครู 12 บาท โดยเจ้าภาพเป็นผู้เตรียม หรือให้ทางคณะละครจัดหาซื้อมาให้ และให้ค่าใช้จ่ายในการซื้อของนี้ที่หลังก็ได้ การบูชาครูเพื่อการแก้สืบนบน หัวหน้าคณะ หรือผู้บอกบทจะเป็นผู้นำบูชาครู เมื่อบูชาครูเรียบร้อยแล้วดนตรีเริ่มโหมโรง ในขณะที่คณะละครบูชาครู ผู้เป็นเจ้าภาพจุดธูปเทียนเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดสืบนบนไว้ให้มารับสืบนบน

ภาพประกอบ 8 การจัดวางเครื่องบูชา

2. โหมโรง

เป็นการประโคมดนตรีก่อนการแสดง จะเริ่มประมาณ 10.10 น. การโหมโรงของละครชาตรีเป็นการบูชาครูดนตรี เป็นการเทียบเสียงดนตรีก่อนการแสดง เป็นการเตรียมความพร้อม และเป็น การประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่ากำลังจะมีการแสดง รวมถึงให้ผู้แสดงเตรียมตัวให้เรียบร้อยก่อนขึ้นแสดง และหมายถึงการบูชาครูก่อนการแสดงเพื่อความเป็นสิริมงคล (ธวัช จันทร์สุข และสุมล จันทร์สุข. 2546 : สัมภาษณ์)

3. ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

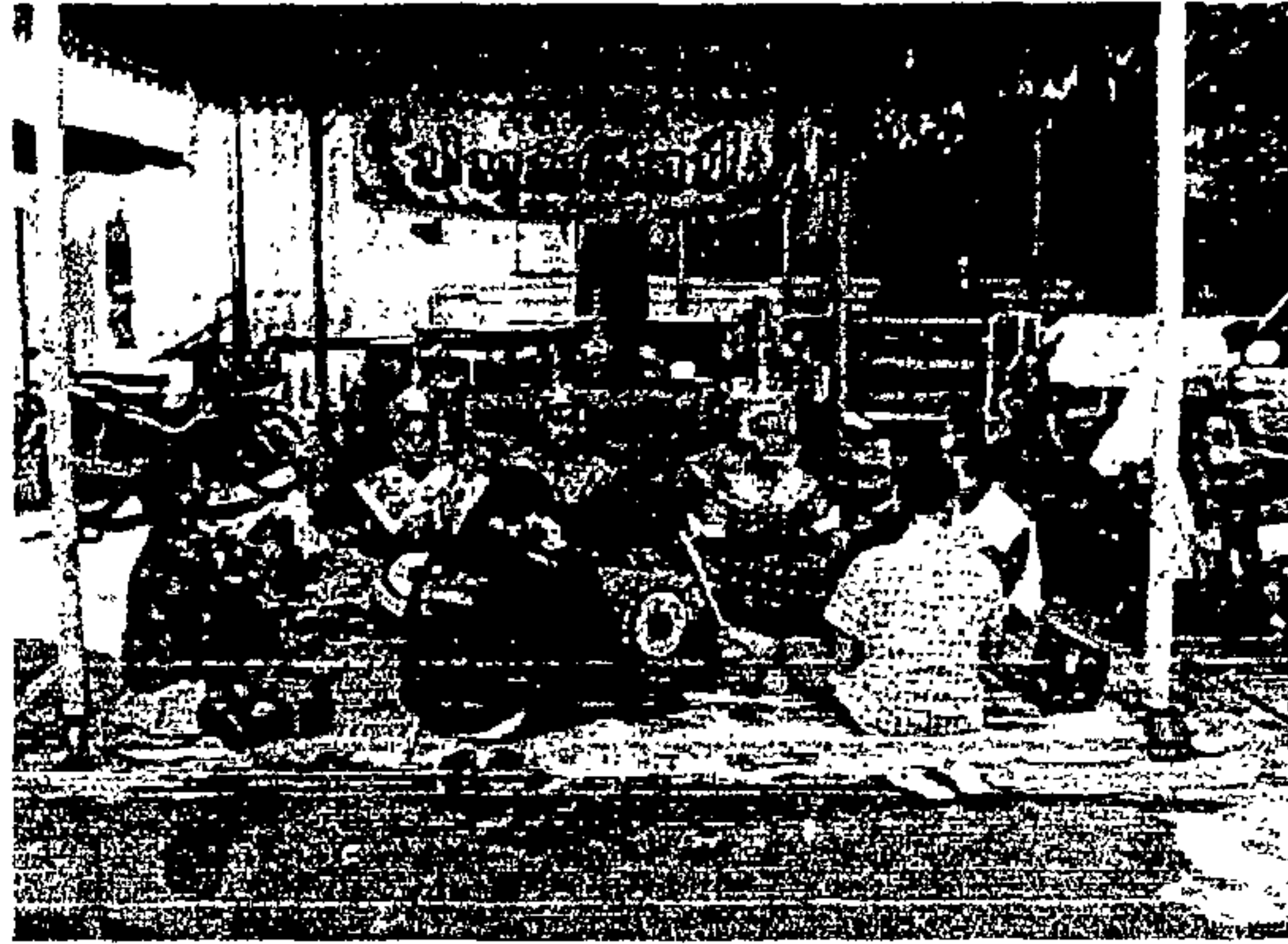
การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเริ่มประมาณ 10.30 น. ทำเพื่อประกาศเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพติดสินบนไว้ให้รับทราบ และมารับสินบนเพื่อให้สินบนขาด ก่อนทำการร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุณเต็มดวง (เจ้าของคณะ) ต้องบอกชื่อเจ้าภาพให้ผู้เป็นต้นเสียง (ตัวพระ) ทราบก่อน เพื่อจะได้นำมาร้องเชิญและประกาศได้ถูกต้อง นอกจากนี้การแสดงครั้งหนึ่งอาจเจ้าภาพมาแก้สินบนหลายคน การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันนั้นก็ต้องร้องตามจำนวนเจ้าภาพที่เรารับมา ไม่ควรร้องรอบเดียวโดยใส่ชื่อเจ้าภาพหลายคน เพราะจะเป็นการกระทำที่ผิดวิธี และจะทำให้แก้สินบนไม่ขาด รวมไปถึงผู้แสดงอาจเกิดสิ่งไม่ดีขึ้น (สมุล จันทรสุข. 2546 : สัมภาษณ์)

บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของคณะปทุมศิลป์

สิบนิ้วลูกลมนอขอประนม	ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเกศา
เจ้าพระคุณศักดิ์สิทธิ์เรืองฤทธิ์ธา	ได้เป็นที่พึ่งพาของมนุษย์
เมื่อผู้ใดขัดสนมาบนบาน	พ่อโปรดปรานปราณีเป็นที่สุด
คุณพ่อมาช่วยไม่มัวยมุด	ทั้งใต้ฟ้ามนุษย์ได้อาศัย
คุณเต็มดวงจตุรูปเทียนเวียนค้ำบัณ	ขอเชิญคุณพ่อมารับเอาเกิดหนา
เชิญคุณพ่อวัดมหาธาตุเป็นเจ้าของ	ขอเชิญมารับมาจงเอาเกิดหนา
เชิญคุณพ่อวัดบ้านแหลมพ่อเรืองเดช	ขอเชิญมาทอดพระเนตรแลแลมา
เชิญคุณพ่อวัดเขาตะเคราอยู่ใกล้แค่	ขอเชิญมาดูมาแลเอาแต่ตา
เชิญคุณพ่อหลักเมืองทองทรงศักดิ์	พ่อก็เป็นหลักเมืองเรืองพารา
คุณเต็มดวงบนเอาไวยามได้ทุกข์	เมื่อยามมีสุขเขาถวายละครรำ
คุณเต็มดวงมีละครมารำถวาย	พ่อโปรดมาช่วยอวยชัยลูกบ้างหนา
คุณเต็มดวงมิได้จะหลอกลวง	เขาเอาละครมาบวงสรวงทั่วทเวา
คุณเต็มดวงมีสุขอย่าได้ทุกข์เชิญ	ให้อยู่เย็นเหมือนแม่น้ำพระคงคา
ชาวคณะมีละครมาถวาย	พ่อโปรดมาช่วยอวยชัยลูกบ้างหนา
ให้ชาวคณะมีสุขอย่าได้ทุกข์เชิญ	ให้อยู่เย็นเหมือนแม่น้ำพระคงคา
ให้พรลูกเล็กเด็กอ่อนอ่อน	กุมารน้อยอย่ามานอนในเปลค่า
ลูกมาเล่นเต้นรำอยู่ที่นี่	พ่อเมตตาปราณีลูกบ้างหนา
ขอให้พรทวนทั่วตัวเจ้าของงาน	ทั้งพวกพ้องบริวารบรรดามา
ว่าลูกน้อยกล่าวคำรำถวาย	ทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา

(จากการถอดเทปบันทึกสดในการแสดงละครชาติตรี คณะปทุมศิลป์ ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2546)

ในเนื้อเพลงจะมีชื่อของเจ้าภาพอยู่ด้วย ซึ่งเจ้าภาพชื่อ คุณเต็มดวง ตอนที่เชิญหลวงพ่อดัง ๆ นั้น จะไม่เหมือนกัน เพราะจะร้องเชิญหลวงพ่อบ้างก็บวชกันในจังหวัดนั้น แต่ก่อนที่จะร้องเชิญหลวงพ่อดังอื่นจะต้องร้องเชิญหลวงพ่อบ้างที่ได้นบไว้ก่อน เพราะฉะนั้นทางคณะละครต้องถามเจ้าภาพก่อนว่าบวชไว้กับหลวงพ่อบ้างไร แล้วจึงร้องตามด้วยหลวงพ่อบ้างที่เคารพนับถือกันในที่นั้น

ภาพประกอบ 9 การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4. รำถวายมือ

การรำถวายมือ เพื่อบูชาครู เป็นการรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง และขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ที่ทำให้เจ้าภาพประสบความสำเร็จ ในการรำถวายมือนี้ถ้าแสดงที่วัดก็ต้องไปรำในโบสถ์ แต่ปัจจุบันนั้นจะแสดงอยู่ที่สถานที่แสดงเลย หรือถ้าที่เล่นภายนอกวัดมหาธาตุวรวิหาร เช่น ที่ศาลเจ้าก็ต้องหันหน้าไปทางศาลเจ้า แต่ถ้าแสดงตามบ้านก็ต้องสร้างศาลเพียงตา และการที่มีศาลเพียงตานี้ก็เพื่ออัญเชิญเจ้ามาดูละคร (สมถ จันทรสุข. 2546 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 10 รำถวายมือ

การรำถวายมือ ประกอบด้วยผู้รำทั้งหมด 5-6 คน คือ ตัวพระ 2 คน และตัวนาง 3-4 คน โดยตัวพระอยู่ด้านหน้า และตัวนางอยู่ด้านหลัง การจัดแถวแสดงนั้นผู้แสดงยืนเรียงเป็นแถวตอนคู่ หน้าหน้าไปทางสิ่งศักดิ์สิทธิ์

5. ประกาศโรง

พิธีประกาศโรง หรือ ร้องเชิญครู เป็นการร้องเพื่อบูชา และสรรเสริญพระคุณครู มารดา บิดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความความเป็นมงคล การร้องประกาศโรงนิยมให้ผู้ประกาศโรงซึ่งนั่งกับพื้น หน้าเตียงด้านซ้ายของเวที มีลูกคู่ช่วยตีกรับรับบท ร้องทำนองเพลงกรับ ซึ่งในปัจจุบันถ้ามีเวลาในการแสดงมาก คุณสมุล จันทรสุข จะทำพิธีประกาศโรง โดยส่วนใหญ่แล้วถ้าแสดงที่วัดมหาธาตุ วรวิหารจะไม่ได้ทำพิธีนี้ เนื่องจากเวลาจำกัด และทางเจ้าภาพไม่นิยม และอีกประการคือ ถ้าร้องไม่หมด ขาดหายไปวรรคใด วรรคหนึ่ง จะไม่ปฏิบัติกัน เพราะการที่จะร้องเพลงนี้ได้ต้องทำพิธีไหว้ครู หรือมีเครื่องบูชาด้วย ถ้าไม่มีเวลา ก็จะไม่มีการพิธีประกาศโรง (สมุล จันทรสุข, 2546 : สัมภาษณ์)

บทร้องประกาศพระคุณครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของคณะปทุมศิลป์

คุณครู	เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
ขึ้นขึ้นไม่รู้แห่งแล้งยังไหลมา	ยังไม่รู้สิ้นไม่รู้สุด
สืบนิ้วลูกหนอลูกจะยอดดำเนิน	สรรเสริญไหว้คุณพระพุทธ
ลูกจำศีลเอาไว้ให้บริสุทธิ์	ไหว้พระเสียแล้วจึงสวดมนต์
ลูกไหว้พระพุทธรูปพระธรรมทั้งพระสงฆ์เจ้า	ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
ลูกไหว้พระสมุทรมหาราชโคดม	ถวายบังคมทุกชาติ
สืบนิ้วลูกหนอยอมมือไหว้	คุณครูจงได้มาปราณี
ขอศัพท์ขอเสียงให้ลูกเสียงดี	จะร้องกล่าวคำคำกล่าวจิต
แล้วกลางคืนลูกจะไหว้ดวงพระจันทร์	กลางวันจะไหว้พระอาทิตย์
บทบาทพลาดพลั้งลูกน้อยร้องผิด	ผิดน้อยจะขอความสมา
ลูกจะขอไปด้วยพระปัญญา	สะสมไปด้วยพระปัญญา
ลูกขอศัพท์ขอเสียงให้ลูกบ้างลา	ปัญญาลูกมาแม่น้ำไหล
ขอศัพท์ขอเสียงให้ดังก้อง	เหมือนฆ้องชวาหล่อใหม่
ขอศัพท์ขอเสียงได้ตั้งใจ	ไหลมาเหมือนท้อธารา

หมายเหตุ ปัจจุบันไม่นิยมร้องประกาศพระคุณครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

บทครูสอน ของคณะปทุมศิลป์

สอนรวย	อย่างเรากระสวยสอนงา
ครูสอนให้ผูกผ้า	สอนให้เข้าทรงกำไล

ครูสอนให้ทรงกำไล	อีกทั้งแขนซ้ายและแขนขวา
ครูสอนให้ครอบชฎาน้อย	อย่างเราสอดสร้อยพวงมาลา
มาเรากระเดื่องเยื้องแขนซ้าย	ตีค่าได้น้ำพระพารา
มาเรากระเดื่องเยื้องแขนขวา	ตีค่าได้น้ำต๋าลึงทอง
ตีนพันเหยียบเอาพนัก	ส่วนมือก็ชักเอาสายทอง
จะหาที่ไหนมาได้เหมือนน้อง	รูปทองเหมือนเทวดา

บทสอนรำ ของคณะปทุมศิลป์

สอนรำ	ครูให้รำแต่เพียงบัว
ปลดปลงลงมา	ครูให้รำแต่เพียงพก
วาดไหว้ปลายอก	กนกเป็นแผ่นผาลา
ยกตรงเสมอหน้า	เป็นช่อระย้าพวงดอกไม้
ปลดปลงลงมาได้	ครูให้รำแต่โคมเวียน
ฉันมีรูปวาด	วาดไว้ให้เหมือนดังรูปเขียน
กระหนกโคมเวียน	รำทำตะเคียนให้พาดตาล
ฉันนี้เหวียนุช	พระพุทธพระเจ้าจะห้ามมาร
ฉันนี้นั่งคราญ	พระนารายณ์จะข้ามพระสมุทร
รำเล่นสูงสุด	พญาครุฑร่อนมา
พญาครุฑเห็นนาค	เจ้าเพื่อนก็ลากปีกถา
ว่านี่แหละรูปครุฑ	จะจุดเอานาคนาคา
เจ้าช่วยจุดนาคได้	ก็พาไปเวหา
แกะเป็นรูปหนุมาน	ทะยานไปเผาเมืองลงกา
เป็นรูปเทวา	ขึ้นชื่ออาชาแล้วจักรถ
ฤาษีดาบส	ลินลาจะเข้าพระอาศรม
สีมุ่มปราสาท	วาดไว้ให้เหมือนเป็นหน้าพรหม
มานั่งจงกรม	คือองค์นารายณ์จะนำวศร
ฉันนี้บวร	พระนารายณ์จะวางพระศรชัย

(จากการถอดเทปวีดิทัศน์ในการแสดงละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2546)

ข้อสังเกต บทร้องประกาศโรงของละครชาตรีเมืองเพชรบุรี จะมีความคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างบทบ้างคำ แต่มีความหมายโดยรวมเหมือนกัน คือ เป็นการสรรเสริญพระคุณครู บุษยาพระรัตนตรัย พระสมุทร ครูอาจารย์ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระคุณบิดามารดา การกล่าวขอ

สมาต่อครหากเกิดความผิดพลาดจากการแสดง และขอพรให้มีปัญญา (สมล จันทรสุข. 2546 : สัมภาษณ์)

หลังจากนั้นจะเริ่มแสดง เวลาประมาณ 11.00 น.

6. พิธีลาเครื่องสังเวช

เป็นการกล่าวจบการแสดงในภาคเช้า ตอนเวลาประมาณ 12.00 น. ตามความเชื่อที่สืบทอดมาเป็นการลาเครื่องสังเวชให้สินบนชาติ ต้องลาในช่วงเที่ยง (เต็มดวง วรรณภา. 2546 : สัมภาษณ์)

การปิดการแสดงภาคเช้า ถ้าเป็นการแสดงแก่สินบน จะกล่าวปิดการแสดงว่า

“หยุดพักหยุดผ่อน ให้หลวงพ่อดมมหาธาตุ (นามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพได้ติดสินบนเอาไว้) มารับสินบนให้ชาติ แล้วบาย ๆ ค่อยแสดงต่อ ”

แต่ถ้าเป็นการแสดงในงานต่าง ๆ จะกล่าวว่า

“หยุดพักหยุดผ่อน เพื่อให้ผู้แสดงของเราได้รับประทานอาหารก่อน แล้วบาย ๆ แสดงต่อ ”

ทางคณะปทุมศิลป์จะเริ่มการแสดงภาคบ่าย เวลาประมาณ 13.00 น. จะเริ่มโหมโรงประมาณ 15 นาที จึงเริ่มแสดง ก่อนที่จะแสดงจะต้องร้องประกาศโรงตอนบ่ายอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งตอนนี้ไม่จำเป็นต้องมีนักแสดงครบทั้งหมดก็ได้ อยู่แสดงแค่ 2-3 คนก็ได้ จะร้องเพลงประกาศโรงคนเดียวก็ได้ และไม่จำเป็นต้องเป็นพระเอก ตัวแสดงตัวอื่นก็ได้ หลังจากร้องประกาศโรงตอนบ่ายจบก็เริ่มเรื่องต่อไป ในช่วงบ่ายนี้ไม่จำเป็นว่าพระเอกนางเอกจะต้องออก จะเป็นตัวละครตัวใดก็ได้ที่จะต้องแสดงต่อในตอนเช้า และเสร็จพิธีการทั้งหมดตอนเวลา 16.00 น. เมื่อได้เวลาเลิกการแสดงตัวละครที่กำลังแสดงขณะนั้น เช่น พระเอก , พระรอง หรือ ตัวตลก จะเป็นผู้ตัดบทปิดการแสดง โดยกล่าวตัดบทช่วงที่ตัวละครออกเดินทางไปยังสถานที่อื่น

ถ้าเป็นการแสดงแก่สินบน จะกล่าวว่า

“จะไปเวลานี้ไม่ทันแล้ว ขอให้หลวงพ่อดมมหาธาตุ (ชื่อหลวงพ่อบนไม้) มารับสินบนไป ให้สินบนชาติในวันนี้ ขอให้เจ้าภาพอยู่เย็นเป็นสุข นึกอะไรขอให้สมปรารถนา สมควรแก่เวลา สวัสดีค่ะ ”

ถ้าเป็นการแสดงตามงานปกติ จะกล่าวว่า

“ถ้าจะไปเดี๋ยวนี้จะไม่ทันเวลา เราชาวคณะปทุมศิลป์ขอตัวลาไปก่อน สวัสดีค่ะ ”

พิธีกรรมในละครชาตรี ของคณะปทุมศิลป์ จะเห็นว่าเป็นพิธีที่ครบถ้วนถูกต้องตามแบบอย่างของ หลวงอภัยพลรักษ์ ถึงแม้ว่าบางสถานการณ์อาจแสดงไม่ครบทั้งหมด แต่ยังคงมีผู้ที่จะทำพิธีให้อยู่ในคณะ ด้วยสาเหตุนี้ ทำให้ผู้พบเห็น ให้ความสนใจในคณะนี้ เพราะคิดว่าถ้าจ้างไปแสดงตามงานต่าง ๆ หรือจ้างให้ แก่สิ้นบนให้ จะทำได้ถูกวิธี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะได้รับแน่นอน

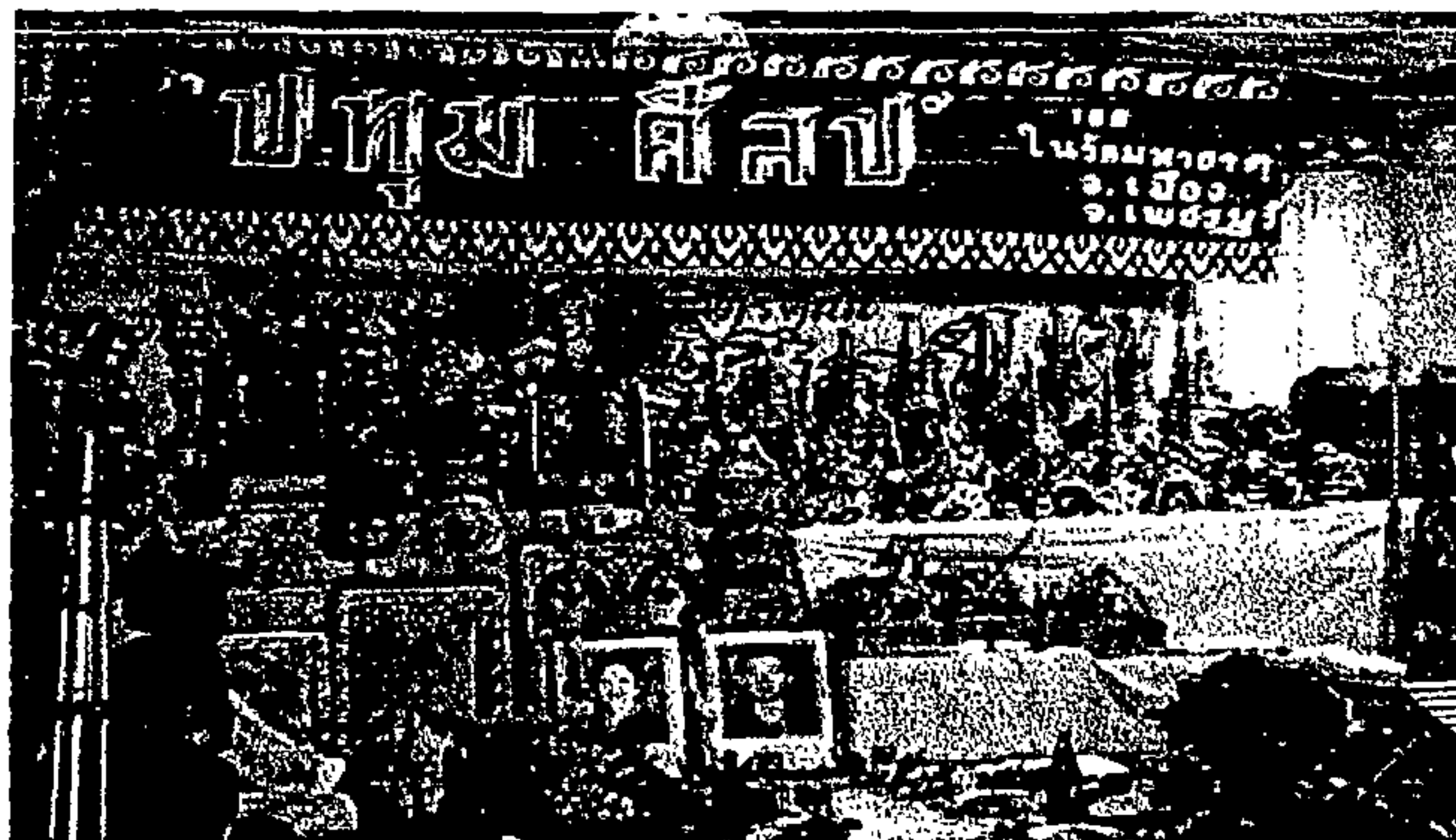
พิธีกรรมการไหว้ครู

พิธีกรรมการไหว้ครูของละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ จะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี ช่วงเดือน 9 ไทย ของทุกปี คือเดือน สิงหาคม ส่วนเรื่องเป็นวันไหนนั้นจะกำหนดกันอีกทีหนึ่ง ตามความสะดวกของทุกคน การจัด พิธีไหว้ครูจะจัดขึ้นที่บ้านนางเต็มดวง วรรณา จะเริ่มจัดกันตั้งแต่ช่วงสาย ๆ ของวันพุธ และต้องให้เสร็จก่อน ทำพิธีสงฆ์ในเย็นวันเดียวกัน คนที่มาช่วยก็คือคนในคณะปทุมศิลป์ และเพื่อนๆ ที่รู้ว่าจะมีการจัดงานไหว้ครู

พิธีไหว้ครูและครอบครูละครชาตรีมีความคล้ายคลึงกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทย คือ วันที่จัดงานนั้นเป็น วันพฤหัสบดี โดยจะเริ่มตั้งแต่เย็นวันพุธ ต่อเนื่องไปถึงบ่ายวันพฤหัสบดี พิธีกรรมแบ่งออกเป็น

- 1 พิธีสงฆ์
- 2 พิธีอัญเชิญครูที่เป็นเทพยดา และครูที่ล่วงลับไปแล้ว
- 3 การครอบครู

การตั้งโต๊ะเครื่องบูชาของคณะปทุมศิลป์นั้น มีการตั้งโต๊ะหมู่บูชา ถัดไปเป็นโต๊ะหมู่ของศิระชะพ่อแก่ และเป็นศิระชะครู เช่น หน้าทศกัณฐ์ , ขฎาพระ , ขฎานาง , ของคลี , หัวโขนทุกชนิด ฯลฯ ถัดไปเป็นเครื่องปี พาทย์ชาตรี ได้มีการนำรูปคุณปทุม วรรณา เจ้าของคณะเก่า ซึ่งชาวคณะให้ความเคารพ และคุณบุญฤทธิ์ วรรณา ลูกคนสุดท้ายของ คุณเต็มดวง วรรณา รวมในพิธีด้วย

ภาพประกอบ 11 การตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพิธีไหว้ครู

เครื่องสังเวทประกอบด้วย หัวหมูสุกและดิบ , ไก่สุกและดิบ , หมูชิ้นสุกและดิบ , กุ้งสุกและดิบ , ปูทะเลสุกและดิบ , ขนมต้มแดงต้มขาว , เมื่อกแกงบวด , มัน , ข้าว , ไข่ , ผลไม้ที่มีชื่อมงคล , หมากพลู , พานบุหรี , สุรา , น้ำอวดลม , พานบายศรี 3 ชั้น หรือ 7 ชั้น และดอกไม้ธูปเทียน จะจัดไว้ 2 ชุด คือเครื่องสังเวทดิบ และเครื่องสังเวทสุก

เวลา 8.00 น. เริ่มพิธีด้วยการอ่านโองการไหว้ครูสลับกับการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ คือ เมื่อพิธีกรอ่านโองการกล่าวบูชาและอัญเชิญครูท่านนั้น ๆ จบ จะเอ่ยชื่อเพลงประจำองค์ท่านนั้น ๆ วงปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงตามที่พิธีกรอ่านโองการเป็นผู้บอก

ภาพประกอบ 12 พวงเงิน พวงทองลาก ประพรม ข้าวของเครื่องบูชาพิธีไหว้ครู

ระหว่างที่พิธีกรอ่านโองการนำข้าวตอกดอกไม้ไปรยทุกด้าน แล้วเอาพวงเงิน พวงทองลาก ประพรม ข้าวของทุกสิ่ง รวมถึงโต๊ะหมู่ศิระครูทั้งหลาย และนำน้ำอบประพรมด้วย หลักจากเสร็จพิธีนี้ ลูกศิษย์ทั้งหลายรำถวายมือด้วยเพลงช้าเพลงเร็ว เพื่อถวายแด่ครู

ภาพประกอบ 13 ลูกศิษย์รำถวายมือในพิธีไหว้ครู

เมื่อลูกศิษย์วิชาถวายมือจบ จะให้ลูกศิษย์เหล่านั้นลาเครื่องสังเวศ แล้วจัดสำหรับ 3 ที่ ซึ่งมีใบตองรองด้วย โดยการตัดเครื่องสังเวศที่มีอยู่อย่างละเล็กละน้อย แล้วนำไปวางตามมุมต่าง ๆ ของบ้าน บอกให้ทหารของท่าน ท่านจะได้คุ้มครองบ้านของเรา

ลำดับต่อไปเป็นพิธีการครอบครุละคร ผู้เข้าครอบจะต้องเตรียมขันกำนลซึ่งใส่ดอกไม้ รูปเทียน ผ้าขาว 1 ผืน และเงินกำนล เข้ามาหาพิธีกรที่ละคนพร้อมกับมอบขันกำนลให้ เมื่อพิธีกรรับก็จะสวดคาถาเป่าที่กระหม่อม และนำศีระพระฤาษีมาครอบศีระผู้เข้ามอบ ระหว่างที่ครอบอยู่นั้นพิธีกรจะสวดเป่าคาถาไปด้วย เมื่อนำศีระครูออกพิธีกรจะเจิมหน้าผากและตัดข้อชัยพฤกษ์ (ทำมาจากใบเงิน ใบทอง แล้วหั่นหญ้าแพรก ม้วนให้เล็ก แล้วพันด้วยสายสิญจ์) ที่หูซ้ายของผู้ที่ถูกครอบ ถือเป็นภาระเสร็จขั้นตอนการครอบครุ ซึ่งตัวผู้วิจัยได้รวมในการครอบครุครั้งนี้ด้วย

หลังจากเสร็จพิธีการทั้งหมดนางเต็มดวง วรรณชาติเชิญแขกผู้มีเกียรติรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

ภาพประกอบ 14 พิธีการครอบครุละคร

การแต่งกาย

ละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ในปัจจุบันพบว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ แต่งกายยืนเครื่อง และแต่งกายเบ็ดเตล็ด

- แต่งกายยืนเครื่อง

เป็นการแต่งกายของละครไทยมาแต่โบราณ วรรณกรรมส่วนใหญ่ตัวเอกจะเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ มียศศักดิ์สูง การแต่งกายจึงได้ประดิษฐ์ให้งดงามเลียนแบบเครื่องทรงกษัตริย์ และเรียกการแต่งกายลักษณะนี้ว่า " ยืนเครื่อง " (จันทิมา แสงเจริญ. 2539)

การแต่งกายยืนเครื่องแบ่งเป็น ยืนเครื่องพระ และยืนเครื่องนาง ซึ่งประกอบด้วย ชุดแต่งกาย , เครื่องประดับ และศิราภรณ์ หรือเครื่องประดับศีระ

ยีนเครื่องพระ ใช้แต่งกายผู้แสดงตัวพระ ประกอบด้วย

ชุดแต่งกาย

1) สนับเพลา	2) พระภูษา
3) ห้อยข้าง หรือ พาดขา	4) ฉลององค์
5) ผ้ารัดเอว	6) ห้อยหน้า
7) กรองคอ	

เครื่องประดับ

1) กำไลข้อเท้า	2) ทับทรวง
3) สังวาลและตาบทิศ	4) ทองกร
5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด	

ศิราภรณ์ เป็นเครื่องประดับศีรษะ นำมาประดับตกแต่งศีรษะให้สวยงาม (ไม่ใช่ประดับผม) มีหลายแบบแตกต่างกันไปตามฐานะ , ลักษณะ และเพศ ของตัวละคร

1) ขฎายอดชัย	2) ศีรษะกุมาร
3) ศีรษะยักษ์	4) กระบังหน้า
5) ปันจุเหรีจ	

ยีนเครื่องนาง ใช้สำหรับตัวละครนาง เช่น นางเอก , นางรอง , นางตะแหลัง และนางกำนัล ซึ่งมีเครื่องแต่งกายแตกต่างกันไปตามวัย และฐานะ

ชุดแต่งกาย

1) เสื้อในนาง	2) ผ้าห่มนาง
3) ผ้านุ่ง	4) นวมนาง

เครื่องประดับ

1) กำไลข้อเท้า	2) จี๋นาง
3) ทองกร	4) เข็มขัดและหัวเข็มขัด
5) ต่างหู	

ศิราภรณ์

1) มงกุฎกษัตริย์	2) กระบังหน้า
3) ศีรษะยักษ์	

สีของเครื่องแต่งกายยีนเครื่องมีขนบนิยมให้ตัวพระเอก และนางเอกที่เป็นเทพ กษัตริย์ แต่งกายเดียวกันคือ สีเหลือง ส่วนตัวละครอื่นให้ใช้สีอะไรก็ได้ โดยมากจะนิยมสีสดและเข้ม เนื่องจากการแสดงละครชาติไม่มีฉาก และแสงสี อีกทั้งสภาพเวทีอยู่ใกล้ผู้ชม และแสดงในเวลากลางวัน

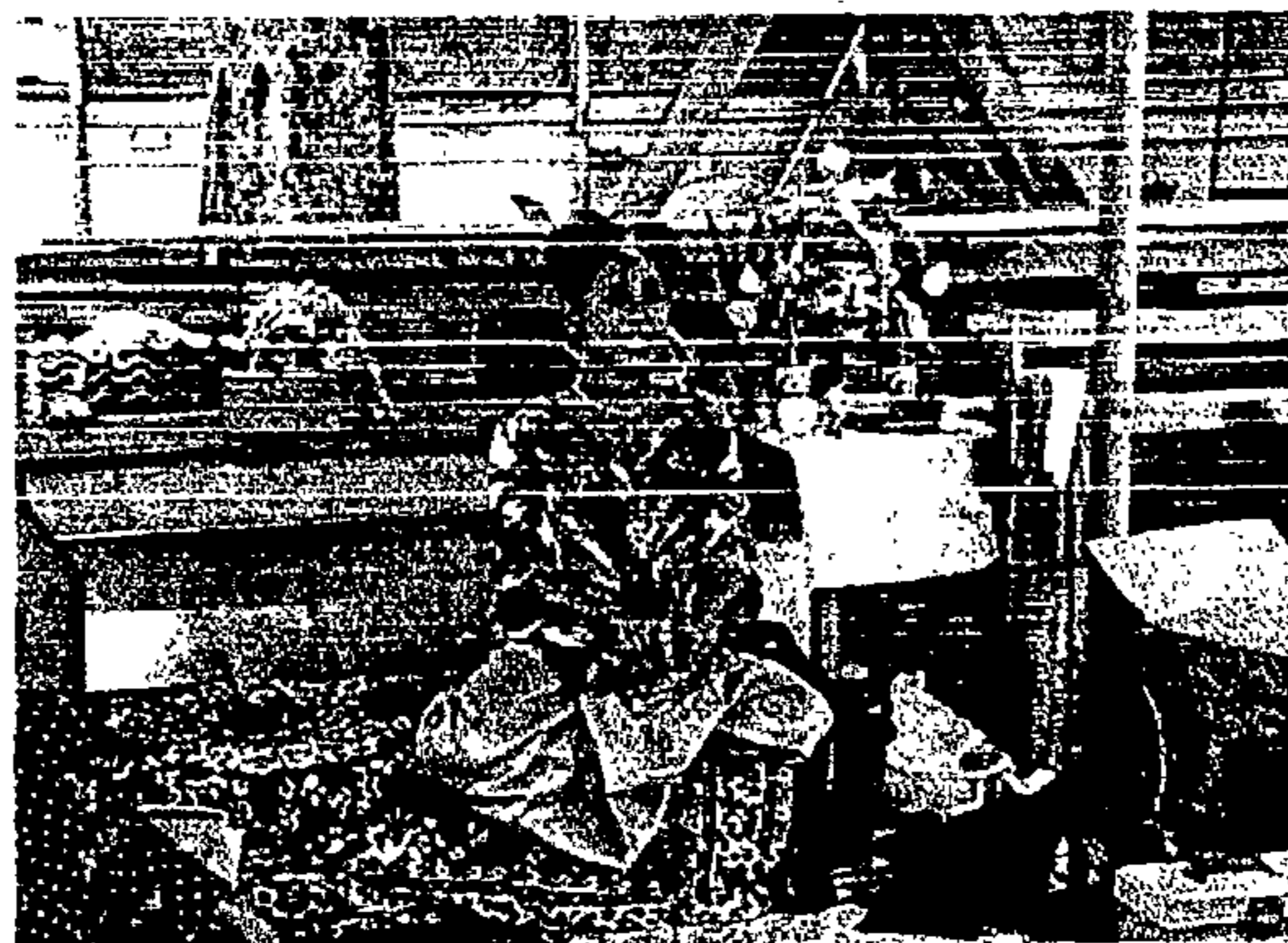

ภาพประกอบ 15 การแต่งกายยืนเครื่องพระ และนาง

การแต่งกายเบ็ดเตล็ด

เป็นการแต่งกายตามปกติวิสัย แต่ทำให้งามและเด่นชัดยิ่งขึ้นเพื่อนำสนใจ และดูสมจริง เหมาะกับการแสดง ประกอบด้วย

- 1) การแต่งกายพันทาง หรือ "แต่งภาษา" การแต่งกายตาเรือชาติ
- 2) การแต่งกายสามัญชน เป็นเครื่องแต่งกายแบบชีวิตประจำวันตามฐานะและสถานภาพ เช่นเป็นฤๅษี นุ่งผ้าลายเสือสวมศิระชะฤๅษี , เป็นชาวบ้านและเสนา สวมเสื้อคอกลม มีผ้าคาดพุง สวมหัวล้าน เป็นต้น

ภาพประกอบ 16 การแต่งกายสามัญชน

- 3) การแต่งกายประยุกต์ เป็นเสื้อผ้าชนสัตว์ตามเนื้อเรื่อง เช่น
 - เป็นจระเข้ นุ่งโจงกระเบนไม่สวมเสื้อ สวมหัวจะเข้ ส่วนหางใช้ผ้าขาวม้าผูกเอว ปล่อยชายเป็นหาง โคนหางผูกกิ่งไม้สำหรับใช้มือจับยกฟาด

- ตัวเงือก ผู้แสดงนุ่งผ้าถุงยาว สวมเสื้อรัดอก ปลอ่ยผมยาว มีเกี้ยวประดับผม พ่อเงือก
นุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ สวมวิกผมยาว และแม่เงือกนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลม
แขนยาว ปลอ่ยผมยาว เป็นต้น

วัฒนธรรมการแต่งกายละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ นั้นยังคงยึดรูปแบบละครนอกอยู่ อาจมีการ
ประยุกต์ เปลี่ยนแปลง ตามกำลังทรัพย์ของคณะ อาจมีข้อแตกต่างกันอยู่ที่ เพราะเป็นแบบชาวบ้าน การ
แต่งกายคงไม่สวยงามเหมือนละครของกรมศิลป์ากร

การบริหาร และการจัดการภายในคณะปทุมศิลป์

คณะปทุมศิลป์ เป็นคณะละครชาตรีที่มีชื่อเสียงในจังหวัดคณะหนึ่ง อาจเป็นเพราะคุณเต็มดวง
วรรณ มีความสนใจในการละคร ถึงแม้ตัวเองจะไม่ใช่เลย จึงทำให้เมื่อใดก็ตามที่มีคนสนใจติดต่อให้ไป
เล่นก็จะรับหมด รวมถึงนักเรียน นักศึกษา ที่สนใจใคร่อยากรู้เกี่ยวกับละครเมืองเพชรบุรี ก็จะไม่หวง จะ
พยายามช่วยเผยแพร่หมด ถึงแม้ตัวเองจะมีความรู้ทางด้านนี้น้อย ก็จะแนะนำให้ไปถามผู้ที่มีความรู้
ทางด้านนี้โดยเฉพาะ รวมไปถึงสมาชิกในคณะที่มีฝีมือในการละคร องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี
ถูกต้องตามแบบโบราณ รวมไปถึงนักแสดง และนักดนตรีในคณะบางท่านสืบเชื้อสายมาจาก " หลวงอภัย-
พลรักษ์ " จึงทำให้มีงานเข้ามามาก และโดยส่วนตัวแล้วคุณเต็มดวง วรรณ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
รวมถึงชาวคณะด้วย ใครเห็นก็อยากที่จะติดต่อให้ไปแก๊สสินบน และตามงานต่าง ๆ

ถึงแม้ว่าคณะปทุมศิลป์ ไม่ได้เป็นการบริหารงานกันภายในครอบครัว เหมือนคณะละครอื่น ๆ แต่
คณะละครคณะนี้อยู่กับแบบพี่แบบน้อง แบบครอบครัวเดียวกัน มีอะไรก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้
การบริหารงานในคณะเป็นไปได้อย่างขึ้น สามารถแบ่งแยกการบริหารได้ดังนี้

การบริหารงานด้านบุคคล

- ฝ่ายการแสดง หมายถึง ผู้แสดงละครชาตรี ตัวละครมีทั้งชาย (ตัวพระ) และหญิง (ตัวนาง) ใน
คณะจะมีผู้แสดงอยู่ประจำทั้งหมด 5-6 คน ประกอบด้วย ตัวพระ 2 คน ตัวนาง 3-4 คน และตัวตลก 1 คน
ซึ่งในบางครั้งอาจจะมีมากกว่า 6 คน ก็ได้แล้วแต่ว่าวันนั้นจะจัดหาคนมาได้มากน้อยแค่ไหน รวมไปถึงผู้
กำกับการแสดง หรือผู้บอกบท ประจำคณะอีก 1 คน

- ฝ่ายดนตรี หมายถึง นักดนตรีที่มีหน้าที่บรรเลงประกอบการแสดงละคร ในคณะจะมีนักดนตรี
ประจำคณะ 2 คน คือผู้บรรเลงระนาด 1 คน กับผู้ตีกลองชาตรี (กลองตุ๊ก) , ตะโพน และกลองแขก 1 คน ซึ่ง
ในบางครั้งอาจมี 3 คน จะแบ่งหน้าที่ดังนี้ ผู้บรรเลงระนาด 1 คน , กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) 1 คน และตะโพน
กับกลองแขก 1 คน ส่วนโพนชาตรี 1 คู่ จะมีนักแสดงภายในคณะ 2 คน เป็นผู้ตีโดยแบ่งเป็น โพนยืน กับโพน
ซัด (เต็มดวง วรรณ. 2546 : สัมภาษณ์)

จากการสังเกต นักดนตรีในจังหวัดเพชรบุรีจะมีไม่มากนัก จะเป็นการหมุนเวียนกันไปในหลาย ๆ คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าคณะไหนขาดนักดนตรีก็จะช่วยเหลือ แบ่งคนไปช่วยตามคณะนั้น ๆ

ภาพประกอบ 17 การจัดสรรบุคคลเข้าร่วมคณะ

- การจัดสรรบุคคลเข้าร่วมคณะ โดยทั่วไปจะเป็นลูกศิษย์ และลูกหลานของคนในคณะ ส่วนใหญ่ แล้วจะเป็นลูกศิษย์ของคุณสุมล จันทรสุข เด็กที่มาเรียนส่วนใหญ่ มีความสนใจทางด้านการเล่นละคร และเห็นว่าสามารถประกอบอาชีพได้ในอนาคต รวมไปถึงมีพรสวรรค์ทางการละคร เพราะในบางครั้ง ผู้สนใจบางคน อยากรเรียนมาก พยายามฝึกซ้อมเพื่อที่จะแสดงให้ได้ แต่สอนยังไงก็ไม่ได้ คุณสุมล ก็ต้องบอกให้ลองเล่น อย่างอื่น เช่น การฝึกหัดเล่นดนตรี การมอบหน้าที่การแสดงให้ในแต่ละวันนั้นจะมีการวางตัวแสดงว่าวันนั้น วันนี่วางมาแสดงใหม่ ถ้าไม่วางจะให้ใครมาแสดงแทน คนที่จะมาแสดงนั้นพิจารณาจากความสามารถของแต่ละบุคคล ว่าใครสามารถแสดงได้มากน้อยแค่ไหน และต้องดูด้วยว่าแต่ละคนนั้นสามารถเล่นเป็นตัวละครอะไรได้บ้าง และในบางครั้งถ้าหากคนแสดงไม่ได้จริง ๆ ก็ต้องให้ลูกศิษย์ที่เป็นเด็กแสดง

การบริหารงานด้านธุรกิจ

- การรับงาน โดยส่วนใหญ่แล้วงานที่ทางคณะได้รับนั้น จะเป็นเจ้าภาพเข้ามาติดต่อที่คณะเอง เพราะคณะปทุมศิลป์จะประจำอยู่ที่วัดมหาธาตุ หรือบางครั้งก็จะเป็นงานไปช่วยคณะอื่นที่รับงานมาแต่ไม่สามารถไปเล่นในวันนั้น ๆ ได้

โดยส่วนใหญ่แล้ว คุณเต็มดวง วรรณา จะรับงานตลอดไม่ว่าจะเป็นในประเทศ หรือว่าต่างประเทศ บางครั้งเจ้าภาพให้ค่าตอบแทนน้อย แต่สถานที่ที่จะไปน่าสนใจ คุณเต็มดวง ก็จะรับงานนั้น ๆ เพราะถือโอกาสไปเที่ยวและพักผ่อนของชาวคณะปทุมศิลป์ด้วย

- การติดต่องาน จะขึ้นอยู่กับการประชาสัมพันธ์ของคณะ ในการแสดงแต่ละครั้งจะมีป้ายชื่อคณะ ติดอยู่ตลอด ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ที่ดีที่สุด ลูกค้ำที่มาจากจะมาติดต่อกับเจ้าของคณะโดยตรง และที่สำคัญคือ ทางคณะจะมารอแสดงกันทุกวันอยู่ที่วัดมหาธาตุ ในบางครั้งลูกค้ำไม่ได้นัดล่วงหน้าไว้ก่อน จะหาละคร เล่นแก้สับบนกันในตอนนั้นเลยก็มี

- อัตราค่าแสดง ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพตกลงราคากับเจ้าของคณะ โดยพิจารณาจากลักษณะการแสดง และสถานที่ที่ไปแสดง ซึ่งทางคณะปทุมศิลป์ได้กำหนดราคาไว้ดังนี้

1) แสดงภายในจังหวัด

- การแสดงในวัดมหาธาตุวรวิหาร ค่ารำถวายมือ 1 ยก ราคา 700 บาท

ค่านักแสดง 40-50 บาท / คน

ค่านักดนตรี 60-75 บาท / คน

ค่าแสดงละครเป็นเรื่อง ราคา 1,800 – 2,000 บาท แบ่งเป็น

ค่านักแสดง 100 – 120 บาท / คน

ค่านักดนตรี 120 – 130 บาท / คน

คนบอกบท 150 บาท

- การแสดงที่หัวหิน ค่าแสดงรำถวายมือ ราคา 5,000 บาท แบ่งเป็น

ค่านักแสดง 200 บาท / คน

ค่านักดนตรี 200-250 บาท / คน

ค่ารถ 800 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

ค่าแสดงละครเป็นเรื่อง ราคา 6,000 บาท แบ่งเป็น

ค่านักแสดง 220 – 230 บาท / คน

ค่านักดนตรี 250 – 260 บาท / คน

คนบอกบท 240 บาท

ค่ารถ 800 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

- การแสดงที่ชะอำ ค่าแสดงละครทั้งหมด ราคา 4,500 บาท

ค่านักแสดง 180 บาท / คน

ค่านักดนตรี 200 บาท / คน

คนบอกบท 240 บาท

ค่ารถ 500 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

- การแสดงที่ทำयाง ค่าแสดงละครทั้งหมด ราคา 3,500 บาท

ค่านักแสดง 160 บาท / คน

ค่านักดนตรี 180 บาท / คน

คนบอกบท 200 บาท

ค่ารถ 350 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

2) การแสดงต่างจังหวัด

- การแสดงที่กรุงเทพ ถ้าเป็นการแสดงละครโรงเล็ก ค่าแสดงละคร ราคา 10,000 บาท

ค่านักแสดง 300 บาท / คน

ค่านักดนตรี 350 บาท / คน

คนบอกบท 400-500 บาท

ค่ารถ 2,000-2,200 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

ถ้าเป็นการแสดงละครโรงใหญ่ ราคา 15,000 บาท

ค่านักแสดง 300 บาท / คน

ค่านักดนตรี 350 บาท / คน

คนบอกบท 400-500 บาท

ค่ารถ 2,000-2,200 บาท

ค่าเครื่องเสียง และแสงสี 1,200 บาท

ค่าอาหารกลางวัน 30 บาท / คน

การประกอบอาชีพเสริม นักแสดงและนักดนตรีแต่ละคนจะมีอาชีพอื่นเสริมเป็นของตัวเองด้วย นอกจากการแสดงละครแล้ว บางคนจะขายเครื่องสำอาง รับปักชุดเครื่องละคร และบางคนก็จะไปแสดงลิเก ตามคณะต่าง ๆ อย่างเช่น คุณเต็มดวง วรรณา จะมีร้านขายของชำอยู่ภายในวัด และทำริบบิ้นที่ติดกับ พวงมาลัยส่งให้กับร้านอีกที่หนึ่ง เพราะงานละครชาติรี ไม่ได้มีตลอดทั้งปี ในช่วงเข้าพรรษา จะงดงานละคร โดยเฉพาะการแสดงในวัดจะไม่มีเลย ส่วนใหญ่จะมีแต่การแสดงนอกสถานที่ แต่ก็มีไม่มากนัก นักดนตรีก็จะมั่งงาน ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล รวมถึงการไปเล่นดนตรีประกอบการแสดงลิเก ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละคนถึงแม้ว่าจะไม่รวยเป็นมหาเศรษฐี แต่ก็อยู่กันแบบพอมีพอกิน แบบคนฐานะปานกลาง ไม่ได้อดร้อนเรื่องเงินทอง แตกต่างกับบางคณะที่ต้องปิดตัวลงเพราะไม่มีผู้ร่วมแสดง และที่สำคัญคือเห็นว่ามีการละครในเมืองเพชรหลายคณะทำให้มีงานเข้ามาน้อย ถ้าไม่มีการประชาสัมพันธ์ที่ดี หรือบุคคลิกของเจ้าของคณะไม่เป็นมิตร ก็จะส่งผลให้รับงานได้น้อยด้วย รวมถึงการบริหารงานของคณะนั้น ๆ ด้วย

ดนตรีของละครชาติรี คณะปทุมศิลป์

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาติรีเมืองเพชรบุรี แต่เดิมนั้นประกอบด้วย

1. ปี่ชวา	1 เล้า	2. โทน	2 คู่

3. ฆ้องคู่	4. กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) 2 คู่
5. ฉิ่ง ฉาบ	6. กรับ หรือ กรับไม้ไผ่

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้มีการนำเครื่องดนตรีละครนอกมาผสมกับละครชาตรี จึงเข้าใจว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรบุรีคงจะได้รับอิทธิพลนี้ด้วยเหมือนกัน ทำให้เครื่องดนตรีในคณะปทุมศิลป์ ประกอบด้วย

1. ระนาด	1 ราง	2. ตะโพน	1 ใบ
3. กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)	1 คู่	4. โทน	1 คู่
5. ฉิ่ง ฉาบ		6. กรับ หรือกรับไม้ไผ่	

ภาพประกอบ 18 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงคณะปทุมศิลป์

การประสมวงดนตรี

การประสมวงดนตรีที่ใช้ในละครชาตรี คือ วงปี่พาทย์ชาตรี เป็นการประสมวงแบบดั้งเดิมที่สุด วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรบุรี ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง โดยมีพื้นฐานมาจากปี่พาทย์ชาตรี ปัจจุบันพบว่า เครื่องดนตรี ที่ประสมอยู่ในวง จากการศึกษาในแต่ละคณะมีความแตกต่างกันออกไป แล้วแต่จำนวนผู้เล่นในแต่ละคณะ และความสำคัญของงานที่แสดง จากศึกษาและสัมภาษณ์คณะปทุมศิลป์ สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องเล็ก	มีเครื่องดนตรีดังนี้		
- ระนาดเอก	1 ราง	- โทนชาตรี	1 คู่
- กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)	1 คู่	- ฉิ่ง	
- ฉาบ		- กรับไม้ไผ่	
2. วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องกลาง	มีเครื่องดนตรีดังนี้		
- ระนาดเอก	1 ราง	- โทนชาตรี	1 คู่
- กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)	1 คู่	- ฉิ่ง , ฉาบ	
- กรับไม้ไผ่		- ตะโพน	1 ใบ

3. วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องใหญ่ มีเครื่องดนตรีดังนี้

- ระนาดเอก	1 ราง	- โทนชาตรี	1 คู่
- กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)	1 คู่	- ฉิ่ง, ฉาบ	
- กรับไม้ไผ่		- ระนาดทุ้ม	1 ราง
- กลองแขก	1 คู่	- กลองทัด	1 คู่
- ตะโพน	1 ใบ	- ปี่	1 เล้า

ภาพประกอบ 19 วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องใหญ่

จะสังเกตได้ว่าวงปี่พาทย์ชาตรี ที่ใช้ประกอบละครชาตรีคณะปทุมศิลป์นั้น ไม่มี “ ปี่ ” เนื่องจากนักดนตรีที่มีความสามารถในการเป่าปี่มีน้อย ตามคณะต่าง ๆ จึงไม่นิยมนำมาบรรเลง จะมีแต่งงานสำคัญ ๆ หรือทางเจ้าของงานอยากให้มือนักดนตรีที่เป่าปี่ด้วย

หน้าที่ในการบรรเลงของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น คือ

ระนาดเอก มีหน้าที่ดำเนินทำนองหลัก เป็นผู้นำวง
 โทน หรือ โทนชาตรี เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำหน้าที่เป็นเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ เป็นหลักคู่กับกลองชาตรี (กลองตุ๊ก) และมีความสัมพันธ์กับทำรำ
 กลองชาตรี หรือ กลองตุ๊ก เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำหน้าที่กำกับจังหวะ ลูกหนึ่งเสียงสูง เรียก ตัวผู้ ลูกหนึ่งเสียงต่ำ เรียก ตัวเมีย ตัวผู้จะอยู่ทางขวามือของผู้บรรเลง และตัวเมียอยู่ทางซ้ายมือของผู้บรรเลง

ตะโพน เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ประเภทเครื่องหนัง ทำหน้าที่กำกับจังหวะหน้าทับ

กลองทัด เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ประเภทเครื่องหนัง บางคณะใช้แทนกลองชาตรี

กลองแขก เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ประเภทเครื่องหนัง ทำหน้าที่ตีประกอบจังหวะ

ฉิ่ง เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยโลหะ ทำหน้าที่กำกับจังหวะย่อย
ฉาบ เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำด้วยโลหะ ทำหน้าที่กำกับจังหวะย่อย
กรับไม้ไผ่ เป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ทำจากไม้ไผ่ผ่าซีก ยาวประมาณ 14-16 นิ้ว หน้ากว้าง
ประมาณ 3 – 4 นิ้ว ทำหน้าที่กำกับจังหวะ

จากการสังเกตเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ส่วนใหญ่เป็นเครื่องตี และเป็นเครื่องประกอบ
จังหวะ เนื่องจากเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงเป็นเพลงโทน ซึ่งเป็นเพลงหลักของการแสดง เน้นในเรื่อง
ของการขับร้อง ดังนั้นเครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนองจะใช้บรรเลงเฉพาะเพลงหน้าพาทย์ เพลงใหม่โรง
และเพลงร้องประเภทเพลงไทย โดยสามารถแบ่งออกได้ 2 แบบ คือ

1.) เครื่องดนตรีประกอบเพลงขับร้อง (เพลงโทน) เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองชาตรี โทนชาตรี
ฉิ่ง ฉาบ และกรับไม้ไผ่

2.) เครื่องดนตรีประกอบเพลงหน้าพาทย์ เพลงใหม่โรง และเพลงร้องประเภทเพลงไทย เครื่องดนตรี
ประกอบด้วย ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง ฉาบ และกรับไม้ไผ่

การบรรเลงดนตรีในแต่ละครั้ง จะมีนักดนตรีประจำอยู่ในคณะ 3 – 4 คน คือ ผู้บรรเลงระนาด 1 คน
, กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) 1 คน และตะโพนกับกลองแขก 1 คน โทนชาตรีนั้นผู้แสดง 2 คน ในคณะปทุมศิลป์
จะช่วยให้เล่นให้ ส่วนเครื่องประกอบจังหวะประเภท ฉิ่ง , ฉาบ และกรับไม้ไผ่ จะใช้ผู้แสดงหมุนเวียนกัน
บรรเลง ใครยังไม่ถึงบทที่จะแสดงก็จะบรรเลงเครื่องประกอบจังหวะไปก่อน ซึ่งรวมถึงการเป็นลูกคู่ร้องรับ
ด้วย ทำให้การแสดงละครชาตรีเมืองเพชรบุรี มีความสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ และทำให้ผู้แสดงมีความจำใน
เรื่องจังหวะเพลงได้ดีอีกด้วย

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทคือ

1. เพลงบรรเลง

เพลงบรรเลงที่นิยมใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ แบ่งได้ 3 ประเภทคือ

เพลงหน้าพาทย์ หมายถึง เพลงที่บรรเลงประกอบกิริยา อารมณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของ
ตัวละครไม่ว่าจะเป็นกิริยาของมนุษย์ สัตว์ วัตถุ ธรรมชาติ ที่มีตัวตน และที่สมมุติขึ้น เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้
ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรเป็นเพลงหน้าพาทย์ธรรมดา หรือหน้าพาทย์เบื้องต้น แบ่งตาม
ความสำคัญในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

พิธีกรรม ได้แก่

- เพลงแขกเชิญ ใช้สำหรับเจ้าภาพถวายอาหารสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- เพลงเร็ว และเพลงฉิ่ง ใช้สำหรับรำถวายมือ
- เพลงโทนชาตรี ใช้สำหรับรำชดหน้าบท
- เพลงเชิด ใช้สำหรับละครลาเครื่องสังเวศ

- เพลงรำ ใช้สำหรับบรรเลงเปิดการแสดง
- เพลงกราวรำ ใช้สำหรับบรรเลงต่อจากเพลงรำเพื่อปิดการแสดง

โหมโรง ได้แก่

- โหมโรงเช้า เพลงที่นิยมคือ เพลงเทพชาติ , โทณชาติ , เชิด , กลม และจบด้วยเพลงรำสามลา
- โหมโรงบ่าย เพลงที่นิยมคือ เพลงเชิด , กราวใน , รำ และอื่น ๆ เช่น นกบตเถา , ครอบจักรวาล , สิบสองภาษา , และจบด้วยเพลงรำสามลา

ประกอบการแสดง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงกิริยา อารมณ์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของตัวละคร เป็นการแสดงที่มีตัวตน ได้แก่ การเดินทาง การนอน การรบ การร้องไห้ เป็นต้น และการแสดงที่เป็นเรื่องสมมติ ได้แก่ การแสดงอิทธิฤทธิ์ของตัวละคร ลมพัด หายตัว และอื่น ๆ เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่

- เพลงเชิด เป็นเพลงประกอบการเดินทางไปมาอย่างรีบร้อน ระยะทางไกล และการรบ ได้แบ่งเพลงเชิด ออกเป็น 2 ประเภท คือ เพลงเชิดอัตราจังหวะชั้นเดียว ซึ่งเรียกว่า “ เชิดไว ” หรือ เชิดเร็ว (เชิดกลอง) สำหรับบรรเลงประกอบการรบ ส่วนเพลงอัตราจังหวะสองชั้น เรียกว่า “ เชิดช้า ” (เชิดฉิ่ง) สำหรับบรรเลงประกอบการเดินทาง

- เพลงเสมอ เป็นเพลงประกอบการเดินทางไปมาระยะทางใกล้ ๆ
- เพลงเร็ว เป็นเพลงประกอบการเดินทางไปมา
- เพลงไล่ เป็นเพลงประกอบการเดินทางทางน้ำ
- เพลงโอดชั้นเดียว เป็นเพลงประกอบการแสดงอารมณ์โศกเศร้า
- เพลงโลม เป็นเพลงประกอบบทเกี่ยวพาราศี
- เพลงตระนอน เป็นเพลงประกอบการไหว้พระและการนอน
- เพลงรำ เป็นเพลงประกอบการไปมา แปลงกาย และแสดงอิทธิฤทธิ์

เพลงเกร็ด ที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่

- เพลงค้ำควากินกล้วย ใช้กับตัวตลกชายแสดงกิริยาขบขัน
- เพลงนกกิ้งโครง และเพลงแรงกระพือปีก ใช้กับตัวนางตะแคง แสดงกิริยาสะบัดสะบิ้ง
- เพลงวรเชษฐ์ หรือ เพลงเกิดเหิง หรือ เพลงโครกเครก เรียกลักษณะกิริยาแสดงประกอบเพลงนี้ว่า เต็นวรเชษฐ์

เพลงรับร้อง เป็นเพลงที่บรรเลงรับเพลงขับร้องในการแสดงละคร ประกอบด้วย

- เพลงรับร้องในพิธีกรรม เช่น เพลงแขกเชิญเจ้า , แขกหนึ่ง , เพลงเชื้อ , เพลงข้างประธาน ฯลฯ
- เพลงรับร้องการแสดง เช่น เพลงบุหลันลอยเลื่อน 2 ชั้น , เพลงกระทงน้อย , เพลงมอญ

อ้อยอิ่ง , เพลงคลื่นกระทบฝั่ง , เพลงเขมรไล่ควาย , เพลงนาคราช ชั้นเดียว ฯลฯ

เพลงขับร้อง

เพลงขับร้อง หมายถึง เพลงที่ใช้ร้องประกอบการแสดงทั้งในพิธีกรรม และการแสดงละคร ซึ่งมีถ้อยคำให้ผู้ชมเข้าใจและคล้อยตามอารมณ์ในแต่ละตอนของเรื่องที่แสดง เพลงขับร้องจึงเป็นส่วนสำคัญของการแสดงละครชาติตรี รูปแบบเพลงขับร้องในคณะปทุมศิลป์ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1 เพลงโทน หมายถึง เพลงร้องที่ยึดจังหวะโทนชาติตรีเป็นสำคัญ ไม่มีระนาดรับ มีเพียงเครื่องกำกับจังหวะ และลูกคู่ร้องทวน เช่นเดียวกับเพลงร้องร้าย

2 เพลงไทย หมายถึง เพลงร้องที่ยึดทำนองปี่ หรือระนาดเอก มักเป็นเพลงที่ใช้ในโขนละครรำทั่วไป เข้าใจว่าได้รับอิทธิพลจากละครหลวง

เพลงโทน และเพลงไทย เป็นเพลงที่บรรเลงรับเพลงขับร้องในการแสดงละคร ประกอบด้วย

- เพลงร้องในพิธีกรรม เป็นเพลงที่ใช้ขับร้องในส่วนของพิธีกรรมก่อนการแสดงละคร เช่น

1.) เพลงโทน ได้แก่ เพลงกรับ เพลงไหว้ครูชาติตรี เพลงร้องคำพรดีใช้ร้องบทประกาศโรง

2.) เพลงไทย ได้แก่ เพลงข้างประสานงา เพลงเชื้อ เพลงแขกหนัง และเพลงแขกเชิญเจ้า

ใช้ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- เพลงร้องประกอบการแสดงละคร เป็นเพลงที่ใช้ร้องดำเนินเรื่อง ผู้แสดงเป็นผู้ใส่เพลงร้องและร้องบทละครด้วยตนเองในขณะที่รำ เช่น

เพลงโทน นิยมให้ตัวละครทุกตัวร้องเป็นเพลงแรก ซึ่งเพลงโทนที่ใช้ในปัจจุบัน เช่น เพลงโทนชาติตรี , เพลงกรับ , เพลงไอ้โทน , เพลงร้ายรูด , เพลงลำโทน เป็นต้น ซึ่งเพลงทุกเพลงที่ร้อง อาจมีบางเพลงที่นักแสดงในคณะอาจไม่ทราบว่าเป็นชื่อเพลงอะไร ที่ร้องได้เป็นเพราะความเคยชิน และร้องประจำ ทำให้ขึ้นเสียงได้ถูกต้อง จึงเรียกรวมเพลงที่ร้องทั้งหมดว่า เพลงโทน หรือเพลงชาติตรี

การใช้เพลงโทน พบว่าผู้แสดงเป็นผู้ใส่เพลงร้องเอง โดยถือปฏิบัติคล้าย ๆ กันตามโอกาสที่ใช้ดังนี้

1.) ใช้ตามฐานะตัวละคร คือ

- เพลงโทนชาติตรี ใช้เฉพาะตัวเอกที่เป็นกษัตริย์ออกนั้งเมือง หรือเริ่มลงโรงแสดง ผู้แสดงต้องร้องเพลงโทนชาติตรีเป็นเพลงแรก เรียกว่า “เพลงหน้าบตั่ง โทน”

- เพลงโทน ใช้กับตัวละครที่เป็นนางตะแคง

เพลงร้องทั้ง 2 เพลงนี้ถือเป็นเพลงพิเศษเฉพาะตัวละคร ที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ (จันทิมา แสงเจริญ. 2539)

2.) ใช้ตามเหตุการณ์ และอารมณ์ของตัวละครในเรื่อง อาทิเช่น

- เพลงชาติกรับลำโทน ใช้สำหรับดำเนินเรื่องบทตลก การร้องโต้ตอบ (เป็นการร้องที่ไม่นิยมมากนัก จะใช้วิธีการเจรจาดำเนินเรื่องที่รวดเร็วมากกว่า)

- ใ้โหนด ใช้สำหรับดำเนินเรื่องบทโคก
- เพลงรำยชาติรี ร่ายนอก ใช้สำหรับดำเนินเรื่อง

เพลงไทย ในการแสดงละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ใช้เพลงไทยน้อย กล่าวคือผู้แสดงเป็นผู้เลือกใช้เพลงในการร้อง จะยึดตามความถนัดของตน ถึงแม้ว่าบ้างบทละครจะกำหนดตายตัวว่าต้องใช้เพลงนี้ ถ้าผู้แสดงไม่สามารถร้องได้ก็จะใช้เพลงอื่นที่ตนถนัดแทน โดยส่วนใหญ่จะใช้เพลงโหนดร้องแทน เพลงไทยที่นิยม เช่น

- เพลงกล่อมมารี ใช้กับตัวละครนางสูงศักดิ์ และเป็นบทร้องเพลงบทแรก
- เพลงลาวครวญ , สร้อยเพลง , แขกลพบุรี และสะสม ใช้สำหรับบทโคก
- เพลงเขมรปากท้อ , แขกลพบุรี , มอญอ้อยอิง , เทพทอง , และตุ้มโป้งชั้นเดียว ใช้สำหรับบทโหรธ เยาะเย้ย
- เพลงแขกอาหวัง , สีนวล และลมพัดชายเขา ใช้สำหรับแสดงความรื่นเริง
- เพลงเถาสามไม้้นอก , บันตน , จันโลม , เขมรละออองค์ , บุหลันลอยเลื่อน 2 ชั้น และเพลงกระทงน้อย ใช้กับตัวละครนางตะแห่ง เป็นบทเพลงสำหรับดำเนินเรื่องทั่วไป

ประวัตินักดนตรีและนักแสดง

นักดนตรีคณะปทุมศิลป์ มีด้วยกัน 2 คน คือ

ภาพประกอบ 20 คุณธวัช จันทรสุข

1. นายธวัช จันทรสุข อายุ 49 ปี สถานภาพ สมรสกับนางสมล จันทรสุข มีบุตรชาย 1 คน
บิดาชื่อ นายทวี จันทรสุข มารดาชื่อ นางทอง จันทรสุข
การศึกษา - จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4

- ศึกษาดนตรีและการแสดงละครตั้งแต่อายุ 9 ปี จากบิดา และครูที่มาสอนที่วัด
- ที่อยู่ปัจจุบัน 38 ถนนโพธิ์การร้อง ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
- เบอร์โทรศัพท์ 09-913-8217 , 032-413-126
- อาชีพปัจจุบัน - นักดนตรีประจำละครชาตรี คณะปทุมศิลป์
- รับงานเล่นดนตรีตามงานต่าง ๆ
- รับงานเล่นดนตรีในคณะลิเก ในจังหวัดเพชรบุรี

ประสบการณ์การแสดง

- เล่นดนตรีประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น
 - งานแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ศูนย์วัฒนธรรม
 - งานแสดงศิลปพื้นบ้าน ที่สังคีตศาลา
 - ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
 - งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี
 - แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤคทายวัน
 - แสดงดนตรีที่พระราชวังลดาวัล

ภาพประกอบ 21 คุณทศพล จันทรสุข

- 2. นายทศพล จันทรสุข อายุ 25 ปี สถานภาพ สมรส
- บิดาชื่อ นายธวัช จันทรสุข มารดาชื่อ นางสมล จันทรสุข
- การศึกษา - จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3
- ศึกษาดนตรีและการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร จากปู่ , บิดา และมารดา

ที่อยู่ปัจจุบัน 38 ถนนโพธิ์การร้อง ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

เบอร์โทรศัพท์ 01-009-8552

อาชีพปัจจุบัน - นักดนตรีและนักแสดงประจำละครชาติร้ คณะปทุมศิลป์

- รับงานเล่นดนตรีตามงานต่าง ๆ

- รับงานเล่นดนตรีในคณะลิเก ในจังหวัดเพชรบุรี

ประสบการณ์การแสดง

- เล่นดนตรีและแสดงละครประจำคณะปทุมศิลป์

นักแสดงคณะปทุมศิลป์ มีด้วยกัน 7 คน คือ

ภาพประกอบ 22 คุณสมล จันทรสุข

1. นางสมล จันทรสุข อายุ 47 ปี สถานภาพ สมรส

บิดาชื่อ นายพ้อง น้าชม มารดาชื่อ นางเพื่อน น้าชม

การศึกษา - จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4

- ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่อายุ 8 ปี จากมารดา เพราะที่บ้านมีคณะเป็นของตัวเอง

ที่อยู่ปัจจุบัน 38 ถนนโพธิ์การร้อง ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

เบอร์โทรศัพท์ 032-413-126 , 05-198-9488

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง และผู้บอกรบทประจำคณะปทุมศิลป์

- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น

งานแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ศูนย์วัฒนธรรม

งานแสดงศิลปพื้นบ้าน ที่สังคีตศาลา

ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
 งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี
 แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤตยูวัน
 แสดงละครที่โรงละครแห่งชาติ
 ชัดเทพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามมกุฎราชกุมารี
 ออกรายการโทรทัศน์ เช่น ตลอนเกม , สะเก็ดข้าว , กระจกหกด้าน ฯลฯ

ภาพประกอบ 23 คุณสมล เล่นละครชาติรียถวายพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าสิริวัณวรีนารีรัตน์

ภาพประกอบ 24 คุณนิษฐา พนาพิทักษกุล

2. นางนิษฐา พนาพิทักษกุล อายุ 41 ปี สถานภาพ หม้าย

บิดาชื่อ นายวิบูลย์

มารดาชื่อ นางประทุม

การศึกษา - จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
- ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่เล็ก

ที่อยู่ปัจจุบัน 67 ถนนกำแพงเมือง ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

เบอร์โทรศัพท์ -

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง และนักดนตรีประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น
 - งานแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ศูนย์วัฒนธรรม
 - งานแสดงศิลปพื้นบ้าน ที่สังคีตศาลา
 - ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
 - งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี
 - แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤคทายวัน
 - แสดงละครที่โรงละครแห่งชาติ

ภาพประกอบ 25 คุณกนกพล เชิงจอหอ

3. นายกนกพล เชิงจอหอ อายุ 30 ปี สถานภาพ โสด

บิดาชื่อ นายน้อย เชิงจอหอ มารดาชื่อ นางเอือน พูลแก้ว

การศึกษา - จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6

- ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่เล็ก เพราะครอบครัวเป็นและหัดให้
 ที่อยู่ปัจจุบัน 91/1 หมู่ 4 ตำบลช่องสะแก อ.เมือง จ.เพชรบุรี
 เบอร์โทรศัพท์ 01-364-7629

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง ประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น
 แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤคทายวัน
 แสดงละครที่พระราชวัง ร.2
 แสดงละครที่โรงละครแห่งชาติ
 ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
 งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี

ภาพประกอบ 26 คุณมัลลิกา อัจจุทธิ์

4. นางมัลลิกา อัจจุทธิ์ อายุ 32 ปี สถานภาพ สมรส
 บิดาชื่อ นายละมุด พุระย่า มารดาชื่อ นางละม่อม พุระย่า
 การศึกษา - จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4
 - ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่อายุ 12 ปี เพราะพ่อและแม่เป็นละคร
 ที่อยู่ปัจจุบัน 34/1 ถนนศิริสุยา วัดพระนอน ซ.1 อ.เมือง จ.เพชรบุรี
 เบอร์โทรศัพท์ 09-526-3665

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง ประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น
 - แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤคทายวัน
 - แสดงละครที่สังคีตศาลา ธนาคารกรุงเทพ
 - ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
 - งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี
 - แสดงละครที่โรงละครแห่งชาติ

ภาพประกอบ 27 คุณวันเพ็ญ อัจยuthิ

5. นางวันเพ็ญ อัจยuthิ อายุ 35 ปี สถานภาพ สมรส
 บิดาชื่อ นายละมุล พุระย้า มารดาชื่อ นางละม่อม พุระย้า
 การศึกษา - จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
 - ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่อายุ 8 ปี
 ที่อยู่ปัจจุบัน 34/1 ถนนศิริรัฐยา วัดพระนอน ซ.1 อ.เมือง จ.เพชรบุรี
 เบอร์โทรศัพท์ 01-794-6319

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง และนักดนตรีประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น

ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี

7. นางพรทิพย์ หัวใจเพชร อายุ 35 ปี สถานภาพ เป็นหม้าย

การศึกษา - จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
- ศึกษาการแสดงละครตั้งแต่เด็ก

เบอร์โทรศัพท์ 01-252-4346

ประสบการณ์การแสดง

- นักแสดง ประจำคณะปทุมศิลป์
- คณะปทุมศิลป์เป็นตัวแทนจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแสดงศิลปพื้นบ้านในงานต่าง ๆ เช่น
แสดงละครหน้าพระที่นั่ง ที่พระราชวังมฤคทายวัน
แสดงละครที่โรงละครแห่งชาติ
แสดงละครที่สังคีตศาลา ธนาคารกรุงเทพ
ช่วงออกพรรษาของทุกปี จะไปแสดงที่บ้านคุณหญิงนพรัตน์
งานประจำปีของหมู่บ้านบางแก้ว จังหวัดเพชรบุรี

บันทึกทำนองเพลงเป็นไม้ตอักษรไทย และไม้ตสากล ของคณะปทุมศิลป์

บทร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของคณะปทุมศิลป์

สืบนิ้วลูกหนอยอประนม	ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเศศ
เจ้าพระคุณศักดิ์สิทธิ์เรื่องฤทธิ์ธา	ได้เป็นที่พึ่งพาของมนุษย์
เมื่อผู้ใดขัดสนมาบนบาน	พ่อโปรดปรานปรานี่เป็นที่สุด
คุณพ่อมาช่วยไม่มัวยมุด	ทั้งได้ฟ้ามนุษย์ได้อาศัย
คุณเต็มดวงจตุรูปเทียนเวียนค่านับ	ขอเชิญคุณพ่อมารับเอาเกิดหนา
เชิญคุณพ่อวัดมหาธาตุเป็นเจ้าของ	ขอเชิญมารับมาจงเอาเกิดหนา
เชิญคุณพ่อวัดบ้านแหลมพ่อเรื่องเดช	ขอเชิญมาทอดพระเนตรแลแลมา
เชิญคุณพ่อวัดเขาตะเคราอยู่ใกล้แค่	ขอเชิญมาดูมาแลเอาแต่ตา
เชิญคุณพ่อหลักเมืองทองทรงศักดิ์	พ่อก็เป็นหลักเมืองเรื่องพารา
คุณเต็มดวงบนเอาไวยามได้ทุกข์	เมื่อยามมีสุขเขาถวายละครำ
คุณเต็มดวงมีละครมารำถวาย	พ่อโปรดมาช่วยอวยชัยลูกบ้างหนา
คุณเต็มดวงมิได้จะหลอกลวง	เขาเอาละครมาบวงสรวงทำวเทา

คุณเต็มดวงมีสุขอย่าได้ทุกข์เข็ญ
 ชาวคณะมีละครมาถวาย
 ให้ชาวคณะมีสุขอย่าได้ทุกข์เข็ญ
 ให้พรลูกเล็กเล็กเด็กอ่อนอ่อน
 ลูกมาเล่นเต็นท์รำอยู่ที่นี้
 ขอให้พรทวนทั่วตัวเจ้าของงาน
 ว่าลูกน้อยยกกล่าวคำรำถวาย

ให้อยู่เย็นเหมือนแม่น้ำพระคงคา
 พ่อโปรดมาช่วยช่วยชัยลูกบ้างหนา
 ให้อยู่เย็นเหมือนแม่น้ำพระคงคา
 กุมารน้อยอย่ามานอนในเปลคำ
 พ่อเมตตาปราณีลูกบ้างหนา
 ทั้งพวกห้องบริวารบรรดามา
 ทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา

(จากการถอดเทปวิถีทัศนในการแสดงละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2546)

---ช	---ท	---ล	---ร	--ทลช	---ล	--ลล	----
สิบ	นิ้ว	ลูก	หนอ		ยอ	ประนม	
--ทช	---ช	---ล	ล---	--ทล	-ท-ล	---ร	----
ยกขึ้น	ตั้ง	บั้ง	คม	เหนือ	เก	ศา	

---ล	--ลล	---ช	---ช	----	--ลท	---ล	----
เจ้า	พระคุณ	ศักดิ์	สิทธิ์		เรื่องฤทธิ์	ธา	
---ล	--ลล	---ช	---ล	--ทล	---ท	--ลท	----
ได้	เป็นที่	พึ่ง	พา		ของ	มนุษย์	

---ร	--ลท	---ล	-ร--	----	---ล	-ล-ล	----
เมื่อ	ผู้ใด	ขัด	สน		มา	บนบาน	
--ลช	---ล	---ล	---ล	----	--ลล	---ช	----
พ่อโปรด	ปราน	ปรา	ณี		เป็นที่	สุด	

--มล	---ม	---ม	---ม	ร---	--ชลท	---ท	----
คุณพ่อ	มา	ชู	ช่วย		ไม่ ม้วย	มุด	
--ทล	---ท	----	--ลท	----	---ทล	---ร	----
ทั้งได้	ฟ้า		มนุษย์		ได้อา	คัย	

-- ท ท	--- ท	-- ช ท	--- ล	----	--- ล	--- ล ท	----
คุณเต็ม	ดวง	จุดรูป	เทียน		เวียน	ค้ำับ	
-- ท ล	-- ล ช	--- ล	--- ท	----	-- ล ช	--- ร	----
ขอเชิญ	คุณพ่อ	มา	รับ		เอาเกิด	หนา	

--- ท	-- ท ท	--- ร	- ท ท ช	----	--- ล	-- ท ท	ร---
เชิญ	คุณพ่อ	วัด	มหาธาตุ		เป็น	เจ้าของ	
-- ท ล	-- ล ท	--- ล	--- ล	----	-- ล ช	--- ร	----
ขอเชิญ	มารับ	มา	จง		เอา เกิด	หนา	

--- ฟ	-- ฟฟร	--- ล	-- ช ร	----	-- ช ล	--- ช	----
เชิญ	คุณพ่อ	วัด	บ้านแหลม		พ่อ เรื่อง	เดช	
-- ท ล	--- ล	--- ล	-- ล ช	----	-- ล ล	--- ล	----
ขอเชิญ	มา	ทอด	พระเนตร		แลแล	มา	

--- ม	-- ม ร	-- ฟ ม	-- ม ม	----	-- ม ม	--- ร	----
เชิญ	คุณพ่อ	วัดเขา	ตะเครา		อยู่ใกล้	แค่	
-- ม ม	-- ม ม	--- ม	--- ม	----	-- ล ช	--- ล	----
ขอเชิญ	มาดู	มา	แล		เอา แต่	ตา	

--- ล	-- ล ช	--- ล	--- ล	----	-- ล ล	--- ช	----
เชิญ	คุณพ่อ	หลัก	เมือง		ทอง ทรง	ศักดิ์	
--- ล	-- ล ล	--- ช	--- ล	----	- ล - ล	--- ล	----
พ่อ	ก็เป็น	หลัก	เมือง		เรื่อง พา	ธา	

-- ท ท	--- ท	--- ช	-- ล ท	----	-- ล ช	--- ท	----
คุณเต็ม	ดวง	บน	เอาไว้		ยามได้	ทุกข์	
- ล - ล	-- ล ช	--- ท	-- ล ท	----	-- ล ล	--- ล	----
เมื่อยาม	มีสุข	เขา	ถวาย		ละคร	รำ	

-- ฟ ฟ	--- ฟ	--- ฟ	--- ฟ	----	- ฟ - ฟ	-- ฟ ล	----
คุณเต็ม	ดวง	มี	ละคร		มา รำ	ถวาย	
-- ล ช	-- ล ล	--- ล	--- ล	----	- ล - ช	--- ท	ร---
พ่อโปรด	มาช่วย	อวย	ชัย		ลูก บ้าง	หนา	

-- ท ท	--- ท	--- ร	-- ทลช	----	-- ล ช	--- ล	----
คุณเต็ม	ดวง	มี	ได้		จะหลอก	ดวง	
-- ท ล	-- ล ล	-- ล ล	--- ร	----	- ร - ล	--- ล	----
เขาเอา	ละคร	มาบวง	สรวง		ท้าว เท	วา	

-- ท ท	--- ท	--- ท	--- ล	--- ล	-- ล ท	--- ท	----
คุณเต็ม	ดวง	มี	สุข	อย่า	ได้ทุก	เชิญ	
-- ท ช	--- ล	--- ล	-- ล ท	----	-- ท ล	--- ล	----
ให้อยู่	เย็น	เหมือน	แม่น้ำ		พระคง	คา	

--- ท	-- ท ร	--- ท	-- ท ท	-- ทลช	--- ท	-- ท ร	----
ขาว	คณะ	มี	ละคร		มา	ถวาย	
-- ล ช	-- ล ล	--- ล	--- ล	----	- ล - ท	--- ท	ร---
พ่อโปรด	มาช่วย	อวย	ชัย		ลูก บ้าง	หนา	

-- ฟ ฟ	-- ล ล	--- ฟ	--- ม	--- ม	-- ม ฟ	--- ฟ	ล---
ให้ขาว	คณะ	มี	สุข	อย่า	ได้ทุก	เชิญ	
-- ล ช	--- ล	--- ท	-- ช ท	----	-- ท ล	--- ล	----
ให้อยู่	เย็น	เหมือน	แม่น้ำ		พระคง	คา	

-- ช ล	--- ช	--- ท	--- ท	-- ทลช	--- ช	- ช - ช	----
ให้พร	ลูก	เล็ก	เล็ก		เด็ก	อ่อน อ่อน	
-- ล ล	--- ท	--- ล	-- ล ล	----	- ล - ล	-- ล ท	ร---
กุมาร	น้อย	อย่า	มานอน		ใน เพล	ค่า	

--- ล	- ล - ช	--- ช	--- ล	-----	--- ช	-- ล ช	-----
ลูก	มา เล่น	เดิน	รำ		อยู่	ที่นี่	
--- ล	-- ล ล	--- ล	--- ล	-----	- ล - ช	-- ล ท	ร---
พ่อ	เมตตา	ปรา	ณี		ลูก บ้าง	หนา	

--- ร	-- ช ล	--- ล	--- ล	ช---	- ล - ท	--- ล	-----
ขอ	ให้พร	ทวน	ทั่ว	ตัว	เจ้า ของ	งาน	
-- ล ล	--- ท	--- ล	-- ล ล	-----	-- ท ท	--- ท	-----
ทั้งพวก	ห้อง	บอ	ริวาร		บรรดา	มา	

-- ฟ ช	--- ล	--- ฟ	--- ช	-----	--- ล	-- ล ท	-----
ว่าลูก	น้อย	กล่าว	คำ		รำ	ถวาย	
--- ท	-- ท ช	--- ช	--- ท	-----	- ล - ช	-- ท ล	-----
ทั้ง	พระหัตถ์	เบื่อง	ซ้าย		และ เบื่อง	ขวา	

บทครูสอน ของคณะปทุมศิลป์

สอนราย
 ครูสอนให้ผูกผ้า
 ครูสอนให้ทรงกำไล
 ครูสอนให้ครอบขรุกราน้อย
 มาเรากระเดื่องเยื้องแขนซ้าย
 มาเรากระเดื่องเยื้องแขนขวา
 ตีนพันเหยียบเอาพนัก
 จะหาที่ไหนมาได้เหมือนน้อง

อย่างเรากระสวยสอนงา
 สอนให้เข้าทรงกำไล
 อีกทั้งแขนซ้ายและแขนขวา
 อย่างเราสอดสร้อยพวงมาลา
 ตีค่าได้น้ำพระพารา
 ตีค่าได้น้ำตำลึงทอง
 ส่วนมือก็ชักเอาสายทอง
 รูปทองเหมือนเทวดา

(จากการถอดเทปวิดีโอทัศน์ในการแสดงละครชาติคี คณะปทุมศิลป์ ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2546)

ต้นเสียง

-----	- ด - ท	--- ด	- ท --	- ล - ล	- ล - ล	--- ด	--- ท
	สอน เอย	สอน	รวย	อย่าง เรา	กระ สวย	สอน	งา
ลูกคู่							
-----	- ด - ท	--- ด	- ท --	- ล - ล	- ล - ล	--- ด	--- ท
	สอน เอย	สอน	รวย	อย่าง เรา	กระ สวย	สอน	งา
ลูกคู่							
- ล - ท	- ล - ท	- ท --	- ด - ท	- ล - ท	- ล - ท	- ท --	- ด - ท
อย่าง เรา	กระ สวย	เอย	สอน งา	อย่าง เรา	กระ สวย	เอย	สอน งา
ต้นเสียง							
-----	- ด - ท	--- ด	- ท --	- ล - ท	- ล - ท	--- ด	--- ท
	สอน เอย	สอน	รวย	อย่าง เรา	กระ สวย	สอน	งา

ต้นเสียง

ลูกคู่

--- ล	- ด - ท	--- ท	- ท - ด	-----	-----	--- ท	- ท - ด
เออ	อะ เอย	ครู	ท่าน สอน			ครู	ท่าน สอน
ต้นเสียง							
-----	- ท - ด	-- ท ล	- ล --	- ด - ท	- ล - ท	--- ท	--- ท
ครู	สอน	ให้ ผูก	ผ้า	สอน ให้	ข้า ทรง	แต่ กำ	ไล
ลูกคู่							
-----	- ท - ด	-- ท ล	- ล --	- ด - ท	- ล - ท	--- ท	--- ท
ครู	สอน	ให้ ผูก	ผ้า	สอน ให้	ข้า ทรง	แต่ กำ	ไล

ต้นเสียง

ลูกคู่

--- ล	- ด - ท	--- ท	- ท - ด	-----	-----	--- ท	- ท - ด
เออ	อะ เอย	ครู	ท่าน สอน			ครู	ท่าน สอน
ต้นเสียง							
- ด - ท	-- ล ท	-- ท ล	- ล --	- ท - ท	- ล - ท	- ล - ล	--- ท
ครู สอน	ให้ ทรง	แต่ กำ	ไล	อีก ทั้ง	แขน ซ้าย	และ แขน	ขวา
ลูกคู่							
- ด - ท	-- ล ท	-- ท ล	- ล --	- ท - ท	- ล - ท	- ล - ล	--- ท
ครู สอน	ให้ ทรง	แต่ กำ	ไล	อีก ทั้ง	แขน ซ้าย	และ แขน	ขวา

ต้นเสียง				ลูกคู่			
--- ล	- ด - ท	--- ท	- ท - ด	----	----	--- ท	- ท - ด
เออ	ฮะ เอย	ครู	ท่าน สอน			ครู	ท่าน สอน
ต้นเสียง							
- ด - ท	-- ล ท	-- ท ล	- ล --	- ท - ท	- ล - ท	- ล - ล	--- ท
ครู สอน	ให้ ครอบ	ขญา	น้อย	อย่าง เรา	สอด สร้อย	พวง มา	ลา
ลูกคู่							
- ด - ท	-- ล ท	-- ท ล	- ล --	- ท - ท	- ล - ท	- ล - ล	--- ท
ครู สอน	ให้ ครอบ	ขญา	น้อย	อย่าง เรา	สอด สร้อย	พวง มา	ลา

ต้นเสียง				ลูกคู่			
--- ล	- ด - ท	-- ด ท	-- ด ท	----	----	-- ด ท	-- ด ท
เออ	ฮะ เอย	มา เรา	กระ เคื่อง			มา เรา	กระ เคื่อง
ต้นเสียง							
- ล - ล	- ล - ล	- ท - ล	- ท --	- ล - ล	-- ล ท	- ด - ท	--- ท
มา เรา	กระ เคื่อง	เย็อง แขน	ซ้าย	ตี ราคา	ได้ห้า	พระ พา	ธา
ลูกคู่							
- ล - ล	- ล - ล	- ท - ล	- ท --	- ล - ล	-- ล ท	- ด - ท	--- ท
มา เรา	กระ เคื่อง	เย็อง แขน	ซ้าย	ตี ราคา	ได้ห้า	พระ พา	ธา

ต้นเสียง				ลูกคู่			
--- ล	- ด - ท	-- ด ท	-- ด ท	----	----	-- ด ท	-- ด ท
เออ	ฮะ เอย	มา เรา	กระ เคื่อง			มา เรา	กระ เคื่อง
ต้นเสียง							
- ล - ล	-- ล ล	- ท - ล	- ท --	- ล - ล	-- ล ท	- ด - ท	--- ท
มา เรา	กระ เคื่อง	เย็อง แขน	ขวา	ตี ราคา	ได้ห้า	ตำ ลิ่ง	ทอง
ลูกคู่							
- ล - ล	-- ล ล	- ท - ล	- ท --	- ล - ล	-- ล ท	- ด - ท	--- ท
มา เรา	กระ เคื่อง	เย็อง แขน	ขวา	ตี ราคา	ได้ห้า	ตำ ลิ่ง	ทอง

ต้นเสียง				ลูกคู่			
---ล	-ค-ท	---ท	---ค	-ท--	---ท	---ค	-ท--
เออ	ฮะ เออ	ตื่น	พัน	เหยียบ	ตื่น	พัน	เหยียบ
ต้นเสียง							
---ล	--ลล	--ทล	-ท--	-ล-ล	-ล-ล	-ท-ค	---ท
ว่าตื่น	พันเหยียบ	เอา พระ	นัก	ส่วน มือ	ก็ ชัก	เอา สาย	ทอง
ลูกคู่							
---ล	--ลล	--ทล	-ท--	-ล-ล	-ล-ล	-ท-ค	---ท
ว่าตื่น	พันเหยียบ	เอา พระ	นัก	ส่วน มือ	ก็ ชัก	เอา สาย	ทอง

ต้นเสียง				ลูกคู่			
---ล	-ค-ท	--ทท	--คท	----	----	--ทท	--คท
เออ	ฮะ เออ	จะหา	ที่ไหน			จะหา	ที่ไหน
ต้นเสียง							
-ล-ล	-ล-ล	-ท-ล	-ท--	-ล-ล	-ล-ท	---ค	-ท--
จะหา	ที่ไหน	ได้เหมือน	น้อง	รูปทอง	เหมือนเท	วะ	ดา
ลูกคู่							
-ล-ล	-ล-ล	-ท-ล	-ท--	-ล-ล	-ล-ท	---ค	-ท--
จะหา	ที่ไหน	ได้เหมือน	น้อง	รูปทอง	เหมือนเท	วะ	ดา

บทสนทนา ของคณะปทุมศิลป์

- ลอนรำ	ครูให้รำแต่เพียงบำ
ปลดปลงลงมา	ครูให้รำแต่เพียงพัก
วาดไหว้ปลายอก	กนกเป็นแผ่นผาสา
ยกตรงเสมอหน้า	เป็นช่อระย้าพวงดอกไม้
ปลดปลงลงมาได้	ครูให้รำแต่โคมเวียน
ฉันทมีรูปวาด	วาดไว้ให้เหมือนดังรูปเขียน
กระหนกโคมเวียน	รำเท้าตะเคียนให้พาดตาล
ฉันทนี้เหวนนุช	พระพุทธพระเจ้าจะห้ามมาร
ฉันทนี้นั่งคราญ	พระนารายณ์จะข้ามพระสมุทร
รำเล่นสูงสุด	พญาครุฑร่อนมา

พญาครุฑเห็นนาค
ว่านี่แหละรูปครุฑ
เจ้าช่วยจุดนาคได้
แกะเป็นรูปหนูมาน
เป็นรูปเทวา
ฤาษีดาบส
สี่มุมปราสาท
มานั่งจงกรม
ฉันทันบวร

เจ้าเพื่อนก็ลากปีกถา
จะจุดเอานาคนาคา
ก็พาไปเวหา
ทะยานไปเผาเมืองลงกา
ขึ้นชื่ออาชาแล้วชักรถ
ลินลาจะเข้าพระอาศรม
วาดไว้ให้เหมือนเป็นหน้าพรหม
คือองค์นารายณ์จะนำวศร
พระนารายณ์จะวางพระศรชัย

(จากการถอดเทปวีดิทัศน์ในการแสดงละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2546)

ต้นเสียง

----	----	----	----	----	- ด - ท	--- ด	- ท --
					สอน เอย	สอน	รำ
ต้นเสียง							
- ฉ - ล	- ช --	- ช - ล	- ท - ล	-- ล ช	- ช - ล	-- ช ล	--- ช
ว่า ครู	ให้	เจ้า เอย	ข้า รำ	ครูให้	ข้า รำ	แต่ เพียง	บำ
ลูกคู่							
----	----	- ช - ล	- ท - ล	-- ล ช	- ช - ล	-- ช ล	--- ช
		เจ้า เอย	ข้า รำ	ครูให้	ข้า รำ	แต่ เพียง	บำ

ต้นเสียง

ลูกคู่

- ช --	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท	----	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท
ไอ้	ปลด ปลง	ปลด ปลง	ลง มา		ปลด ปลง	ปลด ปลง	ลง มา
ต้นเสียง							
- ช - ล	- ท --	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	- ช - ล	- ช - ล	--- ท
ว่า ครู	ให้	เจ้า เอย	ข้า รำ	ครูให้	ข้า รำ	แต่ เพียง	พก
ลูกคู่							
----	----	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	- ช - ล	- ช - ล	--- ท
		เจ้า เอย	ข้า รำ	ครูให้	ข้า รำ	แต่ เพียง	พก

ต้นเสียง				ลูกคู่			
- ช - -	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท	-----	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท
ไอ้	วาด ไหว้	วาด ไหว้	ปลาย ออก		วาด ไหว้	วาด ไหว้	ปลาย ออก
ต้นเสียง							
- ช - ล	- ท - -	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	- ช - ล	--- ด	--- ท
ว่า กระ	หนัก	เจ้า เอย	เป็น แผ่น	กระหนก	เป็น แผ่น	ผา	ลา
ลูกคู่							
-----	-----	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	- ช - ล	--- ด	--- ท
		เจ้า เอย	เป็น แผ่น	กระหนก	เป็น แผ่น	ผา	ลา

ต้นเสียง				ลูกคู่			
- ช - -	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท	-----	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท
ไอ้	ยก ตรง	ยก ตรง	เสมอ หน้า		ยก ตรง	ยก ตรง	เสมอ หน้า
ต้นเสียง							
- ฉ - ล	- ท - -	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	-- ช ล	- ท - ด	--- ท
ว่า เป็น	ช่อ	เจ้า เอย	ระ ย้า	เป็นช่อ	ระย้า	พวง ดอก	ไม้
ลูกคู่							
-----	-----	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	-- ช ล	- ท - ด	--- ท
		เจ้า เอย	ระ ย้า	เป็นช่อ	ระย้า	พวง ดอก	ไม้

ต้นเสียง				ลูกคู่			
- ช - -	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท	-----	- ช - ท	- ช - ท	- ท - ท
ไอ้	ปลด ปลง	ปลด ปลง	ลงมาได้		ปลด ปลง	ปลด ปลง	ลงมาได้
ต้นเสียง							
- ช - ล	- ท - -	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	-- ช ล	- ช - ล	--- ท
ว่า ครู	ให้	เจ้า เอย	ซ้ำ รำ	ครูให้	ซ้ำ รำ	แต่ โคม	เวียน
ลูกคู่							
-----	-----	- ท - ท	- ด - ท	-- ล ล	-- ช ล	- ช - ล	--- ท
		เจ้า เอย	ซ้ำ รำ	ครูให้	ซ้ำ รำ	แต่ โคม	เวียน

ต้นเสียง				ลูกคู่			
---ช	-ช-ล	-ช-ล	--ชช	----	-ช-ล	-ช-ล	--ชช
ไอ้	ฉันมี	ฉันมี	รูปวาด		ฉันมี	ฉันมี	รูปวาด
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
ว่าวาด	ไว้	เจ้าเอย	ให้เหมือน	วาดไว้	ให้เหมือน	ตั้งรูป	เขียน
ลูกคู่							
----	----	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
		เจ้าเอย	ให้เหมือน	วาดไว้	ให้เหมือน	ตั้งรูป	เขียน

ต้นเสียง				ลูกคู่			
-ช--	-ช-ท	-ช-ท	-ท-ท	----	-ช-ท	-ช-ท	-ท-ท
ไอ้	กระหนก	กระหนก	โคมเวียน		กระหนก	กระหนก	โคมเวียน
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
ว่ารำ	เท้า	เจ้าเอย	ตะเคียน	รำเท้า	ตะเคียน	ให้พาด	ตาล
ลูกคู่							
----	----	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
		เจ้าเอย	ตะเคียน	รำเท้า	ตะเคียน	ให้พาด	ตาล

ต้นเสียง				ลูกคู่			
-ช--	-ล-ท	-ล-ท	-ด-ท	----	-ล-ท	-ล-ท	-ด-ท
ไอ้	ฉันนี้	ฉันนี้	เหวยนุช		ฉันนี้	ฉันนี้	เหวยนุช
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ด	---ท
ว่าพระ	พุทธ	เจ้าเคย	พระเจ้า	พระพุทธร	พระเจ้า	จะห้าม	มาร
ลูกคู่							
----	----	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ด	---ท
		เจ้าเคย	พระเจ้า	พระพุทธร	พระเจ้า	จะห้าม	มาร

ต้นเสียง

ลูกคู่

- ช - -	- ช - ล	- ช - ล	- - ช ช	- - - -	- ช - ล	- ช - ล	- - ช ช
ไอ้	ฉัน นี้	ฉัน นี้	นงคราญ		ฉัน นี้	ฉัน นี้	นงคราญ
ต้นเสียง							
- ช - ล	- ช - -	- ช - ล	- ช - ล	- - ล ช	- ช - ล	- ช - ล	- - - ท
พระ นา	รายณ์	เจ้า เอย	จะ ช้าม	นารายณ์	จะ ช้าม	พระ ส่า	มุทร
ลูกคู่							
- - - -	- - - -	- ช - ล	- ช - ล	- - ล ช	- ช - ล	- ช - ล	- - - ท
		เจ้า เอย	จะ ช้าม	นารายณ์	จะ ช้าม	พระ ส่า	มุทร

ต้นเสียง

- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท
ว่า รำ	เล่น	สูง	สุด	พะ ญา	ครุฑ	ร้อน	มา
ลูกคู่							
- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท
ว่า รำ	เล่น	สูง	สุด	พะ ญา	ครุฑ	ร้อน	มา

ต้นเสียง

- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- - - ท	- ด - ท	- - - ด	- - - ท
พะ ญา	ครุฑ	เห็น	นาค	เพื่อน	ก็ ลาก	ปีก	ตา
ลูกคู่							
- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- - - ท	- ด - ท	- - - ด	- - - ท
พะ ญา	ครุฑ	เห็น	นาค	เพื่อน	ก็ ลาก	ปีก	ตา

ต้นเสียง

- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- - ช ช	- - ล ล	- - - ช	- - - ช
ว่า นี้	แหละ	รูป	ครุฑ	จะ จุด	เอานาค	นา	คา
ลูกคู่							
- ช - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ท	- - ช ช	- - ล ล	- - - ช	- - - ช
ว่า นี้	แหละ	รูป	ครุฑ	จะ จุด	เอานาค	นา	คา

ต้นเสียง

-ช-ล	---ท	---ด	---ท	-ช-ล	---ท	---ด	---ท
เจ้า วย	จุด	นาค	ได้	กีฬา	ไป	เว	หา
ลูกคู่							
-ช-ล	---ท	---ด	---ท	-ช-ล	---ท	---ด	---ท
เจ้า วย	จุด	นาค	ได้	กีฬา	ไป	เว	หา

ต้นเสียง

----	--ลช	-ล-ท	--ทท	-ด-ท	----	--ทท	-ด-ท
	จะแกะ	เป็น รูป	หนุ	มาน		ทะยาน	เจ้า เอย
-ด-ท	--ลล	-ช-ล	--ทท	-ด-ท	----	----	----
ไป เผา	ทะยาน	ไป เผา	เมืองลง	กา			
ลูกคู่							
--ทท	-ด-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	--ทท	-ด-ท	----
ทะยาน	เจ้า เอย	ไป เผา	ทะยาน	ไป เผา	เมืองลง	กา	

ต้นเสียง

ลูกคู่

-ช--	-ช-ล	-ช-ล	--ชช	----	-ช-ล	-ช-ล	--ชช
ไ้	เป็น รูป	เป็น รูป	เท วา		เป็น รูป	เป็น รูป	เท วา
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
ว่า ขึ้น	ชี้	เจ้า เอย	อาชา	ขึ้นชี้	อาชา	แล้ว ชัก	รถ
ลูกคู่							
----	----	-ท-ท	-ด-ท	--ลล	--ชล	-ช-ล	---ท
		เจ้า เอย	อาชา	ขึ้นชี้	อาชา	แล้ว ชัก	รถ

ต้นเสียง

ลูกคู่

-ช--	-ล-ท	-ล-ท	--ทท	----	-ล-ท	-ล-ท	--ทท
ไ้	ฤา ษี	ฤา ษี	ดาบส		ฤา ษี	ฤา ษี	ดาบส

ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ล-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ท	-ด-ท
ว่า ลิน	ลา	เจ้า เอย	จะ เข้า	ลินลา	จะ เข้า	พระ อา	ศรม
ลูกคู่							
----	----	-ล-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ท	-ด-ท
		เจ้า เอย	จะ เข้า	ลินลา	จะ เข้า	พระ อา	ศรม

ต้นเสียง				ลูกคู่			
-ช--	-ล-ท	-ล-ท	--ทท	----	-ล-ท	-ล-ท	--ทท
ไ้อ้	สี่ มุม	สี่ มุม	ปราสาท		สี่ มุม	สี่ มุม	ปราสาท
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ล-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ท	-ด-ท
ว่า วาด	ไว้	เจ้า เอย	ให้ เหมือน	วาดไว้	ให้ เหมือน	เป็น หน้า	พรหม
ลูกคู่							
----	----	-ล-ท	-ด-ท	--ลล	-ช-ล	-ท-ท	-ด-ท
		เจ้า เอย	ให้ เหมือน	วาดไว้	ให้ เหมือน	เป็น หน้า	พรหม

ต้นเสียง				ลูกคู่			
-ช--	-ล-ท	-ล-ท	--ชช	----	-ล-ท	-ล-ท	--ชช
ไ้อ้	มา นิ่ง	มา นิ่ง	จงกรม		มา นิ่ง	มา นิ่ง	จงกรม
ต้นเสียง							
-ช-ล	-ท--	-ล-ท	--ดท	--ลล	--ชล	-ท-ท	-ด-ท
ว่า คือ	องค์	เจ้า เอย	นารายณ์	คือองค์	นารายณ์	จะ น้าว	ศร
ลูกคู่							
----	----	-ล-ท	--ดท	--ลล	--ชล	-ท-ท	-ด-ท
		เจ้า เอย	นารายณ์	คือองค์	นารายณ์	จะ น้าว	ศร

ต้นเสียง				ลูกคู่			
-ช--	-ช-ล	-ช-ล	--ชช	----	-ช-ล	-ช-ล	--ชช
ไ้อ้	ฉัน นี้	ฉัน นี้	บะวร		ฉัน นี้	ฉัน นี้	บะวร

ต้นเสียง							
- ช - ล	- ท - -	- ล - ท	- ด - ท	- - ล ล	- ช - ล	- ท - ท	- ด - ท
พระ นา	รายณ์	เจ้า เอย	จะ วาง	นารายณ์	จะ วาง	พระ ศร	ชัย
ลูกคู่							
-----	-----	- ล - ท	- ด - ท	- - ล ล	- ช - ล	- ท - ท	- ด - ท
		เจ้า เอย	จะ วาง	นารายณ์	จะ วาง	พระ ศร	ชัย

ข้อสังเกต เพลงใช้ในบริบทอย่างไรในละครชาตรี

เพลงที่ใช้ในบทละครโดยส่วนใหญ่จะเพลงทำนองง่าย ๆ เพราะจะสะดวกกับนักแสดง สะดวกในการจดจำ การร้องแต่ละบทละคร ซึ่งในบางครั้งกำหนดให้ร้องเพลงนี้แต่บางครั้งนักแสดงอาจจำไม่ได้สามารถใช้ทำนองเพลงอื่นก็ได้เหมือนกัน เพียงแต่ร้องให้ตรงตามวรรคเพลง และวรรคของบทละคร

เพลงขับร้องประกอบการแสดงมีทั้งเพลงโทนและเพลงไทย ซึ่งเพลงโทนจะเป็นเพลงแรกของการแสดงทุกครั้ง เพลงต่อไปจะเป็นเพลงอะไรก็ได้ นักแสดงบางคนอาจไม่รู้จักชื่อเพลงว่าเป็นทำนองเพลงอะไร เนื่องมาจากการฝึกร้องเพลงโทนไม่ได้ทำกันอย่างจริงจัง แต่ร้องให้ถูกต้องตามจังหวะเพลง ตามอารมณ์ของตัวละคร และบทบาทที่ตัวเองได้รับอย่างถูกต้องก็เพียงพอแล้ว ถึงแม้บางครั้งอาจจะร้องเพี้ยน หรือว่าร้องผิดเพลงบ้างก็ไม่เป็นไร ถ้ามีคนต้นเสียงก็ไม่จำเป็นต้องจำชื่อเพลง แต่ร้องให้ถูกต้องตามที่ต้นเสียงร้องมาก็พอนอกจากเพลงโทนแล้ว ยังพบเพลงไทย ในการแสดงละครชาตรีด้วย โดยปกติแล้วละครชาตรีเมืองเพชรจะใช้เพลงไทยน้อย แต่ของคณะปทุมศิลป์ พบว่ามีการใช้เพลงไทยอยู่พอสมควร ทำให้สังเกตได้ว่าการฝึกซ้อมกันอย่างจริงจัง อย่างมีแบบแผน

ในการขับร้องมักขึ้นต้นแบบเพลงไทย คือขึ้นต้นว่า “เมื่อเอยเมื่อนั้น” หรือ “เมื่อนั้น” แต่ถ้าใช้เพลงโทน จะมีคำว่า “หน่องเอย” หรือ “หน่องเจ้าเอย” นำหน้า “เมื่อนั้น” วิธีการร้องแบบเพลงโทนจะมีการร้องรับบทและร้องทวนบทของลูกคู่ เมื่อร้องเพลงจบวรรค หรือลงท้ายเพลง ลูกคู่จะตักรับไม้ไฟให้จังหวะเร็วขึ้น และต้นเสียงจะร้องทวนวรรคสุดท้าย ประมาณ 3-4 คำกลอน หลังจากนั้นถึงจะถึงบทเจรจา จะปฏิบัติแบบนี้เรื่อยไปจนจบบทละครนั้น ๆ

เพลงที่ใช้เป็นเพลงแรกในการเริ่มเรื่อง คือ “ เพลงบทตั้ง โทน ” เมื่อร้องหน้าบทจบจึงเริ่มเจรจา โดยทบทวนเนื้อความตามบทร้องที่ร้องไป แล้วจึงเล่าความเดิมของเรื่อง หลังจากนั้นจะแนะนำตัวเองว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน ทำอะไร มีความเกี่ยวข้องกับใคร และจะทำอะไรต่อไป ซึ่งเป็นการส่งบทให้กับตัวละครอื่น ตัวละครที่เปิดเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นกษัตริย์ หรือผู้สูงศักดิ์ โดยตัวละครตัวพระที่มีศักดิ์สูงสุดเป็นผู้ตั้งบท เหตุที่ใช้เพลงโทน เพราะถือว่าเป็นเพลงครู

ตัวอย่างการร้องโดยใช้เพลงบทตั้ง โทน ที่ไม่เหมือนกับเพลงอื่น คือมีการซ้ำคำ

ร้องหน้าบทตั้ง โทณ

เมื่อนั้น

สุวรรณวงศ์ชื่นชมชื่นชมสมหมาย

ร้องหน้าบท 2 โทณ

เมื่อนั้น

สุวรรณวงศ์ชื่นชมสมหมาย

(จากเรื่อง ปลาตะเพียนทอง)

ส่วนบทร้องในวรรคอื่น และทำนองเพลงอื่น จะต้องร้องให้สอดคล้องตามทำนองเพลงที่ร้องนั้น ๆ โดยที่ต้นเสียงจะร้อง 2 วรรค ส่วนลูกคู่จะร้องรับเฉพาะวรรคหลังเหมือนต้นเสียง หรืออาจมีเอื้อนต่อท้ายด้วย

ในละครชาตรีมีการใช้การเจรจาสลับกับการร้อง เพื่อความรวดเร็วในการเจรจา เป็นการใช้คำพูดของตนเองในการเจรจาดำเนินเรื่องของตัวละคร ซึ่งจะมีเนื้อหาในโครงเรื่องนั้น ๆ วรรคนั้น ๆ ตัวละครทุกตัว มีอิสระในการใช้หักเหลี่ยมกัน สามารถแทรกคติสอนใจ หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันเข้าไปได้ คำพูดที่ออกมาจะมีลักษณะตลกขบขัน หรือมีความหมายสองแง่สองง่ามได้ การใช้สรรพนามแทนตัวเองของตัวละครต่าง ๆ มักใช้คำว่า "ตัวของเรา" , "ดิฉัน" หรือใช้ชื่อตัวละครนั้น ๆ เลย

โครงสร้างของคำประพันธ์เป็นนิทานคำกลอน ซึ่งผู้กำกับจะนำเนื้อเรื่องในนิทานมาปรับใช้ให้มีลักษณะเป็นกลอนบทละคร แต่ในปัจจุบันจะนิยมใช้กลอนบทละครที่มีอยู่แล้ว ไม่นิยมนำนิทานคำกลอนมาทำใหม่อีก และประการสำคัญคือ ละครที่ใช้เล่นส่วนใหญ่จะเป็นละครตลาด ที่คนส่วนใหญ่รู้จักกัน เพราะเรื่องที่จะแสดงจะขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าอยากให้เล่นเรื่องอะไร ลักษณะกลอนบทละคร มีลักษณะเหมือนกลอนแปด จำนวนคำในแต่ละวรรคมี 6-9 คำ วรรคแรกของกลอนบทละคร นิยมขึ้นต้นด้วย "เมื่อนั้น" บทกลอนจะสัมผัสในและสัมผัสระหว่างคำกลอน ผู้แสดงเป็นต้นเสียงร้อง และมีลูกคู่ตีรับรับบท ซึ่งผู้แสดงต้องร้องเพลงตามที่ผู้บอกบทหรือผู้กำกับการแสดงบอก การบอกบทจะบอกเฉพาะบทร้องและเพลงหน้าพาทย์ ส่วนการเจรจาและทำนองเพลงที่ร้อง ผู้แสดงต้องใช้ความสามารถของตัวเอง ผู้แสดงแต่ละคนต้องร้องบทอย่างน้อย 2 บท บทละ 2 คำกลอน ตัวอย่างเช่น

เมื่อนั้น

สุวรรณวงศ์ชื่นชมสมหมาย

อายุได้พอตีสิบสี่ปาย

เป็นเลศชายหัวหาญชอบราญรอน

มีลักษณะเป็น

00

00000000

00000000

00000000

(จากเรื่อง ปลาตะเพียนทอง)

การบอกบทในละครชาตรีนั้นถือปฏิบัติกันตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นผู้แสดงส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ และมีการจดบันทึกเป็นตัวอักษรน้อย ถึงแม้ในปัจจุบันก็ยังคงปฏิบัติเช่นนี้อยู่ เพราะละครแต่ละเรื่องมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน และมีละครอยู่หลายเรื่อง เป็นการดีถ้ามีคนบอกบทอยู่ข้าง ๆ ทำให้สะดวกในการแสดง ไม่ต้องท่องจำ และประการสำคัญเวลาไปเล่นกับคณะอื่นก็สามารถเล่นได้โดยไม่ต้องกลัวว่าบทละครจะไม่เหมือนกัน เพียงแต่ผู้แสดงต้องจำท่าท่า และร้องเพลงให้ถูกจังหวะ

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาดนตรีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบุรี ได้ดำเนินการมาเป็นลำดับสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเฉพาะ คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี
2. การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ จะทำการศึกษารวบรวมเฉพาะเนื้อหาทางด้านดนตรี ศึกษาในเรื่อง ประเภทเครื่องดนตรี เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ประวัตินักดนตรี การถ่ายทอดดนตรี
3. บันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตอักษรไทย และโน้ตสากล ของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ ดังนี้
 - 3.1 บทร้องเชื่องสังคีตลีลหี
 - 3.2 บทร้องบทครูสอน
 - 3.3 บทร้องบทสอนรำ
4. ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ และยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น

สรุปผลการวิจัย

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ความเป็นมาของละครชาตรี ในจังหวัดเพชรบุรี

ละครชาตรีเข้ามาจังหวัดเพชรบุรีในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เจ้าของคณะละครชาตรีที่ได้รับ การบันทึกเป็นหลักฐาน ในจังหวัดเพชรบุรีคือ หลวงอภัยพลรักษ์ หรือ นายสุข จันทรสุข ผู้สืบทอดต่อจาก หลวงอภัยพลรักษ์ เป็นลูกหลานในตระกูล ได้แก่ ขุนพิทักษ์ทัศนาศา , หม่อมเมือง ฯลฯ ต่อมาได้มีลูกศิษย์ มากมาย และได้ตั้งคณะเป็นของตัวเอง มีการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของคณะปทุมศิลป์

ละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี ตั้งตามชื่อเจ้าของคณะ คือคุณปทุม วรรณนา เป็นลูก ศิษย์ของคุณย่ามา ซึ่งคุณย่ามานั้นเป็นลูกศิษย์ของหม่อมเมือง คุณปทุมบริหารงานอยู่ 8 ปี ก็เสียชีวิตด้วย

โรคมะเร็ง คุณเต็มดวง วรรณภา (น้องสะใภ้) ได้เข้ามาสืบทอดดูแลคณะปทุมศิลป์ต่อจากคุณปทุม วรรณภา ทั้งสองไม่มีความรู้ทางละครและดนตรีไทยเลย แต่ไม่อยากให้คณะปทุมศิลป์ต้องเลิกไป จึงเข้ามาบริหารงาน โดยจะมีคุณสมุล จันทรสุข ช่วยเหลือในเรื่องของการจัดการแสดง การฝึกซ้อมก่อนการแสดงนั้น ส่วนเรื่องนักดนตรีประจำวงนั้น คุณธวัช จันทรสุข ดูแลควบคุม

องค์ประกอบของการแสดงละครชาตรี จังหวัดเพชรบุรี

1. สถานที่แสดง

สถานที่แสดงนั้นอาจใช้ที่ศาลา หรือสถานที่ที่ผู้มาติดต่อให้ไปแสดง ซึ่งจะต้องสร้างสถานที่สำหรับเล่นตามที่เจ้าของคณะกำหนด ให้สร้างแบบที่มีเสากลาง ปัจจุบันไม่มีการสร้างเสากลางเพราะผู้แสดงในสมัยนี้จะไม่รำเวียนรอบเสากลาง

2. วิธีการเล่น ประกอบด้วย

- พิธีบูชาครู
- โหมโรง
- รำถวายมือ
- ร้องประกาศโรง (ร้องเชิญครู)
- แสดงเรื่องราว

พิธีกรรม

พิธีกรรมของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ นั้นจะแบ่งออกเป็น

1. พิธีกรรมในละครชาตรี

พิธีทำโรง เป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครูอาจารย์ และบรรพบุรุษให้มาชุมนุมอวยพร เพื่อความเป็นสิริมงคล และความสำเร็จ โดยเริ่มจากการปลุกโรง หรือสถานที่ที่ใช้แสดง ในสมัยก่อนนั้นจะชิงผ้าทำหลังคาด้วยเสา 4 ต้น และมีเสากลางโรง มีกึ่งมะยมผูกไว้ที่เสากลางโรง และโรงแสดงต้องไม่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ในปัจจุบันนั้นทางคณะมีศาลาที่แสดงประจำ ซึ่งทางวัดมหาธาตุเป็นผู้สร้างไว้ให้ หรือถ้ามีการรับงานนอกสถานที่ทางเจ้าภาพจะเป็นผู้เตรียมจัดหาที่แสดงไว้ให้เรียบร้อย และโดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่นิยมให้มีเสากลางโรง เมื่อได้สถานที่เรียบร้อยแล้วจะทำพิธีเบิกโรง โดยจะให้ผู้กำกับละครชาตรีเป็นผู้ทำพิธี

บูชาครู เป็นการแสดงความเคารพ ระลึกถึงพระคุณครู ขอให้ปกปักรักษาให้ศิษย์ประสบความสำเร็จในการแสดง และขอขมาหากมีสิ่งใดผิดพลาดไม่สมควรในการแสดง โดยมีศิษย์พ่วงแถม เป็นสิ่งบูชาแทน เปรียบเสมือนผู้ประสพวิชาความรู้ทางด้านดนตรี และการละคร

โหมโรง เป็นการประโคมดนตรีก่อนมีการแสดง เพื่อเตรียมความพร้อม เพื่อบูชาครู และเพื่อประกาศว่าการแสดงจะเริ่มต้นขึ้นแล้ว

ร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบน ต้องประกาศชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราได้
 บนเอาไว้ รวมถึงเครื่องสังเวทย์ให้ครบถ้วน โดยให้ผู้แสดงเป็นตัวพระร้องนำในวรรคแรก ส่วนผู้แสดงคนอื่น ๆ
 จะร้องรับในวรรคหลัง เพลงที่นิยมร้องนิยมใช้เป็นเพลงง่าย ๆ เพื่อสะดวกในการจำ และการร้อง นอกจากนี้
 การแสดงครั้งหนึ่งอาจเจ้าภาพมาแก้สินบนหลายคน การร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันนั้นก็ต้องร้องตามจำนวน
 เจ้าภาพที่เรารับมา ไม่ควรร้องรอบเดียวโดยใส่ชื่อเจ้าภาพหลายคน เพราะจะเป็นการกระทำที่ผิด และจะทำให้
 ให้แก้สินบนไม่ขาด รวมไปถึงผู้แสดงอาจเกิดสิ่งไม่ดีขึ้น

รำถวายมือ เป็นการรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นิยมให้ผู้แสดงประมาณ 5-6 คน การแสดงแต่ละครั้งนั้น
 อาจมีเจ้าภาพต้องการแก้สินบนแค่รำถวายมือ โดยทางคณะจะรำถวายมือเป็นยก คือไม่มีการแสดงละคร
 หรือถ้าเจ้าภาพต้องการแก้สินบนละครจะมีการรำถวายมือก่อนการแสดงละคร ซึ่งการรำถวายมือเป็น
 พิธีกรรมส่วนหนึ่งก่อนเริ่มการแสดง

ประกาศโรง แบ่งเป็น

ภาคเช้า เป็นการร้องเพื่อบูชาสรรเสริญพระคุณครู มารดา บิดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริ
 มงคล โดยใช้ทำนองเพลงกรับและร้องคำพรัด ซึ่งจะประกอบด้วยบทประกาศพระคุณครู และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ,
 บทครูสอนและบทสอนรำ .บทสรรเสริญคุณบิดามารดา

ภาคบ่าย เป็นการร้องเบิกโรง หรือร้องหน้าบทก่อนเริ่มการแสดง บทร้องนั้นจะเป็นการร้องที่
 เกี่ยวข้องกับชีวิตของละครชาตรี ร้องเพื่อขอความรักความสงสารจากผู้ชม ให้สนใจ และเป็นการเรียกคนดู
 ด้วย

รำซัดชาตรี เป็นการรำบูชาครูก่อนการแสดงละคร เปรียบเสมือนเพลงครู หรือรำหน้าพาทย์ของ
 ละครชาตรี ผู้รำนั้นจะต้องได้รับการถ่ายทอดมาโดยตรง และจะต้องบริกรรมคาถาขณะรำ แต่ในปัจจุบัน
 คณะปทุมศิลป์ไม่นิยมแสดงเนื่องมาจาก ทางเจ้าภาพที่ว่าจ้างแก้บนนั้นไม่ต้องการ เพราะต้องมีค่าใช้จ่าย
 เพิ่ม

พิธีลาเครื่องสังเวทย์ เป็นพิธีกรรมหลังจากปิดการแสดงในภาคเช้า เริ่มจากการกล่าวปิดการแสดง
 หลังจากนั้นจะลาเครื่องสังเวทย์

ปิดการแสดง และพิธีลาโรง เป็นการปิดการแสดงในภาคบ่าย ตัวละครที่เป็นตัวพระเอก หรือตัว
 ตลกจะกล่าวตัดบทในเรื่องนั้น ๆ เพื่อปิดการแสดง ถ้าเล่นนอกสถานที่ที่มีการปลุกโรง และมีเสากลางด้วย
 จะมีพิธีลาโรงผู้ทำพิธีจะใช้มีดตัดช้ายคา และดิ่งผ้าที่ผูกกิ่งมะยมที่อยู่กับเสากลางออก เพื่อให้การแก้สินบน
 สำเร็จสมบูรณ์

2. พิธีกรรมการไหว้ครู

พิธีกรรมการไหว้ครูจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลกับชาวคณะ และเพื่อเป็นการแสดงความเคารพครู
 อาจารย์ที่สั่งสอนมา ซึ่งเป็นพิธีที่สืบทอดกันมาเนิ่นนานโดยเฉพาะผู้ที่จัดตั้งคณะเป็นของตนเอง ทำให้คณะ
 ของตนมีความเจริญก้าวหน้าในกิจการการละคร และมีครูบาอาจารย์ปกปักรักษาให้คนในคณะปลอดภัย

พิธีกรรมการไหว้ครุละครชาตรีคณะปทุมศิลป์ จะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี ช่วงเดือน 9 ไทย ของทุกปี คือเดือน สิงหาคม ส่วนเรื่องเป็นวันไหนนั้นจะกำหนดกันอีกทีหนึ่ง ตามความสะดวกของทุกคน การจัดพิธีไหว้ครุจะจัดขึ้นที่บ้านนางเต็มดวง วรรณภา

การจัดทำพิธีนั้นจะเชิญครูผู้ได้รับความเคารพนับถือในหมู่นักดนตรีและการละคร มาประกอบพิธีไหว้ครุ ซึ่งผู้ประกอบพิธีนั้นได้รับการถ่ายทอดวิธีการประกอบพิธีไหว้ครุอย่างถูกต้อง ในปัจจุบันจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเหลือผู้ที่จะสามารถประกอบพิธีอยู่ไม่กี่ท่านแล้ว ถ้าไม่มีใครทำพิธีได้จริง ๆ ต้องไปเชิญผู้มาประกอบพิธีจากภายนอกจังหวัด ในการทำพิธีไหว้ครุมีลักษณะเดียวกับการไหว้ครุดนตรีไทย

ถึงแม้ว่าคนในคณะจะมีน้อย แต่ผู้ที่มาร่วมในการทำพิธี ทั้งการบรรเลงดนตรี และการจัดการต่าง ๆ จะเป็นคนต่างคณะกันมาช่วยเหลือ ซึ่งจริง ๆ แล้วก็ปลุกศิษย์ร่วมครุคนเดียวกัน เวลาทีมงานอะไรก็จะมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้มีความรักสามัคคีกันมากขึ้น เป็นตัวอย่างที่ดีให้คนรุ่นหลังต่อไป

การแต่งกาย

เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องบน ปัจจุบันแต่งกายแบบยืนเครื่องพระ-นาง ใช้กับตัวพระเอก นางเอก และนางตะแคง การแต่งกายเบ็ดเตล็ด กับตัวละคร ฤๅษี เสนา ชาวบ้าน ส่วนตัวตลกนิยมสวมหัวล้าน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการแต่งกายตามเชื้อชาติ และตามธรรมชาติของสัตว์แต่ละชนิด

การบริหาร และการจัดการภายในคณะปทุมศิลป์

การบริหารงานด้านบุคคล ทางเจ้าของคณะจะเป็นคนจัดหานักแสดง และนักดนตรี การบริหารงานด้านบุคคลของคณะปทุมศิลป์นั้น เจ้าของคณะพยายามที่จะบริหารจัดการสมาชิกในคณะโดยจัดแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจนแน่นอน ทำให้งานดำเนินไปอย่างมีระบบ และทำให้สมาชิกภายในคณะมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอีกด้วย กล่าวคือถ้าวันที่มีงานนักแสดงหรือนักดนตรีไม่สามารถมาได้ ก็ต้องจัดหาคนอื่นมาแทนหรือถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ก็ต้องโทรมาลางาน เพื่อที่เจ้าของคณะจะได้หาคนแทนงานนั้นได้

การบริหารงานด้านธุรกิจ เจ้าของคณะจะเป็นผู้รับงานเองทั้งหมด จะพูดคุยตกลงราคากับทางเจ้าภาพ และจะจัดหาคนเพื่อไปรับงานนั้น ๆ อีกทีหนึ่ง โดยส่วนมากแล้วคณะปทุมศิลป์จะเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมาก ทำให้งานเข้ามาเยอะ ส่วนเรื่องอัตราค่าจ้างได้กำหนดตายตัวว่านักแสดงจะได้เท่าไร นักดนตรีจะได้เท่าไร ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันภายในคณะ ฝึกการทำงานกันเป็นทีม มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าชาวคณะแต่ละคนจะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกันเลยก็ตาม จากการที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาในครั้งนี้ ได้เห็นความรักใคร่กลมเกลียวกัน ถึงแม้จะไม่ใช่ญาติพี่น้องกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง แบบครอบครัว ซึ่งแตกต่างกับคณะอื่น ๆ รวมถึงเจ้าของคณะไม่ปิดโอกาสชาวคณะ ถ้าวันไหนคณะปทุมศิลป์ไม่มีงาน ชาวคณะสามารถที่จะไปแสดงกับคณะอื่น ๆ ได้ด้วยเหมือนกัน

ดนตรีของละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

1. เครื่องดนตรี ในปัจจุบัน ประกอบด้วย

- ปี่	1 เล้า	- ระนาด	1 ราง
- ตะโพน	1 ใบ	- กลองชาตรี (กลองตุ๊ก)	1 คู่
- โทน	1 คู่	- ฉิ่ง	
- ฉาบ		- กรับ หรือกรับไม้ไผ่	

2. การประสมวง สามารถแบ่งได้ดังนี้

- วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องเล็ก
- วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องกลาง
- วงปี่พาทย์ชาตรีเครื่องใหญ่

3. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แบ่งได้ดังนี้

- เพลงบรรเลง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรบุรี ประกอบด้วย

- 1) เพลงหน้าพาทย์ ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม และการแสดง
- 2) เพลงเกร็ด ใช้สำหรับบรรเลงประกอบการแสดงละคร
- 3) เพลงรับร้อง ใช้สำหรับบรรเลงรับเพลงขับร้องในการแสดงละคร

- เพลงขับร้อง คือเพลงที่ผู้แสดงจะเป็นคนร้อง และลูกคู่ร้องรับ การร้องรับของลูกคู่จะรับ 1 วรรค หรือรับทั้งคำกลอน ขึ้นอยู่กับประเภทของเพลง เพลงที่ใช้มี 2 ประเภท คือเพลงโทน จะมีแต่เครื่องประกอบจังหวะ และลูกคู่ร้องรับเท่านั้น ส่วนเพลงไทย จะมีปี่พาทย์ทำเพลงรับ

ประวัตินักดนตรี

เนื่องจากสังคมของ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี นั้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะให้ความสนใจในเรื่องการละครมาก ทำให้มีนักดนตรีน้อย และประการสำคัญคือการฝึกสอนที่ทุกคนคิดว่าเรียนยากไม่สนใจที่จะศึกษาเป็นจริงเป็นจัง ผู้ที่เรียนก็ต้องไปเรียนที่วัดจึงทำให้มีแต่ผู้ชายเท่านั้น ซึ่งบางครั้งนักแสดงถ้าฝึกซ้อมการละครจนเก่งแล้ว ก็จะมาหัดเรียนดนตรี

นักดนตรีในคณะโดยส่วนใหญ่แล้วจะเรียนกันภายในครอบครัวหรือเครือญาติ เป็นการถ่ายทอดกันรุ่นต่อรุ่น หรือผู้ที่สนใจอยากศึกษาดนตรี โดยมาจะเป็นนักแสดงในคณะ เพราะบางครั้งซ้อมละครเสร็จแล้วก็จะมาหัดเล่นดนตรี จึงทำให้นักดนตรีส่วนใหญ่จะรู้เรื่องดนตรีแต่ในทางปฏิบัติ ไม่มีนักดนตรีคนไหนที่เรียนจบมหาวิทยาลัยโดยตรงทางด้านดนตรีเลย ส่วนใหญ่จะจบ มัธยมศึกษาปีที่ 3 - 6 หรือไม่ก็ ประถมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากคนในครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นนักแสดงและนักดนตรีการศึกษาทางวิชาการไม่จำเป็นเท่าไรนัก ประกอบกับสังคมคนต่างจังหวัดไม่เหมือนคนในเมือง จะให้ความสำคัญกับเรื่อง

การศึกษาน้อย รวมถึงทุนทรัพย์ในการส่งให้บุตรหลานได้เล่าเรียนหนังสือในระดับสูง ยิ่งถ้าใครมีฝีมือทางการดนตรีก็จะสนับสนุนให้มาก เพื่อจะได้ช่วยกิจการของครอบครัว

การสืบทอดทางการดนตรีในปัจจุบัน ได้มีการตั้งชมรมดนตรีขึ้นที่วัด และที่โรงเรียน เพื่อสนับสนุนให้เด็กรุ่นใหม่ ๆ ที่สนใจได้ฝึกหัดทางการดนตรี ถ้ามีความรู้ความชำนาญในการเล่นดนตรีพอสมควรแล้ว ตามคณะต่าง ๆ ก็เปิดโอกาสให้มาบรรเลงในวง ทำให้เกิดรายได้ เป็นแรงจูงใจที่ดีอีกอย่างหนึ่ง

ข้อสังเกต เพลงใช้ในบริบทอย่างไรในละครชาติ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ทำนองเพลงที่ใช้ เป็นทำนองเพลงง่าย ๆ เพื่อสะดวกในการร้อง และท่องจำ เพราะเนื่องมาจากการเรียนกันแบบสืบทอดกันมา ไม่มีแบบแผนตายตัวแน่นอน ซึ่งบางครั้งละครเรื่องเดียวกันเพลงที่ใช้อาจไม่เหมือนกันก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของนักแสดง บทร้องเป็นกลอนบทละคร ลักษณะเหมือนกลอนแปด จำนวนคำในแต่ละวรรคมี 6-9 คำ วรรคแรกของกลอนบทละคร นิยมขึ้นต้นด้วย “เมื่อนั้น” บทกลอนจะสัมผัสในและสัมผัสระหว่างคำกลอน ผู้แสดงเป็นต้นเสียงร้อง และมีลูกคู่ตีกับรับบท ซึ่งผู้แสดงต้องร้องเพลงตามบท ในการร้องเพลงโทน ตัวอย่างเช่น หน้าบทตั้ง โทน ซึ่งจะเป็นเพลงแรกในแต่ละบทละครนั้น การร้องจะไม่เหมือนเพลงอื่น คือจะมีการซ้ำคำ ส่วนบทร้องในวรรคอื่น ๆ และทำนองเพลงอื่น ๆ จะต้องร้องให้สอดคล้องตามทำนองเพลงที่ร้องนั้น ๆ โดยที่ต้นเสียงจะร้อง 2 วรรค ส่วนลูกคู่จะร้องรับเฉพาะวรรคหลังเหมือนต้นเสียง หรืออาจมีเอื้อนต่อท้ายด้วย

มีการใช้การเจรจาสลับกับการร้อง เพื่อความรวดเร็วในการเจรจา เป็นการใช้คำพูดของตนเองในการเจรจาดำเนินเรื่องของตัวละคร ซึ่งจะมีเนื้อหาในโครงเรื่องนั้น ๆ วรรคนั้น ๆ ตัวละครทุกตัวมีอิสระในการใช้ตัดเทียบกัน สามารถแทรกคติสอนใจ หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันเข้าไปได้ คำพูดที่ออกมาจะมีลักษณะตลกขบขัน หรือมีความหมายสองแง่สองง่ามได้

จากการศึกษาวัฒนธรรมของละครชาติ และดนตรี ของคณะปทุมศิลป์ จังหวัดเพชรบุรี พบว่า เป็นการแสดงละครชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีแบบแผนเป็นของตัวเอง โดยมีพื้นฐานมาจากโนราทางใต้ และละครหลวง กล่าวคือ มีโรงแสดงแบบดั้งเดิม และในบางครั้งมีเสากลางโรงและมีการประกอบพิธีทำโรง ทำนองเพลงร้องยังคงใช้เพลงโทนเป็นหลัก โดยมีผู้แสดงเป็นต้นเสียงร้องในขณะที่รำทำบท ซึ่งเป็นมรดกทางการแสดงอีกแขนงหนึ่งที่ควรอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาละครชาติเมืองเพชรบุรี ทำให้พบเห็นสิ่งที่น่าสนใจน่าศึกษา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

1. การศึกษารวบรวมวัฒนธรรมของละครชาติเมืองเพชรบุรีทุกคณะ เพราะในแต่ละคณะนั้นจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปจากแบบโบราณ

2. การศึกษารวบรวมบทละครทั้งหมดของละครชาตรีเมืองเพชรบุรี รวมถึงบทเพลงที่ใช้ประกอบในแต่ละบทละคร เพราะบทละครบางบทมีเฉพาะบางคณะเป็นของเก่าของตระกูล ไม่เผยแพร่ให้คนอื่นได้เรียนรู้
3. การศึกษาเปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชรบุรี กับละครชาตรีในจังหวัดอื่น ๆ เช่น ละครเท่งตึก จังหวัดจันทบุรี

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2520). *วรรณกรรมประกอบการละเล่นละครชาตรี*. กรุงเทพฯ ฯ : กระทรวงศึกษาธิการ
- กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2538). *พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม*. เอกสารการสอน วิชา มส.592 (HS 529) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2544). *เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน เล่ม 2*. กรมศิลปากร กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณการ
- กรมศิลปากร. (2515). *รวมเรื่องเมืองเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สามมิตร
- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2545). *บทละครนอก พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. กรมศิลปากร กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณการ
- , มานพ วิสุทธิแพทย์ และ เมธี พันธุ์ราทร. (2543). *การศึกษาวิเคราะห์เพลงระบำบ้านนา ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก*. งานวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. อุดรธานี.
- คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย. (2533). *ศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย*. เอกสารการสอน สาขาวิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คณะศึกษามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. (2529). *การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ จังหวัดเพชรบุรี*. เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี. อุดรธานี
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์อิติตาพริ้นติ้ง (ประเทศไทย) จำกัด
- จรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2540). *การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา*. ปริญญาโท ศศ.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดรธานี.
- จันทิมา แสงเจริญ. (2539). *ละครชาตรีเมืองเพชร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นาฏยศิลป์) กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดรธานี.
- ดวงเดือน สดแสงจันทร์. (2544). *การศึกษาเพลงพื้นบ้านคณะขวัญจิตร ศรีประจันต์*. ปริญญาโท ศศ.ม. (มานุษยวิทยา) กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดรธานี.
- ดวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์. (2544). *พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ : กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ*. ปริญญาโท ศศ.ม. (มานุษยวิทยา) กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อุดรธานี.

ทบวงมหาวิทยาลัย. (2538). *เกณฑ์มาตรฐานสาขาวิชาและวิชาชีพดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ :

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

ทิพย์ ปัญญาวัฒน์โชติ. (2537). *การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี*. เพชรบุรี : อัดสำเนา.

ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล (2530). *การละครไทย*. กรุงเทพฯ : บุรพาสาน

ธนิศ อยู่โพธิ์ (2494). *พิธีไหว้ครูตำราครอบโขนละคร พร้อมด้วยตำนานและคำกลอนไหว้ครูละคร*

ชาติ. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร

ธนิศ อยู่โพธิ์. (2516). *ศิลปะคร่ำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร

ธนิศ อยู่โพธิ์ (2531). *ศิลปะคร่ำ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย

นวลละออง ธนะพนิชศิลป์ และจินตนา แสงรุ่ง.(2526). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะประทีนทิพย์*

อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์บัณฑิต (นาฏศิลป์) เพชรบุรี : วิทยาลัยครู

เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. อัดสำเนา.

ปัญญา รุ่งเรือง. (2525). *ประวัติการดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

พูนพิศมัย ดิศกุล. (2522). *ประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมานมิตรการโฆษณา

ภัลลภา อนุศรี (2537). *ละครชาตรีเมืองเพชร*. ดุริยนิพนธ์ ปริญญาการศึกษาบัณฑิต สาขาดุริยางคศาสตร์

ไทย กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา

มานพ วิสุทธิแพทย์. (2533). *ดนตรีไทยวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

มนตรี ตราโมท. (2507). *ศัพท์สังคีต*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร

มนตรี ตราโมท. (2515). *หนังสือประกอบการแสดงนาฏศิลป์ดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์จัดพิมพ์

มนตรี ตราโมท (2526). *ปกิณกะเกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละเล่นของไทย*. กรุงเทพฯ : เจริญไทยการพิมพ์

ยุพาวดี สุขจำเริญ และเอี่ยม เด็ดเดี่ยว. (2526). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ*

อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์บัณฑิต (นาฏศิลป์) เพชรบุรี : วิทยาลัยครู

เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. อัดสำเนา.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี วิทยาลัยครูเพชรบุรี. (2529). *เพชรบุรี*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์

ศจ.พต.หญิง ณะอบ ไปชะกฤษณะ. *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี*. โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์

ของไทย. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ

ศรีศักร วัลลิโภดม และคนอื่น ๆ . (2535). *ดนตรีและนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจและสังคมสยาม*. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ธนาคารกรุงเทพ จำกัด.

สายสุนีย์ ขาวปลื้ม. (2544). *เพลงรำมีมอญของชาวมอญจังหวัดปทุมธานี*. ปริญญาโท ศศ.ม.

(มานุษยดุริยางควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

โสภา กิมวังตะโก (2524). *ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชรกับละครชาตรี*

กรมศิลปากร. งานวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. อัดสำเนา.

- สุกรี เจริญสุข (2538 ก). *ดนตรีชาวสยาม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ DR.Sax.
- สุนนมาลย์ นิมเนตพันธ์. (2532) *การละครไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. (2520). *ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี*. วิทยาลัยครูเพชรบุรี. เพชรบุรี : อัดสำเนา
- สุมาลี นิมนานุกาพ. (2535). *ดนตรีวิจักขณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
- เสรี เหล่ารอด. (2522). *ประชุมใหญ่สมาคมพระพุทธศาสนาที่วราชอาณาจักร ครั้งที่ 27*
ระหว่างวันที่ 14-17 ธันวาคม เพชรบุรี.
- อำมาตย์เอก พระยาสุนทรพิพิธ. *ตำนานจังหวัดเพชรบุรี*. เพชรบุรี : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
อ.สมศิริ นุยาภรณ์

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

บทเพลงละครชาติรู้ คณะปทุมศิลป์

ปลาทะเียนทอง

(หน้าบทตั้ง โทน)

เมื่อนั้น
อายุได้พอดีสิบสี่ปลาย

สุวรรณวงศ์ขึ้นชมสมหมาย
เป็นเลิศชายห้าวหาญชอบภานุรอน

(เจริญ)

(หน้าบท 2 โทน)

เมื่อวันหนึ่งออกข้างหน้าแล้วพาเด็ก
ล้วนแต่ลูกผู้ดีชูลีกร

มหาดเล็กถวายองค์กับทรงศร
ให้ภุรรวงษ์ไข้อยู่ในวัง

(เจริญ)

(มอญไล่ไก่)

ลักร้อยคนมหาดเล็กล้วนเด็กกรุ่น
พระหน่อน้อยตรัสชวนสำรวจลดัง

มาพึ่งบุญบารมีเป็นที่หวัง
เสด็จยังปรางมาศปราสาททอง

(เจริญ)

(เขมรเหลืออง)

มาถึงยังตำหนักแพกระแสรังสร
ลงเล่นน้ำเด็กก็รายเป็นก่ายกอง
น้ำก็ลงไหลเหลือวดูเขียวจัด
คิดว่าจะดำคูให้รู้กัน

สุวรรณวงศ์ยินดีไม่มีสอง
ตามทำนองสนุกใหญ่ดำไล่กัน
หน่อกษัตริย์ฤทธิ์แรงแข็งขยัน
ว่าเรานั้นจะดำได้เพียงไรนา

(เจริญ)

(ลงสรอง โทน)

คิดแล้วสุวรรณวงศ์ดำลงลึก
บ่ายพระพักตร์ตามลำแม่น้ำมา

พระทัยนึกแต่สนุกไม่ทุกข์
กุมารมหาดเล็กล้วนเด็กมอญ

(เจริญ)

(โทน)

ไม่เห็นนายหายองค์เที่ยวลงหา
บ้างก็ว่าพระองค์ทรงละออง
ก็พากันกลับวังเหมือนยังมาด
ตรงเข้าเฝ้ายุบยอบแล้วหมอบกาย

กุมารภักข์วันทั่วก็มัวหมอง
รู้ทำนองดำนานประมาณวัน
ขึ้นปราสาทจอมเมืองอันเรืองฉาย
ลูกชายจอมขวัญสุวรรณวงศ์

(เจริญ)

(สามเส้า)

มาตตุรีตกใจพระทัยหาย
จมประทะในอุราผวาองค์

จนลีมกายตันจิตพิศวง
พระชลลงกับเขนยนิ่งเฉยไป

(เจรจา)

(โทน)

ตะเพียนทองเห็นองค์พระทรงพบ
นางตะเพียนตกใจอย่างไรกัน

นอนสลบอยู่บนที่มณีนัน
เข้านวดพื้นภัสดาน้ำตานอง

(เจรจา)

(สองไม้)

มาตตุรีว่าบุตรชายนั้นหายสูญ
ตะเพียนทองโหมยงได้ทรงฟัง
พระโอรสเหลือร้ายคล้ายกับยักษ์
เล่นน้ำตามสบายเจ้าหายไป

บอกเค้ามูลตั้งแต่ต้นจนหนหลัง
อนิจจาไม่ควรจะกวนใจ
ก็ประจักษ์รู้แจ้งแฉงไข
ไม่บรรลัยงามซบคงกลับมา

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

มาตตุรีมิได้ฟังที่นางว่า
เสด็จออกพระโรงรัตนด้วยบัดดล

พระราชานำฟังดังนุสน
พระร่อนรนคิดถึงบุตรสุดประมาณ

(เจรจา)

(พม่าชมเดือน)

ท้าวเสด็จลงนั่งเสวตฉัตร
ว่าลูกกรกลงเล่นน้ำดำหายไป

โองการตรัสโหรานาชาไม่
เป็นอย่างไรจงดูให้รู้ตน

(เจรจา)

(เทพทอง)

จึงทูลความตามกำหนดโอรสหาย
หายไปได้ลาภปราบประจัญ
จะปราบปรามไปทั่วอาณาจักร
อีกสามปีจะได้มาสูธานิน

จะเลิกชายฤทธิ์แรงทุกแห่งหน
ฤทธิ์รณจะลือชาทั่วฟ้าดิน
เปรียบถือศักดิ์ทิศสโลท้าวโกสิน
พระภูมินทร์จงทราบฝ่าธุลี

(เจรจา)

(บ้าบั่น)

ท้าวทรงฟังโหรทายค้อยคลายเศร้า
ตะเพียนทองไต่ถามตามคดี

เสด็จเข้าปราศรัยมาศปราสาทศรี
พระภูมิไม่บอกเรื่องเพราะเคื่องนาง (เจรจา)

(คลื่นกระทบฝั่ง)

จะกล่าวฝ่ายสุวรรณวงศ์ลงกะสินธุ์	บุตรยุพินตะเพียนทองไม่หมองหมาง
ด้วยว่าแสงอำมรงค์ส่องหนทาง	องค์กุมารไม่เบียดกายสบายพอ
นี่เรามาถึงไหนในสมุทร	จะโผล่ผลุดขึ้นไปดูให้รู้หนอ
คิดแล้วกระทุ่มน้ำงามละออ	พระขงคังอติบปั้งขึ้นฝั่งชล

(เจรจา)

(นางซิน ชั้นเดียว)

ขึ้นหาดทรายเร็วรากูมาเรศ	ทอดพระเนตรแลไปในไพรสณฑ์
เห็นทับทิมสุขท้าวอยู่ทั่วพัน	ขึ้นอยู่นั้นริมฝั่งสล้างราย
สุวรรณวงศ์ตรงเข้าไปดีใจยิ้ม	เก็บทับทิมสามสี่ช่อเห็นพอหมาย
ไปนั่งร่มลมเย็นเห็นสบาย	บนเนินทรายโคนพฤษภาไม่เข้าที่

(เจรจา)

(เขมรไล่ควาย)

จะกล่าวฝ่ายเงาะไพรใจจกรรจ์	ดำเป็นมันกายาคูน่ากลัว
ผมหยิกดั่งดอกจอกดูหยอกหยอย	เป็นปุ่ยปอยปุ้มละพรั่งสิ้นทั้งหัว
พันก็ขาวเหลือใจเหมือนใยบัว	ดูหมองมัวรูปกายคล้ายขุนमार

(เจรจา)

(ต้นวรเชษฐ์)

วันนั้นอ้ายเงาะป่าก็มาหาด	คันเบ็ดพาดแบกไปใจประสงค์
มือหนึ่งถือกระบองแล้วจ้องลง	ก็เดินตรงมาหาดทรายชายวาริน

(เจรจา)

(ตวงพระธาตุ)

พระหน่อน้อยเห็นมันสำคัญคิด	อ้ายนี่ผิดใหญ่หนักหรือยกษา
ดูกายดำพิลึกเหมือนหมึกทา	กุมาราไม่นึกกลัวอ้ายตัวโต

(เจรจา)

(โทน)

พระคิดแล้วเรียกไปตั้งใจหวัง	อ้ายเงาะฟังย็นเร่งดูเหหัน
ก็แลเห็นกุมารชาญจกรรจ์	ก็วางคันเบ็ดบาดไว้หาดทราย
ถือกระบองวิ่งไปดีใจสุด	เห็นมนุษย์นึกสมอารมณ์หมาย
อยากจะกินเงาะพาลทะยานกาย	หน่อนารายณ์ลูกพลันไม่ทันนาน
กำลังอยากร้องมาว่ากุมาร	แถวลำธารถื่นนี่เป็นที่กู

(เจรจา)

(สุโขทัย)

พระหน่อน้อยตอบพลันอายพันขาว
อายตัวโตท้องใหญ่เห็นไม่ครือ

มึงอย่างกล่าวอวดตัวภูกลัวหรือ
จงบอกชื่อกูมาอายตาโต

(เจรจา)

(โทน)

อายเงาะป่าโกรธใจดังไฟจุด
พระหน่อไทใจดีทมิโน
กุมารหลบกระบองพลาดลงหาดใหญ่
ถูกเข้าเหมาะเงาะลัมจมตะแดง

กระโดดผลุดตีกุมารทะยานโม
อายเงาะโง่ตีรูดเงื่อสุดแรง
พระก็ไวเตะพลันด้วยขันแข็ง
กระบองแพลงหลุดมือที่ถือมา

(เจรจา)

(โทน)

กุมารซ้าห้าใหญ่มิให้พลิก
ขยับลูกตีปั้งไม้ตั้งตัว
ซ้าจะบอกลามให้ตั้งใจจิต
ซึ่งลามนั้นจงรู้ภูวนัย

เห็นดุกดิกตีไปกยีนโขกหัว
เจ้าเงาะกลัวว่าอย่าทำให้จำตาย
ขอชีวิตเงาะไว้ตั้งใจหมาย
เห็นเขาใหญ่สูงเยี่ยมเทียมอำวาร

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

พระแลดูเขาใหญ่เห็นไกลโข
กระโดดโครมลงน้ำดำวารี่

แล้วก็โผนวิ่งไปเหมือนพรายผี
ดูท่วงที่เหมือนปลาว่ายมาพลัน

(เจรจา)

(ลาวเดินเนื้อ)

หน่อกษัตริย์เห็นถ้ำทองคู่มองแผ้ว
พระแลดูกระจ่างถึงข้างบน

มีเตียงแก้วงามวิจิตรคิดงน
มีเวทมนตร์เขียนไว้ในศิลา

(เจรจา)

(สองไม้)

เลือกอาวุธเร็วไวตั้งใจหมาย
จะเอาทวนหรือเง้าไม้พราวตา
จะเอาขวานก็ไม่ดีไม่มีแสง
พระเลยหยิบกระบองทั้งสองอัน

พระยิ้มพรายยื่นมองแล้วตรองหา
ก็เห็นว่าไม่เหมาะจะพอนฟัน
จะฟันแทงไม่ได้ใหญ่มหันต์
เป็นของสิ้นเพชรราวดูพราวตา

(เจรจา)

(โทน)

ประณมกรอ่านเวทวิเศษหลาย
เป็นนภพิราบล่อนล่าถลาลง

ก็แปลงกายเหมือนตามความประสงค์
แล้วบินตรงขึ้นปล่องช่องคีรีรัง

(เจริญ)

(ลิงโลด)

มาจะกล่าวบทไป
อายุได้สิบห้ากล้าสงคราม
พระมนตรีเวทรู้จบครบทุกท่า
ทั้งสองท่านรักบุตรสุดประมาณ

ไวยกรรณชาญไชยในสนาม
ทรงพระนามไวยกรรมกมุภัณฑ์มาร
พระบิดาสอนให้ด้วยใจหาญ
เพราะเชี่ยวชาญการรบในสงคราม

(เจริญ)

(สุดสงวน ชั้นเดียว)

สะพรังพร้อมมหาดเล็กล้วนเด็กใหญ่
ฝ่ายพระหน่อฤทธิไกรไวยกรรณ
ถึงแทนได้ตันจันท์กมุภัณฑ์นี้
บุตรขุนมารตรัสพลันจ้านรธา

ประมาณได้ยี่สิบคนพลชั้นนี้
บุตรกมุภัณฑ์เหาะเร่ขึ้นเมฆา
ก็พร้อมพรังพี่เลี้ยงรายทั้งซ้ายขวา
เรียกสุราเร็วไวดังใจจง

(เจริญ)

(ฝรั่งเศสทำว)

หยิบมะเฟืองเสวยพลันบัดนี้
เสียงคุยโตลั่นสวนสำรวนนาน
ขยับอาวุธไปมาตั้งท่ารบ
บ้างร้องเพลงเล่นเต้นรำต่างสำรวล

ก็เมาซึมเนตรแดงกำแหงหาญ
บริวารก็เมาแก่ต่างเซชวน
บ้างก็ตบมือลั่นสนั่นสวน
ตามขบวนพวกขี่เมาทั้งป่าวนาย

(เจริญ)

(สาลิกา)

สุวรรณวงศ์นกแปลงกำแหงหาญ
ทำคุยโตล่ำร้องคะนองกาย

เห็นขุนมารเลี้ยงเหล้ากันเมาหลาย
จะวอดวายเพราะมือกูไม่รู้ตัว

(เจริญ)

(โทน)

จะลองอาวุธฤทธิแรงพระแสงถือ
คิดแล้วก็โผปลั่งลงพันพัว

สำหรับมือกระบองดีจะตีหัว
ไม่นึกกลัวกลับกายเป็นชายงาม

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง)

ถือกระบองสองกรเหมือนศรีศิลป์
ก็วิ่งพริกกันมาไม่ช้าความ

อสุรินทร์เห็นพลันไม่ทันถาม
มิ่งมีนามชื่อไรไฉนนา

(เจรจา)

(เขมรปากท่อ)

สุวรรณวงศ์ตรัสว่ามิ่งอย่าถาม
ภูมานี้หวังหัวอายตัวนาย
จะเอาหัวเส้นกระบองทั้งสองถือ

ที่จะคร้ามอสุรานั้นอย่าหมาย
ฟังภิปรายบอกความมิ่งตามตรง
สำหรับมือบอกให้รู้ภูประสงค์

(เจรจา)

(โทน)

ไวยกรรมพิงมนุษย์สุดทะนง
จึงตรัสว่าพวกเราเร่งเข้าจับ
ฝ่ายพวกป่าวงวิงพริกภูทะยาน

จอมณรงค์โกรธใจดั่งไฟกำลึบ
มนุษย์ลับเสียให้สมอารมณ์หาญ
พลมารเข้าล้อมอยู่พร้อมองค์

(เจรจา)

(ร่าย)

ไวยวรรณพินถึงสามสี่จับ
ยักษ์พินพระกิติพาดที่กร
หมายจะซ้ำห้าใหญ่ใจโมหันต์
เผงเข้าหัวมัวเคียวเจ้าเวียนตา

กระบองรับกับองค์พระทรงศร
พระถูกศรเสียท่าถลาไป
พระลูกทันตีอักฤกษ์กษา
ก็สุดสิ้นอสุราลงวายปราณ

(เจรจา)

(ถอนสมอ 2 ชั้น)

พระหน่อน้อยตรองปัญญาดูท่าขัน
ที่ในเมืองมันอยู่คงรู้การ

พวกบ่าวนั้นคงไปแจ้งแกลงสาร
จะลงมารเข้าไปดูยังบุรี

(เจรจา)

(ปืนดิ่ง)

ประนมกรอ่านเวทวิเศษสุด
กลับเป็นรูปขุนมารชาฎณรงค์
ขึ้นนั่งแท่นตันจันทนีใหญ่มีใบเขี้ยว
ที่มันเลี้ยงเหล่ากันสนั่นเกรียว

รูปมนุษย์สูญหายหมายประสงค์
ไม่ผิดทรงไวยกรรมกุมภัณฑ์มา
ที่เหลือเดียวสุราทั้งลายกัน
ยังเหลือเจียวสุราตั้งมาลาย

(เจรจา)

(ลิงโลด)

ไวยกาคตกใจอย่างไรหา
ทำวยิ่งกริวโกธนักรดงอัคคี

พระลูกยาเนื้อเย็นลงเป็นผี
อสุรีหีบจักรเพชรเสด็จลง

(เจริญ)

(มอญไล่ไก่)

กรข้างหนึ่งภูธรถือศรศิลป์
พร้อมด้วยมหาพวงจักรรงค์

อสุรินทร์จากปรางอย่างประสงค
เจ้าจอมพวงศึบเหาะระเห็จมา

(เจริญ)

(นาคราช 2 ชั้น)

ไวยกาทเห็นลูกบ่นอยู่บนแท่น
ตรงเข้ากอดบุญปลุกพ่อลูกแปลง
เป็นอย่างไรไวยกรรมเจ้าขวัญข้าว
ว่ามนุษย์มันฆ่าลูกยาตาย

ทำวจำแม่นว่าบุตรชายไม่หน่ายหนง
ไม่กลางแคลงตรัสถามความภิปราย
พี่เลี้ยงเล่าบอกบิดาหน้าใจหาย
เป็นอย่างไรบอกความพ่อตามตรง

(เจริญ)

(นาคราช ชั้นเดียว)

เจ้าจอมมารเห็นบุตรมาล้าภาพักตร์
พ่อจะอ้อมลูกยาจะพาจร

เพราะความรักอ้อมองค์พระทรงศร
แล้วภูธรเหาะเร่ขึ้นเมฆี

(เจริญ)

(ชั้นพลับพลา)

ลดองค์ลงนั่งบัลลังก์อาสน
ลูกเถามามากนะเจ้าเทวี

ตรัสประกาศงามเล่นมเหสี
อสุรีลุ่มหลงไม่สงกา

(เจริญ)

(มะลิเสื่อย)

สุวรรณวงศ์องค์แปลงพองแจ้งเหตุ
ทั้งสองรานั่งอยู่ก็รู้การ
คงจะเป็นธิดาพระยายักษ์
แม้สมการก็จะอยู่คู่บังอร

ข้าเลี้ยงเนตรเห็นนุชสุดสงสาร
เยวมาลย์องค์นี้ฉวีวร
ช่างน่ารักนารีศรีสมร
จะพุดวอนแนบชมให้สมปอง

(เจริญ)

(โทน)

ไวยกรรมรูปแปลงกำหนงศึก
วันนี้เราจะเข้าหาพะงางอน

หทัยนี้กแต่จะอยู่คู่สมร
จะพุดวอนแนบชมให้สมปอง

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง ชั้นเดียว)

คิดแล้วแต่งกายเวลาตึก
สุวรรณวงศ์เยื้องย่างจากปรางค์ทอง

แม้สนมนี้กนวนนางไม่หมางหมอง
พระแลมองสาวสันกำนันนาง

(เจรจา)

(สาลิกา)

พระเดินเลยขึ้นบนที่มณีวัช
สุวรรณวงศ์ขึ้นบรรทมนั่งชมพลาถ
พระนั่งพอชนิษฐาอุพาพักตร์
แล้วสิ้นปลุกงามขึ้นให้พินกาย

เห็นน้องหลับอยู่บนที่ไม่มีหมาง
ไฟกระจ่างประทีปตามดูงามพราย
เพราะความรักหวังประโลมนางโฉมฉาย
ตัวที่ขายมาหาเข้าเขาวมาลย์

(เจรจา)

(ตามกวาง)

ลืมนเนตรนวนนางลำอางศรี
มานอนเรียงเคียงองค์นางนงค์คราญ
นางตรัสถามมาทำไมผิดใจนัก
เพราะเหตุไรพระจงแจ้งแห่งคดี

เห็นพระไวยกรรมกุ่มกัณฑ์หาญ
เขาวมาลย์ลุกพลันด้วยทันที
พระทรงศักดิ์ไม่เคยย่างจากปรางค์ศรี
ตัวน้องนี้คอยฟังคำจันรรจา

(เจรจา)

(โลมลาว)

สุวรรณวงศ์ตอบความแม่งามดี
เพราะความรักหนักใจเป็นใหญ่แสน
ตัวของพี่เห็นจะตายลงวายปราณ

ด้วยตัวพี่มานายูพาพาน
ถ้ามาตรแมนโฉมยงค์ไม่สงสาร
เขาวมาลย์เมตตาพี่อวีวงศ์

(เจรจา)

(สองไม้)

นางสดับเรื่องเดชพระเชษฐา
ความคั่นแน่นอุรามาลาทรง
เห็นดีแล้วหรือเชษฐาธิจาเอ๋ย
ไม่คิดดูว่าเป็นน้องร่วมท้องกัน
ไม่แต่จะระวังเป็นสั่งสอน
ไม่คิดเลยว่าเชษฐาจะบ้าพาล

ดังเพลิงฟ้าเผากายไหม้เป็นมวง
นางโฉมยงค์เคื่อง.....
ไม่ควรเลยพูดจาดูน่าขัน
มาพั่วพันช่างไม่อายเป็นชายชาญ
กลับมาอนเกี่ยวน้องสนองสาร
นำรำคาญพูดจาชะล่าลาม

(เจรจา)

(นางชิน ชั้นเดียว)

สุวรรณวงศ์ตบสนองแม่น้องหญิง
ไม่เวทนาแล้วหรือนางกระจำงาม

น้องรักจริงหรือไม่รักขอทักถาม
จงตอบตามสัจจอย่ารั้งรอ

(เจริญ)

(โทน)

มาลาแก้วตบสารรำคาญหู
ไม่อยากฟังเรื่องความงามละออ

อย่ามาอยู่รำไรทำไมหนอ
เชิญไสคออกออกไปคนใจพาล

(เจริญ)

(ร่าย)

สุวรรณวงศ์ตรัสตอบพี่ชอบจิต
ดีแล้วแก้วตาค่าประจัน

คงเห็นฤทธิ์พระยาอย่าห้าหาญ
ถึงสมานก็ไม่ติดเหมือนจิตจริง

(เจริญ)

(โทน)

คำไสคขอนี้เป็นที่ขำ
ก็ดีแล้วแก้วตามาลาทรง

จะต้องจำใส่ใจไม่ไหลหลง
สุวรรณวงศ์เยื้องย่างจากปรางค์ทอง

(เจริญ)

(มอญรำดาบ)

มาจะกล่าวบทไป
มีผ้าโพกคอฤทธิ์เดชวิเศษครัน
กับลูกน้องประทับนั่งบัลลังก์รถ
ยกพลออกพาราไม่ช้านาน
รถประทับหน้าปรางค์กระจำงใจ
เสร็จลงจากรถถาไม่ช้าที

ทมิฬมารป็นพิภพจบสวรรค
พระโพกพันบนเศียรเคียนโมฬี
ก็พร้อมหมดเสนาโยธาหาญ
เสียงสะท้านลั่นพิภพพนภา
ฝ่ายจอมไตรทมิฬมารสำราญศรี
เจ้าบุรุษออกขุนนางอยู่ข้างใน

(เจริญ)

พวงมาลัยทอง

(หน้าบทตั้ง โทน)

เมื่อนั้น สมสู่อยู่ด้วยเจ้าเทวี อยากจะได้คืนหลังยังกรุงศรี ตั้งแต่จากนักเรศเขตเวียงชัย	องค์พระศรีธรรมราชเรืองศรี พระภูมิตริกตรองทำนองใน เยี่ยมชนกชนนีผู้เป็นใหญ่ จะประมาณก็ได้หลายปีมา

(เจรจา)

(หน้าบท 2 โทน)

พระเอื้อนโอบอุทรสัประโลมโอบสมร พี่ขอลากัลยานั้นคลาไคล	ขวัญอ่อนดวงจิตพิศมัย กลับยังเวียงชัยพระมาลา

(เจรจา)

(น้ำรดใต้ทราย)

เมื่อนั้น ตอบองค์พงศ์กษัตริย์ภักดา พระเสด็จไปไหนขอไปด้วย น้องไม่ขอรออยู่ในบุรี	แจ่มจำรูนเยาว์ยอดเสนาหา ขอตามองค์ราชาพระสามี เป็นเพื่อนม้วยทรงไชยในไพรศรี พระภูมิไปไหนขอไปตาม

(เจรจา)

(มอญไล่ไก่ ชั้นเดียว)

พงศ์กษัตริย์ตรัสชวนนวลสมร แจ่มจำรูนตามองค์พระสามี	ครรรโลจรเยื้องย่างจากปรางศรี ทั้งสองศรีเดินทางกลางพนา

(เจรจา)

(มอญรำดาบ)

จะกล่าวถึงอสุรีที่หนีหน้า สุดแสนแค้นจิตเรื่องบิตร	เจ้าเมฆาขุนมารชาญสมร มานม้วยมรปลดปลงในสงคราม

(เจรจา)

(โทน)

คลังแค้นแสนสาปจามิตร เป็นชายไว้ชื่อให้ลือนาม ด้วยสหายบิตรงค์เราคงอยู่ ป็นทางร่างกายคล้ายกับลิง	กูจะคิดแก้เผ็ดให้เข็ดขาม ไม่กลัวความตายนรอกบอกจริง ๆ ไม่มีผู้ต้านต่อชื่อนรสิงห์ ทำเป็นสิงหน้าเป็นเสือเหลือคักดา (เจรจา)

(ญวนขึ้นเขา ชั้นเดียว)

คิดแล้วเท่านั้นก็ผืนผืน
บินร่อนปร้อไปในพนา

ขยับบินเรียวนักเหมือนปีกษา
ถึงสุธาถ้าทองผ่องอำไพ

(เจริญ)

(ใ้ชาตรี)

เจ้าเมฆมาประลัยให้รันทศ
เล่าแต่ต้นจนจบได้บรรณ
ต้องอาสัญบรรลัยในที่รบ
ขอพระองค์ทรงเดชช่วยเมตตา

น้อมประณตทูลแจ้งแถลงสาร
ใช้ไพรพาลผลาญชีวิตพระบิดา
ลูกจึงหลบหนีกลิ้งหนีมาหา
เช่นฆ่าใ้มนุษย์ที่สุดแค้น

(เจริญ)

(โทน)

เจ้าทมิฬยิวว่าสายฟ้าฟาด
เสียดายเพื่อนเหมือนตายจะตายแทน
ลูกกระโดดโลดเต้นเข้มนหมาย
ฆ่าสหายกุดตายใจลำพอง

ดังกายขาดตัดฉะศิระชะแซน
ในทรงแน่นขนัดยับลงไหลนอง
น้องหรือใ้ข้าศึกนี้กจอง
มึงจะต้องปลดปลงทั้งวงศ์วาน

(เจริญ)

(โยสลัม)

เจ้านิเวศน์เขตขันท์เมืองบรรพต
ผืนผืนบินออกนอกพารา

ชวนโอรสเพื่อนรักทำว
เหมือนดังปีกษาถลาลม

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง)

ครั้นว่ามาถึงในไพรศรี
บอกกับลงพลันด้วยทันใด

อสุรีแมนยาก็จำได้
มันไซร์ใ้มนุษย์ยุทธนา

(เจริญ)

(สุขุทัย ชั้นเดียว)

เจ้าทมิฬยิวบอกออกทะเลิ่ง
ฆ่าสหายกุดตายช่างไม่เกรง

ร้องว่ามึงหรือว่ากล้าข่มเหง
วันนี้เองจะไม่รอดตลอดไป

(เจริญ)

(นางชิน ชั้นเดียว)

องค์พระศรีธรรมราชไม่หวาดไหว
ร้องว่าเหวยดูลาใ้กาลี

จำใ้ดูสุธาที่พานี้
ทั้งอินทรียมิศชาติอวกาจโกง

ไอ้ทรลักษณ์ยักษ์ที่หนีหน้า
พวกพ้องของยักษ์ที่ชักโยง

พากันมาวุ่นวายจะตายโงง
วังตะโพงไม้ทันจะบันคอง

(เจริญ)

(ตูหรั่งเทิดเทิง)

จะกล่าวความตามมีนารีผล
อยู่กับสิทธาพระอาจารย์

จรดลเที่ยวป่าพนาสันต์
วันนั้นร้อนรนเป็นพันใจ

(เจริญ)

(ค้างคาวคาบกล้วย)

นางหยิบตะขอน้อยเที่ยวสอยผล
พอมานใกล้ได้พบเขารบกัน
ไล่มนุษย์ยุทธนาระอาอ่อน
เห็นมนุษย์สุดเลิศประเสริฐชาย

จรดลเที่ยวป่าพนาสันต์
พวกกุมภัณฑ์หลายหลากมากมาย
จะม้วยมรณบอบช้ำระส่ำระสาย
แสนเสียดายซึ่งวันจะบรรลัย

(เจริญ)

(มอญทำอิฐ)

เข้าขวางกลางศึกไม้นี้ขาม
มารบราฆ่าฟันสิ่งอันใด

ร้องถามรอราชชฎาลัย
หยุดชิงชัยแล้วมาเล่าให้เราฟัง

(เจริญ)

(โทน)

นรสิงห์เคืองข้องร้องทวาด
เข้าขวางกองทัพทำยับยั้ง
หลีกไปให้พ้นอย่าปนปะ
พูดมากปากจืดเหมือนหัดมวย

น้อยหรือชาติชั่วช้าหน้าเป็นหลัง
โหน่งจงหองจะต้องม้วย
ขึ้นเกาะกะวุ่นวายจะตายด้วย
จะเข้าด้วยกับมนุษย์ยุทธนา

(เจริญ)

(โทน)

นารีผลคนกล้าสุดสามารถ
เราห้ามไว้ได้ถามความสงกา
ว่ามนุษย์ตัวเราจะเข้าด้วย
ไอ้พวกมากปากกล้าทำบ้าฮือ

ร้องว่าชาตินรสิงห์ยิงนักหนา
กับหยาบซ้ำร้ายแรงมาแข็งมือ
ถึงจะช่วยก็ได้ทำไมหรือ
จะรับมือกับผู้น้อยจะย่อยยับ

(เจริญ)

(นาคราช ชั้นเดียว)

หลบเลี้ยงเพลิงพลาดฟาดเฉลว
นรสิงห์กลิ้งล้มไม่สมประดี

ลูกเป็นเปลวไฟจาบวาวสี
ทั้งอินทรีย์ย่อยยับดับชีวัน

(เจริญ)

(โทน)

มารประลัยใจกล้าโศกแสน
นารีผลผาดแผดงำแดงฤทธิ์
คทาธรใหม่ป่นไม่ทนได้
ถอดไว้ในกระบองเป็นของรัก

ทะเล้งแสนสงครามตามติด
เป็นเพลิงพิชิตติดต้องกระบองยักษ์
ด้วยหัวใจอสูรผู้มีศักดิ์
ก็ย่อยยับกุมภณทวิสัตถุญ

(เจริญ)

(มะลิเลื้อย)

พระธรรมราชกับอนงค์ลงกัณฑ์ศ
พิชอบคุณกรุณาช่วยฆ่ายักษ์
ไม่ลืมบุญคุณนางจนวนางววย

หน่อกษัตริย์เดินเรียงเข้าเคียงใกล้
ขอผูกรักพิศवासเหมือนมาดหมาย
เชิญโคมฉายไปบุรีของพี่ยา

(เจริญ)

(แสนค้ำนึ่ง ชั้นเดียว)

พระตรัสชวนเทวีออกลีลาศ
เดินทางกลางป่าพนาลี

สองนางนาฏตามองค์พระทรงศรี
ถึงที่เพิงผาศิลาลัย

(เจริญ)

(ใ้อัชาตรี)

ฝ่ายอนงค์องค์เอมมเหสี
เสียอารมณ์มีดหน้าในตาลาย

รู้สามีบรรลีย์ให้ใจหาย
พุ่มพ่ายซ่อนซบสลดลง

(เจริญ)

(โทน)

ฝ่ายพวกนรสิงห์เที่ยววิ่งวุ่น
บ้างเอายานัตถ์มายัดใส่

ซูลมุนผันแปรช่วยแก้ไข
เดี่ยวใจรอดพ้นคืนชีวา

(เจริญ)

(ออกทะเล 2 ชั้น)

นรสิงห์วิ่งเวียนเจียนจะม้วย
เขาแก้ไขให้ฟื้นกลับคืนมา

รวย ๆ ริก ๆ พลิกผวา
ทรงกายาลุกขึ้นนั่งประທังตน

(เจริญ)

	(โทน)		
แค้นใจไพร่เป็นที่สุด จะแก้แค้นแทนทำประจำตน		ถึงม้วยมุดก็สุดแท้แต่บุคคล จะผจญไพร่ที่มีมา	(เจรจา)
	(ตะลุ่มโปง)		
หยิบธนูคู่ศึกไม่นึกขาม โผผินบินมาไม่ช้าที่		จะปราบปราชมศัตรูสู้ไม่หนี โยธี่ลั่นหลามตามกันมา	(เจรจา)
	(แหกเข้ารีต)		
ครั้นถึงสงครามสนามรบ แค้นข้าศึกนึกหมายทำร้ายมัน		บินหลบแฝงไม้ในไพร่ลัดหน้ เหหันแลหลาของตามอง	(เจรจา)
	(มอญโพกผ้า)		
ครั้นถึงยังที่เชิงตรีภูฏ แค้นข้าศึกนึกหมายทำร้ายลง เห็นพระองค์ทรงครุฑงามผุดผาด เข้าแล่นวับจับใจดังไฟฟู คิดร้ายข้าศึกกับนักรัก แม้เสียเก่าเอาใหม่พอดล้ายคลึง จะฆ่าฟันบรรลัยก็ตายเปล่า เราก็นม้ายไรคู่อยู่กับตัว	เห็นบุรุษสามศรีตรีสอง ขยับจ้องง้าวกระสันคันธนู เสียวสวาทหวังถวิลดั่งยินหู ง้าวธนูเงื้อง้างค้ำตะลึง ช่างงามนักผัวเก่าไม่เท่าถึง ให้ลุ่มลึงเสน่หานันต์ตามัว จำจะเอาภวนัยไปเป็นผัว ดีชั่วใครจะมาว่ากระไร	(เจรจา)	
	(ขับเสภา)		
ว่าพลาถ์นแปรแก้ไอสกล คลี่กระดาษลาดโรยแล้วไปรยไป		จะสะกดกองทัพให้หลับไหล ข้าไทหลับทั่วทุกตัวตน	(เจรจา)
	(แหกโหม่ง 2 ชั้น)		
เมื่อนั้น ลืมนेत्रเร็วพลันด้วยทันใด		แจ่มจำรุธยังระจับหลับไหล มิได้เห็นภวนัยภัสดา	(เจรจา)

(โทน)

นารีผลทูลว่าถ้าไม่แคล้ว
คงเป็นพวกนรสิงห์มาชิงชัย

แน่แล้วมันคงไม่สงสัย
มันจึงได้ลักองค์พระทรงธรรม

(เจริญ)

(แยกต้อยหม้อ ชั้นเดียว)

สองพี่เลี้ยงกราบกัมบังคมลา
ที่จะรับอาสาเจ้านารี

กายสิทธิ์วิทยาทั้งสองศรี
ทั้งสองศรีเฝ้าอย่างมากลางไพร

(เจริญ)

(โทน)

ครั้นถึงวางองค์พระหน่อนาง
เฝ้าพิณจพิศดูภูวนัย

อยู่บนอาสน์เพิงผาที่อาศัย
ให้มีจิตรักใคร่พระภูมิ

(เจริญ)

(โทน)

นางหยิบเอาเม็ดมากรีดออก
ผสมว่านอุปเทเส่นี่จัน
ประคององค์ทรงยศแจะโอบรู้ ออก
ช่วยแก้ไขให้ฟื้นคืนมา

พอเลือดตกโรได้ไว้ในขัน
ผสมกับเลือดละลายกระสันยา
เอายากรอกเข้าไปด้วยลักถ้วยกว่า
เอาพัดมาโบกผายระบายลม

(เจริญ)

กายเพชรกายสุวรรณ

(หน้าบทตั้ง โทน)

เมื่อนั้น
เมื่อบรรทมอยู่บนสำอองศรี
ตื่นบรรทมตรมตรองในฤทัย
อันลูกน้อยเกิดมาสิบห้าปี
พระมารดาบอกความนามกร

กายสุวรรณรูปทองผ่องอำไพ
จวนราตรีแสงทองขึ้นส่องใส
หวนอาลัยถึงทรงฤทธิพระบิดา
จนปานนี้ไม่เห็นองค์พระทรงศร
องค์ภูธรลูกไม่เห็นเป็นหรือตาย

(เจรจา)

(หน้าบท 2 โทน)

พระครองพลางทางกำสรดนึกอดสู
ไม่เห็นพักตร์บิดานึกน่าอาย

ไอ้ตัวคิดไปน่าใจหาย
เกิดเป็นชายคนจะฉินนินทา

(เจรจา)

(ต้นวรรเซษฐ)

จะเที่ยวตามทั่วหัวให้ทั่วจบ
คิดพลางทางเสด็จลีลา

ทั้งสามภพท่องทะเลบนเวหา
เฝ้าองค์มารตามิช้าพลัน

(เจรจา)

(เขมรโพธิ์สัตว์)

พระหน่อน้อยทูลไขขอไปตาม
ให้โกฏิแสนแน่นมาเป็นห้าฝน
แม้ลูกไปพบองค์ทรงสำราญ

เรื่องสงครามลูกไม่พรั่นกุ่มกัณฑ์พาด
เต็มสากลก็จะยับอยู่กับชวาน
ไม่อยู่นานก็จะมาสู่ธานี

(เจรจา)

(โทน)

พระสวมใส่แปลงพักตร์เป็นยักษ์
ฉวยชวานสองเล่มเต็มคักดา

ทั่วอินทรียไครเห็นเป็นยักษ์
ก็ทูลลาสององค์พงศ์พันธุ์

(เจรจา)

(ลิงโลด)

ล่าสันชันแข็งเหมือนแรงยักษ์
ถือชวานสองเล่มเต็มกร

โดยจะมลักพระศุเมรุก็เอนอ่อน
บทจรทูลลามารดาไป

(เจรจา)

(ช้างประธานงา)

ฝ่ายเจ้าเมืองเรืองศรีจะมีไหน
เมื่อราตรีอยู่บนแท่นแผ่นสุวรรณ
ถึงธิดางามช่วงดวงสว่าง
จะเลือกกษัตริย์พาราได

ท้าวอุทัยปิ่นภพจบสวรรค
พระทรงธรรม์ตริกตรองทำนองใน
จะมอบราชผ่านบำรุงทั้งกรุงใหญ่
ให้ทราวม้วยรูปทองครองนคร

(เจริญ)

(ตามกวาง)

ผกากรองฟังแจ้งแสดงเหตุ
ตามพระทัยทรงฤทธิ์เป็นมิตร

นางกัมเกศทูลองค์พระทรงศร
สยุมพรน้องเห็นงามตามโบราณ

(เจริญ)

(โทน)

เสนาออกจากวังรับสั่งสาร
พอผูกเสร็จไม่เข้าขึ้นม้าไป

เหล่าทหารจับพาซีจะมีไหน
เข้าแนวไพรแยกทางต่างนคร

(เจริญ)

(โทน)

ฝ่ายกษัตริย์ร้อยเมืองกระเดื่องดัง
อยากจะได้บุตรใจอมนิเวศน์
แล้วจัดแจงแต่งองค์ทรงศักดิ์

พอได้ฟังยินดีที่สถาน
ทั่วประเทศพร้อมกันก็หรรษา
ยกทัพมาไม่น้อยร้อยนคร

(เจริญ)

(มอญรำदान)

จะกล่าวถึงยักษาสุธาวัน
ผิตละเมาะเกาะน้ำค้างหนทางไป

เมื่อดำดั้นจากบาดาลสะท้อนไหว
เผชิญให้โผล่ขึ้นมาสุธาพลัน

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง)

เข้าแวงแคว้นโสภณเห็นคนหลาย
เห็นมนุษย์มากมายนึกอยากครัน

ราพณร้ายแคลงจิตคิดกระสัน
ท้าวกุมภกัณฑ์ตริกสิ้นจินตนา

(เจริญ)

(โทน)

แล้วอ่านมนตร์แปลงเพศวิเศษสุด
ถึงเทวาแม้จะเปรียบไม่เทียบกัน

เป็นมนุษย์งามดีทั้งสี่สัน
ทั้งผิวพรรณงามสิ้นทั่วอินทรี

(เจริญ)

(นาคราช ชั้นเดียว)

ครั้นแปลงเสร็จไม่ช้าด้วยเกล้าหาญ
 เข้ากลางหมู่กษัตราแล้วพาที
 เห็นมากมายหลายหมู่ดูเป็นเหล่า
 หรือจะรบชิงชัยเข้าในวัง

พระยามารเดินไปในวิถี
 ท่านเหล่านี้มาทำไมจะใคร่ฟัง
 จงบอกเราให้สมอารมณ์หวัง
 จึ่งรอรั้งหยุดทัพอยู่พลับพลา

(เจรจา)

(ทองย้อย)

ฝ่ายกษัตริย์ฟังถามนึกคร้ามเดช
 เห็นงามเกินมนุษย์สุดศักดิ์ดา
 แล้วบอกความให้แจ้งแสดงอรรถ
 จะเกณฑ์มาหมดสิ้นแผ่นดินดอน

ผิดสังเกตท่าทางยิ่งกังขา
 เหมือนเทวาแสงศรีอวีกกร
 บุตรกษัตริย์จะหาคู่สู้สมร
 ทุกนครขึ้นอยู่กับภูมิ

(เจรจา)

(โทน)

สุธาวันฟังแจ้งแกล้งไซ
 จะคอยดูฤดาแจ้งธานี

ยิ้มละไมเรไรดีเปรมเกษมศรี
 อสุรีย์เข้าอยู่กับหมู่มาร

(เจรจา)

(เหาะ)

เรื่องเสียงพวงมาลัยยกไว้ก่อน
 กายสุวรรณหลงเพลินเนินพนม

จะกล่าวย้อยเนื้อความให้งามสม
 พอแต่ดลุ่มเหาะลิวแล้วปลิวมา

(เจรจา)

(ร้องเสมอ)

จะลงไปดูเล่นเหมือนเช่นหมาย
 เหตุไฉนยืนอยู่เป็นหมู่กัน

จะดีร้ายเรื่องอะไรทำไมนั้น
 กายสุวรรณลงมาหน้าพระลาน

(เจรจา)

(โทน)

ฝ่ายร้อยองค์พงศ์กษัตริย์วังลัดหนี
 รูปจำแลงยืนอยู่ดูอาการ

กลัวยักษ์ดำดื้อมันถือขวาน
 ใจขุนมารไม่พรั่นนึกคันมือ

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

ท้าวอุทัยอยู่บนปราสาทสำอองศรี
 ต่างแสนกลัวอสุรินทรสิ้นด้วยกัน

กับเทวีเห็นยักษ์มักกะสัน
 ฝ่ายอำพันเลขาตั้งตามอง

(เจรจา)

(น้ำรอดได้ทราย)

เทพเจ้าดลจิตพระธิดา
ดูข้างในแลเห็นเนื้อเป็นทอง
ชะรอยเป็นกษัตราศักดิ์ดาเดช
ให้ต้องจิตพระยุพินรัตนา

เห็นยักษ์างามดีไม่มีสอง
ใส่จำลองปิดพัทตร์เป็นยักษ์า
แก้งแปลงเพศลงเล่นเช่นยักษ์า
พระธิดานี้กรักยักษ์รูปทอง

(เจรจา)

(ลมพัดชายเขา)

ตั้งสัตย์วาจาสุรารักษ์
มั่นชาติหน้าเราเคยอยู่เป็นคู่ครอง

จงประจักษ์สัจจังเราทั้งสอง
กับรูปทองเหมือนว่ามาช้านาน

(เจรจา)

(ร้องเซียดึง)

ขอให้พวงมาลัยไปใส่หัตถ์
พอเสียงแล้วขว้างมาไม่ช้านาน

งามจรัสบุญลือที่ถือขวาน
เยวมาลัยแลตามความอาลัย

(เจรจา)

(โทน)

พวงมาลัยล่อลวงเข้าคล้องหัตถ์
สุธาวันรูปแปลงโดดแ่งไป
ก็ขาดออกคนละครึ่งถึงพระหัตถ์
พอเงื้องั้นจะพันประจัญบาน

หน่อกษัตริย์รูปทองอันม่องใส
พระหน่อทัยชิงมาไม่ช้านาน
หน่อกษัตริย์นี้กเคื่องแล้วเยื้องขวาน
สุธาธารไหวสิ้นแผ่นดินแพลง

(เจรจา)

(ร่าย)

ฝ่ายยักษ์น้อยวิงพลันจะพันใหญ่
เหวยเสนาร้องไปห้ามตามคดี

ทำวอุทัยร้องว่าข้ายักษ์ี
เอามานี้กูจะถามเนื้อความมัน

(เจรจา)

(นางซิน ขึ้นเดี่ยว)

กรุงกษัตริย์มีบัญชาถามมานพ
อยู่เมืองไหนบอกความตามแสง

เจ้างามจบเหมือนจันทร์อันส่องแสง
พ่อยากแจ้งข้อความตามพารา

(เจรจา)

(มอญอ้อยอิง)

ฝ่ายรูปแปลงทูลไปเหมือนใจหวัง
ลูกเที่ยวเล่นในดงแล้วหลงมา

นักวังเขาไซรีไกลหนักหนา
ไปพาราไม่รู้พระภูธร

เกล้ากระหม่อมชื่อว่าสุธาหวัน

พระทรงธรรม์ทราวมจิตอดิศร

(เจริญ)

(เพชรน้อย)

กายสุวรรณเหลือกำแหงจะแจ้งเหตุ
ภูจะพินก็จะตายลงวายปราน

ข้าเลื่องเนตรแลไปด้วยใจหาญ
จะรำคาญถึงเจ้าของครองมาลัย

(เจริญ)

(ร่าย)

กายสุวรรณตรองความแล้วถามเหตุ
เรียกเอาเราขึ้นมาว่าอย่างไร
ว่าข้าแต่จอมไตรเป็นใหญ่ยิ่ง
ไม่เห็นพักตร์พระธิดาวิลาวัลย์

เจ้านิเวศดูให้แจ้งแกลงไซ
พระนอภัยตรองความแล้วถามพลัน
นางที่ทิ้งพวงมาลัยให้หม่อมฉัน
พระทรงธรรม์นำมาอย่าช้าที่

(เจริญ)

(โทน)

ฝ่ายรูปแปลงได้ฟังกำลังหึง
เราก็ได้พวงมาลัยอย่าไว้ดี
กายสุวรรณฟังว่าสองตาสุก
รูปจำแลงไม่นึกกลัวไฉ้ตัวการ

ผูกทะเลสิ่งฝันพักตร์ตอบยักชี
อันเทวีภูไม่ส่งองค์ขุนमार
กระโดดลุกตั้งท่าแล้วคว้าขวาน
โดดทะยานจับหอกกรอกเข้ามา

(เจริญ)

(เพลงกรับชาติ)

ท้าวอุทัยอยู่กลางแล้วพลางห้าม
เราจะให้ดวงจิตพระธิดา
กรุงกษัตริย์จูงหัตถ์พ่อยักษ์น้อย
ขึ้นสู่แท่นพร้อมขุนนางแล้ววางมือ

อย่าว่าวามลูกรักพ่อยักษ์ษา
เจ้าพาราตัวสั้นแทบบรล้วย
มิได้ปล่อยภูธรพระกรถือ
เสียงฮือ ๆ หายใจอยู่ไปมา

(เจริญ)

(พวงมาลัย)

ยักษ์น้อยฟังภูบาลพูดหวานเหลือ
เห็นจะสมความคิดพระธิดา

ก็หลงเชื่อวังนังไม่กังขา
แล้วออกมากับเสนีทั้งสี่นาย

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง)

ท้าวอุทัยตรัสปรึกษาพระยานหญิง
พิณมาจะยกพระธิดาพะนางอน

แม่ยอดมิ่งงามสรรพเหมือนอัปสร
อรชรให้มนุษย์ดูสดงาม

ที่เป็นยักษ์ดำดื้อมันถือขวาน
ผกากรองว่าอย่างไรว่าไปตาม

มันหัวหาญดวงจิตที่คิดขาม
นี่ครันคร้ามอสุรินทร์จะกินคน

(เจรจา)

(เขมรปากท่อ)

มเหสีฟังองค์พงศ์กษัตริย์
ตามพระทัยน้องไม่รู้ภูวดล
ว่าบุตรทิ้งมาลัยให้กับยักษ์
ถ้าไม่ได้ดวงจิตพระธิดา

ประนมหัตถ์ทูลแจ้งแห่งนุสน
ประชาชนจะดิฉินล่วงนินทา
ไม่สมศักดิ์สมวงศ์ทั้งพงศา
อสุราคงจะทำให้รำคาญ
ยุพาพานเข้ากับนุชพระบุตร
เขวามาลัยไปประโลมนางโฉมศรี
ไปเดี๋ยวนี้เกิดนางบนปรางค์ทอง

(เจรจา)

(มอญไล่ไก่ ชั้นเดียว)

มเหสีกราบกำประนมหัตถ์
ถึงลูกน้อยนั่งเรียงเคียงประคอง
ฝ่ายอำพันงามช่วงเหมือนดวงแข
พระมารดาเสด็จมาว่ากระไร

นางกษัตริย์เร็วใจเข้าในน้อง
ผกากรองกอดบุตรสุดวิไล
ผิดกระแสดุกลามตามสงสัย
ลูกผิดใจมีดค่านีกรำคาญ

(เจรจา)

(สองไม้)

นางพระยาบอกความที่ถามซัก
ประเดี๋ยวนี้บิดาพยาบาล
พระบิดามีจิตคิดเกลียดยักษ์
ให้มารดามาถามตามคดี

ว่าลูกรักจงแจ้งแสดงสาร
เรื่องขุนมารชิงช่วงพวงมาลัย
ยกลูกรักให้มนุษย์อันสุดศรี
นางเทวีเจ้าอย่าใดกาล้าย

(เจรจา)

(ททยอญวน)

ทูลรำคว่ำครวญนวนละห้อย
ที่รูปมนุษย์เป็นยักษ์ประจักษ์ใจ
แม้ขึ้นใจให้มนุษย์อันสุดศรี
จะกลั่นใจเสียให้ตายวายชีวงศ์

ถึงยักษ์น้อยรูปทองอันมองใส
ช่างกระไรทรงฤทธิ์พิศุรงค์
ตัวลูกนี้เห็นจะยุ่ยเป็นผุยผง
นางโฉมยงพุ่มพ่ายแทบวายปราน

(เจรจา)

(โทน)

ชนนี้ปลอมว่าเจ้าอย่าหมอง
จงบอกความกับมารดาตามอาการ

รูปเป็นทองจริงหรือที่ถือขวาน
เขาวมาลย์ทูลว่าเห็นเนื้อเป็นทอง

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

เสด็จไปโดยด่วนนวนละห้อย
ทูลองค์ทรงชั้ยตั้งใจปอง

เห็นลูกน้อยโศกาพักตราหมอง
ลูกเขยเป็นทองผ่องใสภา

(เจรจา)

(โทน)

เจ้าบุรินทร์กริ้วใหญ่ดังไฟกลับ
เหม่ ๆ อีอำพันขยันนัก
ที่มนุษย์ผูกผ่องละของตา
มันรู้ดีพ่อตอแหลใหญ่
ไปจิกหัวมันมาอย่าช้านาน

พระทรงธรรมกระที่บาทตวาดมา
ว่าไอ้ยักษ์งามสุดข้างมูสา
มันกลับว่าไม่รักเป็นยักษ์มาร
เลี้ยงไม่ได้ไอ้โชนจำฟังว่าขาน
จำประจานกรูซังไว้วังใน

(เจรจา)

(ธรรม์กรรมแสง)

ฝ่ายอนงค์องค์นางสำอางผ่อง
เข้ากอดบาทภัสดาแล้วจาบัลย์
จงเอ็นดูลูกน้อยยกลอยสวาท
จงพิจารณาโทษทัณฑ์ตามอาการ

ผกากรองเหลือวิโยกเฝ้าโศกา
พระทรงธรรมยกโทษได้โปรดปราน
อย่าพิฆาตเลยพระองค์ได้สงสาร
ขอประทานอย่าให้ตายวายชีวัน

(เจรจา)

(โทน)

ท้าวอุทัยโล่นางสำอางแผ้ว
เอนองค์ลงบรรทมตรมฤดี
ให้นึกแค้นมเหสีบุตรีเหลือ
เจ้าธานีชื่นชมสมหมาย
พระสรงพักตร์ผิวผ่องละของชล

ก็คลาดแคล้วเข้าห้องให้หมองศรี
พระภูมิตริกตรองหมองอุรา
มันหลงเชื่อไปรักไอ้ยักษ์
สนมรายหมอบสลบอยู่ดับสน
ภูวดลทรงเครื่องแล้วเยื้องกาย

(เจรจา)

(บุหนันลอยเลื่อน 2 ชั้น)

ท้าวอุทัยนั่งแท่นแสนสง่า
ฝ่ายอนงค์กลางแครงอยากแจ้พลังัน

สร้อยสุดาน้อมค่านับพระรับขวัญ
บังคมครันทูลถามเนื้อความมา

(เจรจา)

(สาลิกา)

ขอเดชะบาทบงส์พระทรงเดช
 ฉันยังสงสัยโปรดเกล้ามา
 ประเดี๋ยวนี้เจ้าจะเห็นเป็นไฉน
 หมายจะยกลูกน้อยสร้อยสุดา
 แล้วจะมอบสมบัติพิสดาน
 ทำให้สมน้ำหน้าผกากรอง

ได้โปรดเกศหม่อมฉันทรงหรรษา
 พระพักตรามัวหมองตัวน้องแคลง
 พี่หวังใจตรงตริ้งมาปรึกษา
 กับสุดาให้อยู่เป็นคู่ครอง
 ใ้ว่าการแผ่นดินสิ้นทั้งผอง
 นุชน้องร้อยซึ่งเห็นอย่างไร

(เจรจา)

(ลอยหน้าลอยตา)

ฝ่ายแสงจันทร์ฟังว่าหน้าเป็นเหม
 ก็สุดแท้แต่พระองค์จำนงใน

นึกปริดีเปรมยิ้มยิ้มอยู่แจ่มใส
 ตามพระทัยน้องไม่ขัดพระอัชฌา

(เจรจา)

(แหกโหม่ง ชั้นเดียว)

ฝ่ายยักษ์น้อยรูปทองคู่มืองไศ
 พระตื่นแล้วสรวลเสร็จสำเร็จกัน

เมื่ออุทัยรุ่งแจ้งขึ้นแสงฉับ
 กายสุวรรณฉวยขวานทะยานมา

(เจรจา)

(โทน)

ออกพระแกลแกลจ่าเพาะแล้วเหาะหัน
 พอถึงพลันท้องพระโรงโดดโผงมา

ก็หมายมั่นเร็วไวใจยักซา
 เหล่าเสนาเห็นท้วนีกกิ้วมาร

(เจรจา)

(เบ้าหลุด)

ฝ่ายยักษ์น้อยทรงนั่งบัลลังกม
 ท้าวอุทัยตริกตรองทำนองการ

ไม่บังคมเจ้าพาราด้วยเกล้าหาญ
 แสนรำคาญเห็นยักษ์ให้นักทรง

(เจรจา)

(สองไม้)

แล้วเอื้อนอรรถตรัสว่าวาจาหวาน
 จะทำการวิวาท์สุดาดวง
 อีกสิบวันฤกษ์ดีจะมีไฉน

พ่อขุนมารฤทธิไกรเป็นใหญ่หลวง
 เขาทูลหน่วงฤกษ์ยามพราหมณ์พฤตมา
 ขอผลัดไปลูกรักพ่อยักซา

(เจรจา)

(โทน)

กายสุวรรณตอบไปด้วยใจหาญ

ขอประทานถ้าไม่สมอารมณ์หวัง

จะคอยอยู่สืบทิวาส์จจาจ้ง
จะห้าห้าทั้งนครลูกอ่อนแก่
ไม่เหลือเลยพระองค์อย่าสงกา
เจ้าบุรินทร์ฟังว่าหน้าเหมือนผี
พูดไม่ออกกลอกหัวนีกกลัวตาย

(จำปานารี)

พระหน่ออ่อนยืมละม้ายกลับไปตีก
เอนองค์ลงบนแท่นแสนรำคาญ

(ฉิ่งใหญ่)

จะกล่าวฝ่ายมเหสีไม่มีสอง
นางร้อนจิตร้อนใจเหมือนไฟกัลป์
พระพักตร์ตรามัวหมองไม่ส่องมุข
ว่าโลโใ้พระธิดานิจจาจ้ง

(โทน)

คิดถึงงนุชเห็นสุดยาก
แล้วตรัสว่าดวงจิตพระธิดา

(ละลม)

ฝ่ายทาสีแสนงอนทูลผ่อนผัน
เชิญเสด็จไปบอกที่นอกวัง
แม้นิ่งไว้แล้วเห็นไม่เป็นผล
กับรูปงามหนุ่มน้อยนั่งลอยนวล

(ร้องเพลงเร็ว)

แต่งตัวเร็วไวไปกับข้า
ทั้งเครื่องทรงก็ไม่ทรงอินทรีย์

แม้พลาดปลั่งขวานในมือยักษ์ถือมา
เป็นอันแน่เรื่องศักดิ์ดูยักษา
หมดพาราพินให้กลิ้งทั้งหญิงชาย
พระภูมิตัวสั้นให้ขวัญหาย
เสนานายสุดพรั่นกุ่มกัณฑ์มาร

(เจรจา)

เฝ้าตรองตริกถึงนางแล้ววางขวาน
ไม่แจ้งการถึงน้องครองมาลา

(เจรจา)

ผกากรองเหลือวิโยคจะโคกคัลย์
เหล่ากำนันหมอบเรียงเคียงบัลลังก์
คิดถึงบุตรบุญปลูกมาถูกขัง
แม่ร้อยซึ่งกรรมอะไรไฉนนา

(เจรจา)

เรียกนางนากเร็วไวเข้าให้หา
เอ็งเป็นข้าของเราเก่านาน

(เจรจา)

เชื้อหม่อมฉันแล้วคงสมอารมณ์หวัง
เรื่องร้อยซึ่งกับขุนมารการก็จวน
ภูวดลเสกสุดานีกว่าสรวล
ขึ้นเรรวนเฝ้าจะฆ่าชีวาวาย

(เจรจา)

นางพระยามัวหมองไม่ส่องศรี
จรลีออกมาไม่ช้านาน

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

เสด็จขึ้นตำหนักยืนพักต์เกย
เที่ยวดูทั่วบนตึกให้นึกแห่ง
แล้วก็เปิดห้องกลางพลางสอดตา

บุญนากเลยเข้าห้องแล้วมองมา
บุญนากแคลงไม่เห็นพักตร์พ่อยักษา
หน่อนรานั่งซึ่งตริ่มอง

(เจรจา)

(แขกมอญ 2)

แล้วตรัสถามบุญปลุกพระลูกชาย
เป็นมนุษย์หรือยักษ์ประจักษ์แจ้ง
อยู่ถิ่นบุรีไหนหรือไพรดง

อย่าระคายบอกความไปตามตรง
เล่าแถลงข้อความตามประสงค์
เป็นเชื้อวงศ์ยักษาหรือว่าไร

(เจรจา)

(หลุ่ม)

พระหน่อน้อยฟังอนงค์นางทรงถาม
ลูกอยู่เมืองบรรพตกำหนดไกล
พระมารดาชื่อว่าลัดดาแก้ว
พระบิดาฤาสิ้นปิ่นโมลี
พระทรงนามกายเพชรบอกเสร็จสิ้น
ตัวลูกน้อยเลิศชายชื่อกายสุวรรณ

ก็ทูลความเล่าแจ้งแถลงไข
ตั้งเวียงชัยยอดเขาเนาคีรี
ดูเลิศแล้วกว่านางลำอางศรี
พระภูมิหายไปในอารัญ
เป็นบุตรอินทรีชื่อเมืองสุวรรณ
หมดโลกนั้นถ้วนทั่วไม่กลัวใคร

(เจรจา)

(ร้าย)

กายสุวรรณฟังความตามคดี
เหลือจะคั่นแน่นอุราน้ำตาไหล
กระโดดข้ามบุญนากจากทวาร

เหมือนอัคคีจ่อใจก็ไม่ปาน
พระหน่อทัยโกรธาแล้วคว้าขวาน
เหาะทะยานหมายใจเข้าในวัง

(เจรจา)

(โทน)

พระหน่อน้อยยลเจ้าเมืองนิกเคื่องใหญ่
เข้าไปใกล้ไถ่ถามตามอาการ

แต่อดใจเกรงมารดาจะว่าชาน
จะเริ่มงานเมื่อไรจะใคร่ฟัง

(เจรจา)

(เขมรเหลืออง)

เจ้าบุรินทร์ตรัสมาหน้าสลด
เห็นไม่นานลูกยาสัจจาจ้ง

พ่อกำหนดสืบเอ็ดคำเหมือนคำสั่ง
การในวังจัดเสร็จอีกเจ็ดวัน

(เจรจา)

(โทน)

พระหน่อเนื้ออดใจก็ไม่อยู่
เป็นกษัตริย์กลับกลอกพูดหลอกกัน
กลับมาพูดลวงยักษ์มักกะสัน
ขวานเล่มนี้เครื่องบรรณามาแต่ไกล

เฒ่าห้วงโยยกเหยกพูดเสกสรร
ลูกสาวนั้นเอาไปขังไว้วังใน
จะฟาดฟันซึ่งอย่าสงสัย
ถวายไว้กับพระศอกคอฟอตา

(เจรจา)

(โทน)

พระตรัสพลางทางขยับดูบแสง
เหล่าเสนีส้มกลิ้งบ้างวิ่งมา

ประกายแดงแพรวพราวเหมือนสายฟ้า
เจ้าพาราตกบัลลังก์ที่นั่งทรง

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

ผูกเจ้าเมืองไว้กับเสาเล่าอาการ
เห็นนั่งนิ่งตั้งกายหมายว่าม้วย

นางนงคราญแลดูพระภูมิ
บุญนากช่วยคูองค์พระทรงศรี

(เจรจา)

(โทน)

บุญนากเอายานัดมายัดใส่
ได้สติชุ่มชื่นก็ตื่นพลัน

รู้สึกให้ดูรศอัยผ่อนผัน
พระทรงธรรมโศกาน้ำตานอง

(เจรจา)

(ดาวเตลง)

เห็นเขามัดผูกพันทรงกรรแสง
เหตุไฉนแก้วตาผกากรอง

นึกกลางแคลงเห็นนางยิ่งหม่นหมอง
นวลน้องมาอยู่ที่นี้ดีใจครัน

(เจรจา)

(โทน)

เห็นเขามัดผูกพันทรงกรรแสง
เหตุไฉนแก้วตาผกากรอง
ฝ่ายอนงค์องค์เอมมเหสี
มาเรียกทรงฤทธิ์ผิดทำนอง
ลูกเต้าก็เป็นโทษไม่โปรดสิ้น
จงเรียกนางแจ่มแจ้งแม่แสงจันทร์
เรียกลูกเขยก็ได้ไปไหนเล่า
กับลูกน้อยนวลนางในปรางค์ทอง

นึกกลางแคลงเห็นนางยิ่งหม่นหมอง
นวลน้องมาอยู่ที่นี้ดีใจครัน
เห็นสามีตอบความตามสนอง
ผกากรองไม่ดีไล่ตีรัน
พระภูมินทร์ยังฆ่าให้อาสัญ
พระทรงธรรมรักใคร่อาลัยปอง
หรือมัวเมาชมประสมสอง
อย่ามาที่นี้ไม่มีใคร

ภูธรวอนครวญหวนละห้อย
จงยกโทษไปรดบิดาอย่าฆ่าฟัน

(โทน)

พระหน่อน้อยตวาดมาทำคว้าวาน
นี้มารดาสั่งให้ไว้ชีวิต

(นาคราช ชั้นเดียว)

ขุนนางอำลาพระภูมิ
กับสร้อยสุดาแจ่มแจ้งนางแสงจันทร์

(โทน)

สุธาวันฟังแจ้งแกลงไซ
ฉวยหอกเสริจสรรพสำหรับกร

(โทน)

ก็เข้าแก้บิดากลับขยัน
ฉวยอาวุธไม่ทันจะฟันมาร

(หึงหวง)

ฝ่ายว่านางเมียน้อยทำลายนก
ได้ลูกเขยเป็นยักษ์น่ารักครัน
ให้ผัวนั่งวอนว่านิจจาเอ๋ย

(โทน)

ผกากรองตอบสุนทรอย่าคั่นตึง
ไหนจะเหมือนผัวเจ้าราวกับหล่อ
นางแสงจันทร์ตอบความตามกระทรง

(โทน)

นางบุญนากตอบแทนนึกแค้นจิต
เขารู้จักโคตรเค้าทั้งเผ่าพันธุ์

พ่อยักษ์น้อยฤทธิ์แรงแข็งขยัน
แม่จำพันก็จะให้ไว้ชีวิต

(เกรจา)

อย่าพูดหวานแต่งกลเช่นหนหลัง
จึงผูกขังจำไว้ให้สมกัน

(เกรจา)

นำคดีทูลยกษาศราหวัน
ว่าทรงธรรมือสุราพاجر

(เกรจา)

ตาเป็นไฟเคืองจิตเหมือนพิษศร
ก็รีบร้อนออกมาไม่ช้าพลัน

(เกรจา)

กายสุวรรณเห็นพัคตร์แล้วชักขวาน
โดดทะยานต่อแยบรียงก็เอียงลง

(เกรจา)

แล้วร้องว่าแสนดีหม่อมที่ฉัน
มาผูกพันสามมีเห็นดีจริง
กระไรเลยสมเป็นจอมกระหม่อมหญิง

(เกรจา)

มาพูดหยิ่งเย้ยหยันแม่จันทร์ดวง
งามหน้าพ่อแม่ยายเป็นใหญ่หลวง
อย่ามาลวงเกินค่อนพุดงอนครัน

(เกรจา)

ชะจริตคารมช่างคมสัน

อีแสงจันทร์ลูกชียายชายปลาทุ

(เกรจา)

ยอพระกลีน
ตอน ขอพระมณีพิชัยไปเป็นทาส

	(หน้าบทตั้ง โทน)		
เมื่อนั้น		นางจันทร์เทวีศรีใส	
อินทราสมาเข้าดลใจ		เผชิญให้ร้อนรนพันปัญญา	(เจริญ)
	(เพลงเร้า)		
คิดจะใคร่ไปสรงชลธี		ยังที่ฉนวนน้ำประจำท่า	
ชวนฝูงก้านลในโคลคลา		ลีลามาสู่ตำหนักแพ	(เจริญ)
	(ลงสรงโทน)		
ครั้นถึงจึงลงสรงสนาม		กับบริวารข้าสารชาวแม่	
หัวระริกชกชกกันข้อแก้		ชุ่มแซ่ชลธารสำราญใจ	(เจริญ)
	(สาลิกา)		
นางจันทร์ทอดทัศนาศนา		เห็นดอกบัวลอยมาในน้ำไหล	
ไม่แจ้งว่ารู้อยู่ภายใน		ครั้นเข้ามาใกล้ก็หนีบเอา	
กลิ่นหอมรายรื่นชื่นอารมณ์		นางเขยชมดมแล้วดมเล่า	
แตรมมวายนล่องต้องเบาเบา		งูอดตอดเอาพระเศียรนาง	(เจริญ)
	(ใ้ชาตรี)		
พิชสงกลัดกลุ้มคลุ้มจิต		ตั้งหนึ่งชีวิตจะจากร่าง	
ขึ้นมาบนฉนวนครวญคราง		นวลนางชอนชบสลับลง	(เจริญ)
	(โทน)		
บัดนั้น		ก้านลนางต่างคนตะลึงหลง	
บ้างเข้าประคองต้ององค์		เห็นโฉมยงแน่นิ่งไม่ตึงกาย	
บ้างว่างชบสลับไป		ทำกระไรกระนั้นจึงจะหาย	
บ้างวิ่งไปถึงโรงผีพ่าย		หาหมอมุ่ยชายก็ไม่มี	(เจริญ)

(นางจีน ชั้นเดียว)

บรรดาข้าหลวงทั้งปวงนั้น
เข้ากลุ่มอุ้มองค์เทวี

ต่างตระหนกอกสั่นขวัญหนี
พาไปยังที่พระบรรทม

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง 2 ชั้น)

เมื่อนั้น
ครั้นรู้ก็รีบจรลี

ท้าวพิชัยนุราชเรื่องศรี
พระมณีนีพิชัยก็โคลคลา

(เจรจา)

(ผิ่งโขง)

นั่งลงทรงดูบปฤษฎาองค์
ตกใจสำคัญว่ากัลยา

กายนางเย็นน้ำดังน้ำท่า
มอดม้วยมรณาก็จาบัลย์

(เจรจา)

(โทน)

จึงตรัสสั่งลูกรักให้เร่งหา
ใครแก้ไขให้หายจะรางวัล

หมองูเข้ามาหาเมียมัน
แพร่พรรณเงินทองล้วนของดี

(เจรจา)

(โทน)

มดหมอแก้ไขก็หนักหนา
จึงให้ตีฆ้องร้องปาวไป

นางจะฟื้นคืนมากี่หาไม่
หมองูอยู่ที่ไหนเอาตัวมา

(เจรจา)

(พรานหมณเฑาะว์เข้าโบสถ์ 2 ชั้น)

เมื่อนั้น
นั่งอยู่ยังบรรณศาลา
ชะรอยท่านแม่ผิวตัวอิจฉา
เหมือนคำโกสีย์ที่สาปไว้

โอมเจ้าพรานหมณเฑาะว์
เห็นเขมาร้องปาวก็เข้าใจ
บาปหนางูขบสงบไศล
สมน้ำหน้าสาใจนางเทวี

(เจรจา)

(โทน)

ครั้นหยุดเสียงฆ้องก็ร้องถาม
เชิญแยะมาหาข้าข้างนี้

ถ้อยความอะไรหาว่าเมื่อก็
เล่าคดีให้ฟังมั่งเป็นไร

(เจรจา)

(บ้านลุด)

บัดนั้น
จึงบอกวามเหสีของท้าวไท
หมองูเอายามาทาถวาย
ถ้าใครแก้พันคืบคง
เข้าใจมั่งหรือพ่อเป็นหมองู
ปากเปราะเราะรอยมาทลายหัก

เสนาฟังพรหมณ์ถามได้
งูขบสลบไปไม่ฟื้นองค์
ก็ไม่คลายสักนิดที่พิษสง
พระองค์จะให้ทองเท่าลูกฟัก
ซีพรหมณ์ความรู้จักแหลมหนลก
จะรับรักษาได้หรือไฉน

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
ข้าเจ้าเป็นหมองูรู้มนตรา

เจ้าพรหมณ์ยิ้มพลางทางว่า
จะรักษาก็ได้เป็นไรมี

(เจรจา)

(สามเศร้า)

เมื่อนั้น
เท้าข้าป่วยเจ็บเป็นเหน็บไป
ท่าทางกลางดงก็กันดาร
จงไปทูลอาการพระผ่านฟ้า

เจ้าพรหมณ์กล่าวแก้งแกลงไซ
เดินเหินไม่ได้นะเสนา
แม้ท่านจะให้ไปรักษา
ให้เอวออกมามารับเรา

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

บัดนั้น
ชักใช้ได้ความตามลำเนา

เสนิตีใจใครจะทำ
แล้วกลับเข้าบุรีเร็วพลัน

(เจรจา)

(หกบท)

เมื่อนั้น
ได้ฟังจึงสั่งเสนา
วอทองของกูที่ทำใหม่
เชื่อเชิญพุดจาให้จงดี

ท้าวพิชัยนุราชนาถ
อย่าช้าเร่งรัดกันบัดนี้
จงเอาไปให้เจ้าพรหมณ์ซี
รับเจ้าพรหมณ์ซีเข้ามา

(เจรจา)

(โทน)

บัดนั้น
มาจัดแจงแต่งวอช่อฟ้า

เสนีสั่งใส่เกศา
เสร็จแล้วก็พากันคลาไคล

(เจรจา)

(ธรณีกรรมแสง)

เมื่อนั้น
ในจิตคิดจะใคร่จรจรัล
แต่เมียมพลัดพรากจากมา
วันนี้เข้าไปได้พบพัศตร์
คิดคะเนถึงความเสนาหา
เห็นเขาแลดูอดสูใจ

เจ้าพราหมณ์เพราเพริศเจ็ดชั้น
ไปประสพพบกันกับผัวรัก
พระจะแสนโคกกาเพียงอกหัก
จะรู้จักเมียมบ้างหรืออย่างไร
จะอดกลั้นโคกกามิใคร่ได้
ทำเมียงเมินเดินไปในศาลา

(เจรจา)

(สังขารา)

อาบน้ำชำระสระสวย
มาขึ้นวอสุวรรณมิตันข้า

หวิมมเกล้ามวยแล้วนุ่งผ้า
ทิ้งสี่เสนาก็นำไป

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

มาถึงปรากฏารกันชั้นสอง
แก้แค้นทำนางข้างใน

จึงลงจากวอทองผ่องใส
ออกไปรับเจ้าพราหมณ์ให้ตามมา

(เจรจา)

(ลาวลำปางใหญ่)

เมื่อนั้น
เห็นโถมเจ้าพราหมณ์งามโสกา
แล้วจะเป็นยอพระกลืนเมียมพี่
ร้อนอกหมกไหม้ดังไฟเลีย
แย้มยิ้มหยอกยุดยุดข้อมือ
พิศวงหลงไหลไขว่คว้า

พระมณีพิชัยไฟฝันหา
กิริยารูปร่างเหมือนนางเมียม
ที่พระชนนีขับเสียด
สำคัญคิดว่าเมียมก็เข้ามา
ไปไหนน้อยหรือพึงเห็นหน้า
อนิจจากอยหนีพี่ไย

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
แลสบลบเนตรภูวไ নয়
คิดคะเนถึงความเมื่อยามรัก
ชลเนตรคลอคลองนัยนา

เจ้าพราหมณ์บัดกรค์อนให้
แย้มยิ้มละไมไปมา
สงสารพระทรงศักดิ์เป็นนักษณา
เมียงเมินพักตราไม่พาทิ

(เจรจา)

(ร่าย)

เมื่อนั้น

จึงกุมกรเจ้าพราหมณ์จรลี
คิดพะวงสงสัยอยู่ไม่วาย
จะใคร่รู้ข้อข้าสำคัญ
นามกรของเจ้านั้นชื่อไร
สิริวงศ์พงศ์เผ่าของเจ้ามี
อันถิ่นฐานบ้านช่องน้องรัก
บอกพี่เกิดเจ้าพราหมณ์อย่าขามใจ

พระมณีพิชัยโฉมศรี
มานั่งเหนือแท่นที่อันเดียวกัน
เหมือนละม้ายยอพระกลืนเมียขวัญ
จึงถามได้ไปพลันทันที
อย่าใส่ไคล้ย่อนยอกจงบอกพี่
หรือกำเนิดเกิดที่แห่งใด
แรกเริ่มเดิมสำนักอยู่ที่ไหน
เหตุไรมาอยู่ที่ศาลา

(เจรจา)

(พิรุณสังฟ้า)

เมื่อนั้น

เสแสร้งแกล้งกล่าววาจา
ตัวข้าชื่อว่าอารีย์พราหมณ์
บิดามารดาข้าบรรลัย
จึงเที่ยวสัญจรจนชอก
เรียนวิชาหาครุความรู้ดี

เจ้าพราหมณ์ยิ้มเยื่อนเป็นอนหน้า
พระอย่ากินแค้นแครงใจ
ขนานนามตามสิ่งเกิดเพศไสย
แต่อายุข้าได้สิบปี
อยู่บ้านนอกปลายแดนกรุงศรี
แล้วมาอยู่ยังที่ศาลา

(เจรจา)

(ลาวเดินเนื้อ)

เมื่อนั้น

ถ้อยคำน้ำเสียงจ้านรรจา
ขนงเนตรเกศแก้มแยมเยื่อน
กิริยาพาทีก็ขวยอาย
ถอยถดขยดเข้านั่งซิด
จะใคร่ดูให้รู้สำคัญ
นึ่งนึ่งกรีกถวิลยังกินแค้น
ยามร้อนผ้าผ่อนเจ้าห่มโย
เนื้อหนังดินนอจะขอชม
จุดชิงชายสไบไขว่คว้า
ไม่เห็นแยบคายก็อายใจ
แก้เกอนั่งกัตปุ่นพลู

พระมณีนั่งฟังให้กังขา
เหมือนเสียงแก้วแววตาของพี่ชาย
ละม้ายเหมือนยอพระกลืนโฉมฉาย
ผิดชายหนักหนาน่าอัศจรรย์
ทอดสนิทจิตใจไฝฝืน
เป็นไรนั้นกลืนอายก็หายไป
จึงเสแสร้งแกล้งกล่าวถามได้
ชื่อหรือใครให้จึงได้มา
เจ้าพราหมณ์ห่มสมตัวหนักหนา
นัยนาแลลอดสอดดู
ทอดถอนใจใหญ่แล้วยิ้มอยู่
อดสูแก่ใจไม่เจรจา

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
 ผ้าของข้านี้ที่ห่มมา
 ไม่เคยพบผ้าหรือเอามือหยิบ
 ประเพณีซึ่งพรานหมณ์พรหมจรรย์
 ข้าเจ้านี้หรือคนชื่อตาย
 เป็นคนโง่งงไม่เท่าเทียม
 อย่าทำลามาลวนหาควรไม่
 ไปรับมาให้รักษาชนนี้

เจ้าพรานหมณ์ยิ้มพลาททางว่า
 ไปรักษาคนไข้เขาให้ป็น
 มิใช่ว่าผ้าทิพย์ผ้าสวรรค์
 ห่มผ้ามากะนั้นตามธรรมเนียม
 ไม่รู้ทำแบบคายนายเหนียม
 สงบเสงี่ยมอยู่ตามพรานหมณ์
 สะบัดกรค้อนให้แล้วลูกหนี
 กันแต่เฝ้าเข้าชี้รำคาญใจ

(เจรจา)

(สระบุหรง)

เมื่อนั้น
 ดำเนินเดินตามเจ้าพรานหมณ์ไป
 จึงว่าตัวเจ้าก็เป็นชาย
 หามาจะให้ปิดพิษงู
 เครื่องเทศเครื่องไทยอะไรมัง
 เหมือนหนึ่งกันเองอย่าเกรงใจ

พระมณีนีกพะวงสงสัย
 รอเรียงเคียงไหล่ชำเลืองดู
 ไม่พอที่จะอายอดดู
 จงทำตามความรู้ที่เรียนไว้
 พี่จะสั่งให้เขาเอามาให้
 จะต้องการสิ่งไรจงบอกมา

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
 เครื่องเทศสมุนไพรก็ไม่เอา
 แม้นพระมารดาพินคินคง
 จงให้ความสัตย์สัญญา

เจ้าพรานหมณ์ว่าร้อนใจไปไยเล่า
 ข้าเจ้าจะให้หายด้วยวิทยา
 พระองค์จะให้อะไรข้า
 ต่อหน้าทั้งปวงเป็นพยาน

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
 จึงตอบว่าเงินทองของทั้งนั้น
 ถ้าพระจะยอมไปเป็นข้า
 ครูข้ากำชับบังคับไว้

เจ้าพรานหมณ์สำรวจสรวลสันต์
 ข้าเป็นพรานหมณ์พรหมจรรย์ไม่ชอบใจ
 จึงจะรับรักษามารดาได้
 มิให้เอาสินบนเงินทอง

(เจรจา)

(สองไม้)

เมื่อนั้น
 นิ่งนึ่งดำริตริตรอง
 จะเป็นยอพระกลืนดอกกระมัง
 แก้วแหวนเงินทองล้วนของดี
 จำจะยอมด้อมตัวเป็นทาสา
 จะเป็นชายหรือหญิงยังกริ่งใจ
 คิดพลางทางว่ากับเจ้าพรหมมณี
 จงช่วยชุบชีวาตมมาตุรงค์

พระมณีได้ฟังก็เศร้าหมอง
 ดูทำนองโงมงามเจ้าพรหมมณี
 จึงจำเพาะเจาะจงเอาตัวพี่
 สาวสรรค์สตรีไม่ชอบใจ
 ตามไปถึงศาลาที่อาศัย
 ก็จะได้สำคัญเป็นมั่นคง
 พี่จะตามใจน้องต้องประสงค์
 ให้พินคินคงเป็นมา

(เจรจา)

(แสนคำหนึ่ง 2 ชั้น)

เมื่อนั้น
 ชวนองค์พระมณีลีลา

เจ้าพรหมมณีได้ฟังก็หรรษา
 เข้ามาสู่สถานพระมารดร

(เจรจา)

(เชื้อ)

โอมอสรพิษฤทธิกล้า
 ฐหน้างูอดตอดคน
 พระอินทร์ตรัสใช้ให้กุมมา
 ตัวใดที่ขบนางจันทร์
 แม้นข้าจะใช้ให้จักรเพชร
 อ่านจบเจ็ดคาบกำราบไป

งูทับสมิงคลาเป็นต้น
 กั้นขบจงอาจขวางค้อน
 ร้องเรียกร้องหาอย่าชุ่มช้อน
 เร่งมาสูบถอนพิษไป
 ตัดหัวขาดเด็ดไม่อยู่ได้
 บัดใดงูร้ายก็เลื่อยมา

(เจรจา)

(ร่าย)

เมื่อนั้น
 ลิ่นสติตกใจภาวนา
 ร้องเรียกเจ้าพรหมมณีให้ช่วยด้วย
 น้อยหรือนั้นมันเล็กพึงพาน
 ฝ่ายฝูงสาวสรรค์กำนัลใน
 ร้องกรีดหวีดวิ่งเป็นสิงคลี

พระมณีตระหนกตกประหม่า
 กลัวงูหูตาเหลือกลาน
 พี่จะม้วยชีวังสังขาร
 ไม่ได้การแล้จะไปข้างไหนดี
 ตกใจตัวสิ้นขวัญหนี
 อึงมีไปทั้งวังใน

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
จึงรำยพระเวทอันเรื่องชัย
งูเห่าเข้าสู่บเอาพิษสง
แล้วเลื้อยหายไปมิได้ช้า

โถมเจ้าพราหมณ์ศรีไตร
เป่าไปได้ครบสามครา
โดยดั่งจำนงปรารถนา
กัลยาไม่ค่อยรู้สึกองค์

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

เจ้าพราหมณ์จึงส่งไปทันใด
สุคนธาอุบลไฉไลมลง

เร่งให้เอาน้ำมาใสจรจรง
นางโถมยงคงคืนพื้นกาย

(เจรจา)

(ช้างประสานงา)

เมื่อนั้น
พิศโถมเจ้าพราหมณ์งามเพริศพราย
หน้าตาจิ้มลิ้มยิ้มยิ้มแย้ม
จึงตรัสแก่พระมณีพิชัย
เอวองค์อรชรอ่อนแอ้น
กิริยามารยาทแนบเนียน

ท้าวพิชัยนุราขภาสาย
เหมือนละม้ายเทวีศรีตะไไ้
สองแก้มนวลลอคดงบ่อกไซ้
เหมือนเมี่ยมเจ้ากระไรไม่ผิดเพี้ยน
แขนแมนรูปร่างเหมือนอย่างเขียน
พระพิณิจพิศเพี้ยนไม่วางตา

(เจรจา)

(สองไม้)

เมื่อนั้น
โกไคยไอศูรย์มุลมอง
พระมณีพิชัยได้สัญญา
อย่าให้เสียสัตย์ปฏิญาณ
ว่าแล้วเข้าไปในที่
จึงบังคมทูลถามความใน
ก็มีใช้กลการของซีพราหมณ์
นึกหนงจะใคร่เจ้ากิจจา
ไหนว่ายอพระกลั่นนั้นกินแมว
สับปลับก็จะกลับตายไป

เจ้าพราหมณ์นับนิ้วทูลสนอง
แก้วแหวนเงินทองไม่ต้องการ
จะยอมไปเป็นข้ากระหม่อมฉาน
จะขอรับประทานเอาตัวไป
เฝ้าพระชนนีศรีใส
เขาเลื่องลือชื่อไปทั้งพารา
แต่มีความสงสัยอยู่หนักหนา
พระมารดาจงเล่าให้เข้าใจ
จริงแล้วเหมือนลือหรือไหน
ถูกช่วยไม่ได้พระมารดา

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
 ครั้งจะไม่แจ้งอรรดังสัจจา
 แต่เหลียวหน้าเหลียวหลังกระทงใจ
 ค่อยขยดเข้าไปให้ซิด

นางจันทร์ร้อนใจเป็นนักหนา
 ก็กลัวว่าจะตายวายชีวิต
 ละอายใจอดเขื่อนบิด
 แล้วสะกิดบอกความเจ้าพราหมณ์ไป

(เจรจา)

(บุหลันลอยเลื่อน)

เดิมเคยเดิมที
 ได้นางคนหนึ่งในปล้องไม้
 กรุงจีนให้มีราชสาร
 พระมณีนพิชัยไม่ไยดี
 แม่กลัวกรุงจีนจะโกรธา
 จึงแกล้งทำแบายลกลใน
 เอาเลือดวิฬารทาปากนาง
 แล้วขับไล่ไปเสียจากพารา
 แม่ทำชั่วน่าชังทั้งนี้
 บอกเจ้าตามจริงทุกสิ่งไป

พระมณีนูกยาไปป่าใหญ่
 หลงไหลพิศวาสเทวี
 ไปแต่งการกับลูกสาวศรี
 รักเมียข้างนี้อยู่มิไป
 ยกมารบพุ่งเอากรุงใหญ่
 พาโลลูกสะไภ้ด้วยมารยาท
 ตัดหางแชนมใสในเกศา
 พาลผิดริษยานางทราวม้วย
 เพราะจะให้พระมณีนมีเมียใหม่
 อย่าให้แม่ม้วยชีวี

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
 แอบองค์แฝงบังฟังคดี
 ชีชะพระมเหสีเอก
 ไล่ถ้อยร้อยความลูกสะไภ้
 ขับเมียเขาพาราไปจากผัว
 ถึงกรุงจีนจะยกทัพมา
 ทั้งแก่กระนี้ไม่หนีเลย
 ชาติเจ๊กกินหมูจะสู้ไทย
 น้อยหรืออี่เฒ่าเจ้าความคิด
 เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว
 นันแลเทวดาจึงอาเพศ
 เจ้าพราหมณ์แก้ไขขึ้นโยนา

ท้าวพิชัยนุราชเรื่องศรี
 ภูมิกักรวดราดตวาดไป
 ทำอ่อนยอกโหยกเหยกอย่างนี้ได้
 ช่างไม่สมเพศเวทนา
 ทำตามใจตัวไม่ปรึกษา
 ก็สู้กันสีหนาไม่พรั่นใจ
 มิ่งไม่เคยเห็นฝีมือหรือใจน
 โกฎิแสนแน่นไปก็ไม่กลัว
 ทุจริตอิจฉาขายหน้าผัว
 เอออะไรไม่กลัวเขานินทา
 ปฏิเหตุขบสมน้ำหน้า
 ให้มันม้วยชีวาสาแถใจ

พระพิโรธโกรธเกรี้ยวเคี้ยวฟัน
จวดยได้ไม้เรียวเลียไป

กระที่บาทตัวสันมันไล่
แล่นไล่ตีรันนางจันทร์

(เจริญ)

(นาคราช)

เมื่อนั้น
นางได้รับผิดแล้วบิดร
เหตุนี้เพราะเข้ามาใต้ถาม
จะเป็นบาปเป็นกรรมแก่พราหมณ์สี่

เจ้าพราหมณ์พิศทุลฉันทน์
ขอโทษโปรดก่อนอย่าโบายตี
นางจึงบอกออกความถ้วนถี่
ภูมิจงทรงพระเมตตา

(เจริญ)

(กล่อมনারี ชั้นเดียว)

เมื่อนั้น
จึงชวนพระมณีพียา
เป็นห่วงบ่วงใยอะไรเล่า
จะห่วงงหนักช้ำอยู่ว่าไร

โหมเจ้าพราหมณ์น้อยเสนาหา
เวลาเย็นแล้วจะด่วนไป
ลูกเต้าเมียมีอยู่ที่ไหน
มาจะไปยังพรรณศาลา

(เจริญ)

(สามเศร้า)

เมื่อนั้น
ทอดถอนใจใหญ่ไปมา
วันนี้เวลาก็สายถันท์
ต่อรุ่งรางแสงตึงนกร
พี่จะให้ไพร่พลมนตรี
มรคาปากกว้างทางไกล
เขาจะได้ลือเล่าว่าเจ้าพราหมณ์
เป็นหมองรู้เวทมนตรา

พระมณีฟังความเจ้าพราหมณ์ว่า
แล้วผิดผว่ากล่าววิงวอน
จงอยู่นอนด้วยกันสักคืนก่อน
จึงค่อยบทราก็เป็นไร
ออกไปส่งถึงที่อาศัย
จงชิวออกไปเหมือนเมื่อมา
ชิวคนหามงามนักหนา
จะช้องสารุการสำราญใจ

(เจริญ)

(โทณ)

เมื่อนั้น
ข้าเป็นพราหมณ์สี่นี้ไซ้
เคยอยู่แต่ศาลาพนาเวศ
อย่าเฝ้าห่วงงหนักช้ำชวน

เจ้าพราหมณ์กล่าวแกล้งแกล้งไซ้
จะนอนในรั้ววังไม่บังควร
รักษาพรตตามเพศพระอิศวร
สายถันท์ตะวันจวนจะด่วนไป

(เจริญ)

(ใ้ปี)

เมื่อนั้น

สงสารลูกน้อยกลอยใจ
จะกะตลกกะตรำลำบาก
รับยุงบุงรำนไ้พอดี
ยากแค้นเพราะแทนคุณแม่
พลางกอดลูกยาใ้กาลัย

สองกษัตริย์ใ้กาลัยไม่กลั้นได้
จะต้องไปเป็นข้าพราหมณ์ใ้
อดอยากอยู่ในไพรศรี
ทุกทิวาราตรีจะตรอมใจ
ความสัจย์เที่ยงแท้จะหาไหน
สะอึกสะอื้นใ้ไปมา

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น

เห็นสามกษัตริย์ใ้กาลัย
จึงแยมเยื่อนเตื่อนองค์พระมณี
แน้นรำลึกถึงล่องท้าวไท
ว่าแล้วถวายบังคมลา
ผันพักตร์กวั้กเรียกพระมณี

โอมเจ้าพราหมณ์น้อยคอยท่า
พิไรรำรำลาอาลัย
อย่าใ้กาลัยใ้คร่ำครวญละห้อยใ้
จึงกลับมาก็ได้เป็นไรมี
บิตุเรศมารดาทั้งสองศรี
อย่าเข้าใ้มาไปด้วยกัน

(เจรจา)

(ใ้ลาว)

เดินพลางมากกลางมรคา

ใ้ว่าเวรกรรมใ้ทำได้
อกเขยไม่เคยจะตกยาก
ไม่รู้ใ้เจนายร้ายหรือดี
ครั้นเจ้าพราหมณ์เหลียวมาทำหน้าม้อย
ทำนัวพักตร์ชั้กหนามฉับพลัน
เห็นสมุ่หม่มไม่ในไพรชฎ
เดินพลางทาวนีกภาวนา
ใ้ยินเสียงสกุ่ณีมีก้อง
ใ้หายกายสั่นอยู่รั้วรั้ว
ดำเนินเดินตามเจ้าพราหมณ์ไป
ขึ้นเขาข้ามน้ำลำธาร

พระราชาทอดถอนใจใหญ่
จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ใ้
ลำบากเคืองช้องหมองศรี
แล้วจะตีกันเล่นไม่เว้นวัน
อุยหน้านามยอกน้อยไปหรืออนั้น
ค้อยเหยียบยันไชยกเขยกมา
เกรงกริ่งสิงสัจย์ที่ใ้ปา
ร้องเตื่อนนายขาระวังตัว
ชะนีเหนียวไม่ร้องเรียกผัว
คิดกลัวมีสางประรางความ
เปลี่ยวเปล่าคร่ำใจในไพรศานต์
ตัดต้นดงดานเดินมา

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
มาถึงที่บรรณศาลา

เจ้าพราหมณ์ผู้มีใจหรรษา
จึงพาพระมณีเข้าไป

(เจริญ)

(ชมโฉม)

นั่งพิศโฉมเจ้าพราหมณ์น้อย
พิศพักตร์ผ่องผิวใสงาม
รูปทรงสารพัดไม่ขัดขวาง
นวลละอองสองแก้มดังลูกอิน
หรือจะเป็นนวลละอองน้องแก้ว
พลางขยดเข้าใกล้ใจผูกพัน

แหม่มช้อยน่ารักเป็นนักหนา
ดั่งจันทร์าทรงกลดนมดมลิน
เหมือนละม้ายคล้ายนางยอพระกลืน
จะแย้มเยื้อนเหมือนสิ้นทุกสิ่งอัน
เมื่อยพิศคนนี้แล้วเป็นแม่นั้น
ลืมนองค์หลงสำคัญว่ากัลยา

(เจริญ)

(ทองไม้)

เมื่อนั้น
ดูทำนองพระมณีพิศ
จึงพลิกตัวถอยถดด้วยอดสู
เอออะไรไม่ควรมาลวนลาม
ข้านี้มีไซ้นายหม่อมหรือ
จะว่าโดยดีก็มีฟัง
จงบรรทมเสียเถิดให้สำราญ
ว่าแล้วนิทราในราตรี

เจ้าพราหมณ์ก็มละไมอยู่ในหน้า
เห็นว่าจะจู้จู้ว่าม
ลูกขึ้นนั่งตั้งกระทู้ชู้ถาม
เข้าชี้ชี้พราหมณ์เป็นน่าชัง
ไม่นับถือยำเียงเกรงใจมั่ง
ไม้เรียวจะลงหลังสักที
รำคาญวานอย่าจู้จี้
พระมณีพิศชยก็ไสยา

(เจริญ)

(จำปานารี)

ลัดแลงแฝงพุ่มพนาลี
จึงร้ายเวทม์ฆวานประทานไว้

มิให้พระมณีสงสัย
จำแลงแปลงได้ตั้งใจปอง

(เจริญ)

(ชมตลาด)

รูปทรงคงเป็นยอพระกลืน
ผิวพรรณใสงามดังทาทอง
นุ่งโกโลยพัสดร์ผ้าทิพย์
เข็มขัดประจำยามงามวิไล

งามสิ้นสารพัดไม่ขัดข้อง
ผัดหน้ารวลละอองยอโย
หม่มสัทบิทมชลิบสุกใส
สอดใส่สร้อยสะอั้งพริ้งพราย

สวมกำไลใส่แหวนงูเพชร
อรรชรอันอันกรีดกราย

แต่ละเม็ดค่าเมืองเรืองฉาย
ดำเนินเดินชายเข้ามา

(เจริญ)

(โทน)

ครั้นใกล้ศาลาอาศัย
ชำเลื่องแลลลอดสอดตา
เห็นพระนั่งกอดเข้าเจ้าจุก
จึงเด็ดดอกบุปผามาดี
แล้วลอบเอาไม้เข้าไปเคาะ
กำทรายปรายซัดขึ้นหลังคา

จึงแอบแฝงพุ่มไม้ใบหนา
ดองคัมภีร์ดาสามี
ทนทุกข์ทรมานหมองศรี
ทิ้งไปในที่ศาลา
เสียงดังเกาะเกาะที่ริมฝา
แกลังหลอนราชาให้ตกใจ

(เจริญ)

(ตะลุ่มโป่ง)

เมื่อนั้น
อะไรนี่มีสงหรืออย่างไร
ตัวสั้นเทาเทาหนาวสะท้าน
ให้สยดสยของพองโลมา
แล้วแข็งจิตคิดมานะเหน็บรัง
ลุกขยับลับล่ออยู่หลายที

พระมณีนีกพระวงสงสัย
อกใจทีกทีกนีกภาวนา
แอบบานประตูนึ่งพิงฝา
ตกประหม่าหน้าซัดไม่สมประดี
ลูกผู้ชายจะมานั่งกลัวผี
ภูมีย่างย่องไปมองดู

(เจริญ)

(โทน)

เมื่อนั้น
ในจิตคิดจะใครให้เห็นตัว
คิดพลางย่างเยื้องจรลี
กรายเตรกรีดเล็บเก็บดอกไม้

ขอพระกลิ้งกลิ้งยิ้มแยมหัว
เขี้ยวหัวเล่นจะเป็นไร
ออกจากที่สุ่มทุมพุ่มไม้ใหญ่
ใส่ไคล้ทำหลงตรงเข้ามา

(เจริญ)

(ซ้ำปี)

เมื่อนั้น
เห็นนางสาวสรรค์กัลยา
คิดพระวงสงสัยใครนี่หนอ
แก้มคางขนงเนตรเกศกรรณ
พระนึ่งนีกตริกไตรไปมา

พระมณีนีผันแปรแลหา
ทรงโฉมโสภาลาวัณย์
เหมือนนางยอพระกลิ้งดังแกลังสรรค์
สารพันไม่ผิดสักนิดเดียว
เสนาหาปวนปั้นกระสันเสียว

งามละม่อมพร้อมพริ้งจรัสเจียว

พิศวงหลงเหลือวไม่ว่างตา

(เจรจา)

(โทน)

แล้วนี่กินหนงแคลงความ
สั่งไว้เมื่อจะไปจากศาลา
ชะรอยนางนฤมลคนนี้
พี่ชายเขาจะโกรธทำโทษทัณฑ์
พระอุตสาห์เงือดดสะกดจิต
แกล้งทำสำรวมหลับตา

หรือน้องสาวเจ้าพราหมณ์กระมังหนา
จะให้น้องสาวมาอยู่เพื่อนกัน
เป็นน้องเจ้าพราหมณ์ซีแมนมัน
ตีรันเล่นเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
มิได้คิดมุ่งมาดปรารถนา
กัมน้ำนิ่งอยู่ไม่ดูไป

(เจรจา)

(เลื่อมแสงสี 2 ชั้น)

เมื่อนั้น
จึงแกล้งแสรังเสใส่ไคล้
ทำเป็นไม่เห็นพระโฉมยง
แกล้งขยดกดถอยหลังมา

ยอพระกลืนกลืนยัมมิใครได้
เข้าไปในบรรณศาลา
หยุดยั้งนั่งลงที่ตรงหน้า
ให้ใกล้หัตถ์ภัสสดาจะดูที

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

เมื่อนั้น
ถอยไปให้ห่างนางเทวี
หรือจะเป็นยอพระกลืนน้องรัก
จะเป็นน้องของนายแล้วแนใจ
นี่เกรงใจเจ้าพราหมณ์อยู่นักหนา
ล่ำล่ำจะตระโบมโลมเล่า

พระมณีนีกกิ้วเอาตัวหนี
ภูมิตริตรีกนิกใน
ประหลาดนักกลืนอายหายไปไหน
รูปร่างช่างกระไรเหมือนเมียเรา
ถ้าว่าหาไม่ที่ไหนเล่า
แล้วได้คิดกอดเข้าเศรำใจ

(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
ทำเป็นมดกัดสะบัดสไบ
หันหลังให้กระทั้งถูกกาย
เอออะไรใครมานั่งอยู่ที่นี้
ว่าพลาทางขม้ายชายหางตา
จึงเสแสรังกล่าวภิปรายเปรย

ยอพระกลืนผินหลังเข้านั่งใกล้
ล่อเล่นล่องใจพระสามี
แล้วร้องกรีดหวีดวายนำบัลลือ
ฟ้าผีเกิดไม่ทันเห็นเลย
สบเนตรเชษฐาทำหน้าที่เฉย
อกเอ๋ยเป็นน่าละอายใจ

เหตุผลอย่างไรไฉนนี้
จ้วงเหงาเจ้าจุกทุกขถึงใคร

เจ้าหนุ่มน้อยคนนี้มาแต่ไหน
ทำไมมาอยู่ในศาลา

(เจริญ)

(แยกขาว)

เมื่อนั้น
จะบอกความตามตรงอย่าสงกา
พี่ข้ามาแวะสังไว้
กำชับกำชาให้ข้านี้
ผีสงกลางปานนี้ทหายาด
ว่าพลงยัมละไม่ไปมา
เห็นพระนั่งนิ่งไม่ติงกาย
ไฉนนำบัดสินีอะไร
เจ้าข้าเฮ้ยไม่เคยพบเห็น
ทำแสนงอนค้อนให้ด้วยมารยา

ขอพระกลืนกล่าวแกลิ่งแสริงว่า
ตัวข้าเป็นน้องเจ้าพราหมณสี
ว่าจะไปเที่ยวป่าพนาศรี
มาอยู่เพื่อนพี่ที่ศาลา
พอใจหลอกคนขี้ขลาดนักหนา
แล้วชายตาแลดูภูวไนย
ทำแยบคายขยดถดเข้าใกล้
เฝ้าดูคนไปได้ไม่วางตา
มายักคิ้วหยอกเล่นได้ต่อหน้า
สมเพชเวทนาเป็นน่าอาย

(เจริญ)

(โทน)

เมื่อนั้น
แม้มีใช้น้องของนาย
คิดพลางทางว่านี่แม่นาง
ไม่เห็นไม่รู้เลยดูเขา
นั่งอยู่ดีดีที่ศาลา
ไม่อดสูดูเขาเอาเล่าเกิดซี
จะให้เป็นอย่างไรรไปอีกเล่า
คับแค้นแทบจะตกลศาลา
เจ้าก็เป็นสาวศรีพี่ก็หนุ่ม
อย่าทำเข้าชื้ออย่างนี้ อย่างนั้น
ฉวยกระไรเพเลียงพล้ำสิรำคาญ
จะชุนเคืองเบื่องหน้าเป็นภาคี
ตัวข้าจะอยู่ด้วยไม่ได้
ทำไมมิให้โคลคลา

พระมณีนี้กในใจหมาย
นางนี้ดีร้ายตายราบเรา
อะไรช่างพาโลกันเปล่าเปล่า
ข้ายักคิ้วหยอกเจ้าเมื่อไรมี
เจ้ามานั่งเบียดเสียดสี
ยิ่งหนียิ่งขยับตามมา
จนข้าเจ้าถอยหลังกระทั่งฝา
นี่เนื้อจะมาแกลิ่งกัน
ยังกำดัดกลัดกลุ่มนุหนัน
ลูกเมียข้ามันก็ไม่มี
ข้าชี้ครันเกี่ยวขู้จู้
อยู่คนเดียวเกิดซีที่ศาลา
จะลาไปอาบน้ำที่คันท่า
มาย้อยุตจุดคร่าไว้ว่าไร

(เจริญ)

(โทน)

หม่อมเอ๋ยหม่อมพี่
อยู่ด้วยกันดีดีจะหนีไป
พี่พรานหมณให้เข้ามาคุมตัว
อย่าพักล่าออยให้ปล่อยมือ
หม่อมเป็นทาสาพึ่งมาใหม่
แม้มีผู้ขายนายประกัน
นั่งลงดีดีพี่อย่าดี้อ
ดูคูฮีดฮัดสะบัดไป

ช่างพาที่เชื่อนแซแกไข
ทำไมมิให้ยุดยื่อ
หนีไปไม่ช่วยอยู่เราหรือ
วิ่งต้อไปสิไล่เจ้าไม่ทัน
จะต้องคุมตัวไว้ให้มัน
เช่นนั้นแล้วข้าจะว่าไร
จะต้องถูกผูกมือน้ำตาไหล
ช่างไม่กลัวน้องของนาย

(เจรจา)

(ตะนาว)

แสนเอ๋ยแสนแขนง
จะบังคับยับเย็นไปอย่างนี้
จะขอตัวกลัวหนีก็มีฟัง
เจ้าพรานหมณมาเกิดคะไม่ละใคร
เจ้าอย่ามาทำทนายเลียมล้อ
จะอื้อฉาวกล่าวโทษให้โกรธฟุ้ง
นายขามาคุมหม่อมน้องสาว
อุยหน้าไหลจะหลุดจุดเบาเบา
เออมาโนนแล้วแน่เจ้าพรานหมณ
จะนั่งที่ไหนไม่ได้เลย
เจ้าพรานหมณไม่อยู่ไม่รู้เห็น
ล่ำล่ำจะขยับจับข้อมือ
ยิ้มพลางทางว่าเจ้าอย่าเล่น
ไว้ใจจึงให้เจ้ามา
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าพรานหมณยังไม่กลับ
ข้าจะเอาไม้วางไว้กลางคัน

ขึ้นแกลังทาระกำทำที่
ยากที่จะประกอบให้ชอบใจ
ลากลู่ถูกกันไปได้
จะบอกกล่าวเล่าให้สิ้นไส้พุง
ไม่ย่อท้อถอยหลังเหมือนอย่างกุ่ม
ถ้ามียุ่งยังอยู่ก็ดูเอา
จะมาเล่นชักล้าวกับข้าเจ้า
ยั่วเย้าอย่างนี้ข้ามิเคย
น้องสาวทำงานเจ้าพรานหมณเอ๋ย
เฝ้าทะเลาะเยาะเย้ยยุดยื่อ
เป็นไรก็เป็นไปเกิดหรือ
แล้วรื้อถอยหลังรังรา
พี่ชายมาเห็นจะโกรธข้า
อยู่เฝ้าศาลาด้วยกัน
จงขยับไปอยู่เสียถึงนั้น
ถ้าใครเดินเกินกันได้ชัดใจ

(เจรจา)

(โทน)

นำเอ๋ยนำหัวเราะ
ถึงจะบอกหม่อมพี่มิบอกโย

อย่าปะเหลาะเลยคะหาละไม
ข้าปิดปากไว้เมื่อไร

เจ้าเห็นว่าข้าอยู่แต่ผู้เดียว
 ชะแยะศอกหยอกเย้าเข้าชี้
 ข้าจึงอุยุดตัวกลัวจะวิ่ง
 ลากสู่ภูเหนียวด้วยเรี่ยวแรง
 มีหน้าข้าว่าผู้หญิงหยอก
 ลั่นลมคมสันขยันดี

(โทน)

เมื่อนั้น

ครั้นป้ายแสงสุริยาสายันห์
 เข้านั่งชิดสะกิดว่าหม่อมพี่
 เย็นแล้วน้องจะลาคลาไคล
 ว่าพลงยืมพรายขม้ายขม้อย
 เมียงเมินเดินทำเป็นท้วงที

(ตะลุ่มโปง)

เสียวเข้าสู่มทุมพุ่มพง
 สำรวมกายรำยมนตร์ของอินทรา

(โทน)

กลับเป็นเจ้าพรานหมณ์ตามเดิม
 ออกจากกลุ่มทุมพุ่มไม้

(ต้นวรเชษ)

เมื่อนั้น

เห็นเจ้าพรานหมณ์สะเทินเมินไป
 ชะรอยนางเจ้ากรรมที่ทำความ
 จะนั่งอยู่ดูร้ายเมื่อปลายมือ
 คิดพลงเดินตามมาตามได้
 เป็นไรจึงไม่พูดจา

มาพูดเกี่ยวแก้งเบียดเสียดสี
 ว่าดีดีโกรธทำตาแดง
 เจ้าสะบั้งสะบัดขัดแข็ง
 จนแขนขวาข้าพลงอยู่เดี๋ยวนี้
 พูดออกมาได้ไม่บัดสี
 หม่อมพี่กลับมาได้ว่ากัน

(เจรจา)

ยอพระกลืนเหย้ายั่วผัวขวัญ
 จึงผ่อนผันพูดจาให้อาลัย
 จะทำที่โกรธซึ่งไปถึงไหน
 นี้แน่จะข้าไหวอยู่จงดี
 ค่อยชยดถดถอยจากที่
 ข้าเลื่องดูภูมิแล้วไคลคลา

(เจรจา)

แฝงองค์ลับเนตรเชษฐา
 นฤมิตรกายาทันใด

(เจรจา)

จุนเจิมพักตราแจ่มใส
 คลาไคลไปบรรณศาลา

(เจรจา)

พระมณีนีกพรันหวั่นไหว
 ให้เช่าร้อนฤทัยดังไฟฮือ
 มิบอกเล่าเจ้าพรานหมณ์อย่างไรหรือ
 เสียดแรงเราชื่อถือสัจจา
 ไปเที่ยวถึงไหนเจ้าพรานหมณ์ขา
 โกรธาข้าหรือจงบอกความ

(เจรจา)

(ร่าย)

เจ้าเอยเจ้าพราหมณ์
 อย่าเพื่อเคืองขัดตรอน
 หรือหม่อมน้องสาวไปกล่าวโทษ
 จงช่วยชี้แจงให้แจ้งใจ

หนักเบาเจ้าถามพีก่อน
 โทษกรรมที่ผิดประการใด
 เจ้าจึงซึ่งโกรธเป็นข้อใหญ่
 ข้าจะให้ความสัตย์ปฏิญาณ

(เจริญ)

(โทน)

เมื่อนั้น
 จะถามเจ้าเข้าชี้ก็ชี้คราน
 น้องข้าร้องให้ออกไปบอก
 กระทบกระทั้งนั่งแนบแอบอิง

เจ้าพราหมณ์ยิ้มในหน้าแล้วว่าขาน
 กลัวจะไม่ให้การกันตามจริง
 ว่าเจ้าทำนียกหยอกยุ่งยง
 กระนั้นจริงหรือเจ้าจงเล่ามา

(เจริญ)

(โทน)

เมื่อนั้น
 จึงว่าข้าจะบอกแต่สัจจา
 เดิมที่นางน้องของเจ้า
 อุตลุดสุดที่จะห้ามปราม
 ข้าสู้หลีกเลี่ยงไปเสียให้ห่าง
 น้องนายพาโลโพคคุม
 ที่ว่าข้าหยอกเข้านั้นเปล่าหมด
 แม้นเจ้ายังระแวงแคลงใจ

พระมณีนีลুবอกตกประหม่า
 เจ้าอย่ากินแครงแคลงความ
 มายั่วเข้าข้าเองไม่เกรงขาม
 ว่าเจ้าพราหมณ์ใช้ให้มาควบคุม
 ด้วยเห็นนางเป็นสาวข้าเป็นหนุ่ม
 เข้าจับกุมว่าข้าจะหนีไป
 ฟาผีเกิดไม่ปดสบถได้
 จะลุยไฟดำน้ำให้เห็นจริง

(เจริญ)

นพเกล้า

(หน้าบทตั้ง โทน)

เมื่อนั้น ได้ลาสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ นพเก้านางเยาว์สาวสวรรค์ มิได้พบทรงฤทธิ์พระบิดา เอื้อนอัคร์สประโลมโฉมสมร ตั้งแต่จากนิเวศเขตเวียงชัย	องค์พระศรีวิชัยเรืองศรี มาด้วยเทวีกัลยา สองคนจรจันท์มาในป่า อีกทั้งเชษฐาของทราวม้วย ขวัญอ่อนดองจิตพิสมัย เพราะพี่รักทราวม้วยจึงได้มา

(เจรจา)

(สร้อยสนตัด)

เมื่อนั้น นั่งฟังองค์พระราชา พระอย่าลืมน้ำมันได้สัญญา แม้ว่าพบองค์พรทรงชัย	นพเก้าเยาว์ยกเสนาหา กัลยามีว่าจาแล้วว่าไป ต่อองค์มารดาที่ให้ไว้ น้องไซ้จะแต่งงานการวิวา

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

คิดแล้วตรัสชวนดองสมร นพเก้าตามองค์พระภูมิ	คันไลจรมมาในป่าพนาศรี จรลีเยื้องย่างมากกลางไพร

(เจรจา)

(ลิงโลด)

บทไป อยู่ยังถ้ำใหญ่ในพนา	อรัญยะเวกฤทธิ์ไกรใจกล้า เมื่อวันนั้นอรุณราอรใจ

(เจรจา)

(ต้นวรเชษฐ)

วันนี้ร้อนรุ่มให้กลุ่มใจ ออกจากถ้ำพลันด้วยทันที	พระยายักษ์อยากจะไปในไพรศรี จรลีเข้าดงพงไพร

(เจรจา)

(ดวงพระธาตุ)

ตะวันรอนอ่อนแสงสุริยง	พระเอื้อนอัคร์สประโลมโฉมศรี

ให้สงสารโคมยงองค์เทวี	ตรัสชวนมาระศรีพักกายา	(เจริญ)
	(ลมพัดชายเขา)	
เวลานี้ก็ด่วนจวนจะค่ำ แล้วชวนนาวไสยาหน้าศรี	จะต้องจำพักผ่อนนอนที่นี่ ทั้งสองศรีเลยหลับระงับไป	(เจริญ)
	(เบ้าหลุด)	
เมื่อนั้น มิได้พบปะสิ่งอันใด	อริญยะเวกเดินมาในป่าใหญ่ ให้พะวงสงสัยในอุรา	(เจริญ)
	(โทน)	
แลเห็นมนุษย์งามผุดผาด พิศดูรูปร่างของทราวม้วย คิดแล้วโหมอ่านพระคาถา พระยายักษ์มีจิตคิดรักใคร่	กับนางนาฏมิ่งมิตรพิศสมัย อยากจะได้เทวีเป็นคู่ครอง สะกดทั้งสองราให้หลับไหล อุ้มนางทราวม้วยแล้วโคลคลา	(เจริญ)
	(พม่าชมเดือน)	
เมื่อนั้น สร้างมนต์สะกดพลันด้วยทันใด	พระศรีวิชัยยังระงับหลับไหล ภูวไนยลืมนेत्रสั่งเกิดมา	(เจริญ)
	(โทน)	
แลไม่เห็นองค์นางนงลักษณ์ ตะโกนร้องเรียกกัลยา	พระทรงศักดิ์ให้ตระหนกตกประหม่า พระราชาทอดองค์ลงโคก	(เจริญ)
	(ถอนสมอ ชั้นเดียว)	
ชะรอยเป็นยักษ์ชีคินีร้าย จะตามไปให้พันในวันนี้ แล้ววางองค์โคมยงยอดสงสาร พิศดูรูปร่างอุสุรา	มุ่งหมายลักเอามาระศรี ถึงที่ตัดศัรบรล้วยไลลาน พระยามารสมมาศปรารถนา ไม่สมกับกัลยานารี	(เจริญ)

	(โทน)		
พิศดูกายตนเป็นมลทิน จำจะต้องแปลงตัวเป็นผัวเจ้า		ไทญ์พิณจะรักเป็นยักษ์มาร นงค์เยาว์คงจะรักสมัครสมาน	(เจรจา)
	(เอี่ยมแสงสี)		
เมื่อนั้น สร้างมนต์สะกดพลันด้วยทันที แลเห็นพระองค์พระทรงศักดิ์ มีรูปร่างยักษ์แปลงกายา		นพเก้ากัลยามารศรี มารศรีพลิกฟื้นคืนมา ยกหัตถ์ประนมบังคมก้มเกศา กัลยามีวาจาแล้วว่าไป	(เจรจา)
	(ตะนาว)		
พระยายักษ์เล่าโถมโถมสมร ความรักน้องแก้วแววตา		ขวัญอ่อนดวงจิตขนิษฐา จะหลบหนีที่หาไปแห่งใด	(เจรจา)
	(โทน)		
นพเก้าเคืองขัดสะบัดหน้า พระได้ลืมนัญญาที่ว่าไว้		นี่อย่างไรเชษฐาเป็นไปได้ กับองค์ทราชม้วยพระมารดา	(เจรจา)
	(โทน)		
ไม่ชอบปลอบพี่จะปล้ำให้น้ำจิต นพเก้าอกลั่นขวัญไม่มี		เข้าซัดไฟกว่ามารศรี เทวีจึงหนีเข้าพงไพร	(เจรจา)
	(สองไม้)		
กำหนดเราเข้าชะตาเปลี่ยนราศี หันเหียนเวียนหัวมือมัวตา		วันนี้แมนแท้แน่หนักหนา กายากลายกลับไปจับพลัน	(เจรจา)
	(เขมรปากท่อ)		
มรกตมีวาจาแล้วว่าไป น้องไม่ขอรักองค์พระราชา		นี่หรือทรงชัยพระเชษฐา รู้อย่างนี้จะไม่มากับทรงทัน	(เจรจา)

(โทน)

เมื่อนั้น
น้อยหรืออัยกีษอหงกา
คงจะเป็นยักษีเช่นนี้ดอก
ทุดอัยกีษากลางอรัญ

อรัญยะเวกคังคั้นแลนโทษา
คงจะแปลงกายมาลวงกัน
กลับกลอกไม่จริงทุกสิ่งสัน
ภูมิไซ่ทรงทันพระราชา

(เจรจา)

(โทน)

คิดแล้วโถมอ่านพระคาถา
กระที่บบาทร่องตะหวาดไปทันใด

กลับเป็นอสุราอันโตใหญ่
ไสหัวมึงไปอย่าเข้ามา

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

เมื่อนั้น
น้อยหรืออัยกีษอหงกา
ว่าพลางแผ่นโผนกระโจนฟ้าด

มรกดคั้นใจเป็นหนักหนา
วันนี้ชีวาจะบรรลัย
อสุราชรับรองหาต้งไม่

(เจรจา)

(แหกอาหวัง ชั้นเดียว)

มรกดกลับคิดขึ้นมาได้
แล้วจึงถอดธรรมรงค์ทรงฤทธา

ยักษีร้ายชีวันจะสังขาร
กลับเป็นนาคาด้วยเร็วพลัน

(เจรจา)

(ใ้อัชาตรี)

อรัญยะเวกสุดรู้ต้องงูรัด
จำจะงอนง้อขอชีวี

จะสลัดก็ไม่หลุดสุดจะหนี
อสุรีกราบกำบังคมคั้น

(เจรจา)

(สาลิกา)

แสงแก้วมรกดค้อยลดหย่อน
จึงว่าเจ้าขอโทษจะไปรดปราน

ฟังว่าอนอสุราพาสงสาร
แล้วนางมารอ่านคาถาไม่ช้าที่

(เจรจา)

(สุดสงวน ชั้นเดียว)

ว่าพลางทางลาพระยายักษ์
จะตามหาพระองค์พระทรงชัย

นงลักษณะหม่นหมองไม่ผ่องใส
ทราวม้วยเดินดงมาคนเดียว

(เจรจา)

(มอญอ้อยอิง)

เมื่อนั้น
เป็นบุตรท้าวคันทมาศเจ้าพารา
เมื่อวันจะได้คู่มาสู่สม
ฝันว่าได้ดวงแก้วแววไว

โถมสุวรรณรัศมีเส่นหา
กัลยาเป็นสุขไม่ทุกข์ใจ
ทราชมชมนิมิตผิคนิตวิสัย
ตกอยู่กลางไหลพนาวัน

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

วันจะได้คู่สู่สม
ออกจากปรางสุวรรณทนต์ที่

ทราชมชมอยากจะไปในไพรศรี
ขึ้นเฝ้าชนนีมีข้าพลัน

(เจรจา)

(มะลิเลื่อย)

ครั้งมาถึงทรงฤทธิ์
เล่าความตามจริงทุกสิ่งไป
ฝันว่าได้ดวงแก้วแววมณี
ขอให้พระองค์ทรงเมตตา

พระบิดากัลยาลดองค์บังคมไว้
เมื่อได้สถิตนิตรา
ลูกนี้อยากจะได้เป็นหนักหนา
ถ้าไม่ได้ดูดยาจะบรรลัย

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง สองชั้น)

เมื่อนั้น
ปลอมประโลมพระธิดาอย่าอาลัย
แล้วมีคำรัสตรัสสั่งพวกเสนา
ออกจากรั้วเขตกรุงไกร

สองกษัตริย์ฟังแจ้งแกล้งไข
อันดวงแก้วนั้นไรรัก็มากมี
จัดเตรียมโยธาอย่าช้าไม่
ตรงไปในป่าพนาวัน

(เจรจา)

(มอญรำดาบ)

บทไป
เป็นโสดโดดเดี่ยวเปรี๊ยะอุรา

วิรุณยะปักอยู่ในไพรพฤกษา
เมื่อวันนั้นยกษาให้ร้อนใจ

(เจรจา)

(นาคราช ชั้นเดียว)

พญายักษ์หรือหนุ่มให้กลุ่มใจ
คิดแล้วเท่านั้นทันที

วันนี้จะไปในไพร
อสุรีเผลลนบินมา

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง ชั้นเดียว)

เมื่อนั้น
แลเห็นกองทัพของผู้ใด

วิรุณยะปักปืนมาในป่าใหญ่
ให้พะวงสงสัยในอุรา

(เจรจา)

(โทน)

เหลือบเขม่นแลเห็นกัลยา
คิดแล้วผิผินบินไป

อสุรามีจิตคิดรักใคร่
โอบนางทราวม้วยใครครา

(เจรจา)

(สามไม้นอก)

พญามารสามโลมโถมเฉลา
พิ้งได้ไปพาสุดาดวง
ฟังคำซ้ำแค้นให้แน่นจิต
คนอุบาทชาติชั่วตัวอัปรีย์

พี่รักเจ้าดอกฟ้าเป็นใหญ่หลวง
พุ่มพวงดอกฟ้าอย่าราศี
ดงเพลิงพิษติดกายไม่หน่ายหนี
ชาตินี้อย่าหมายจะได้ชม

(เจรจา)

(โทน)

เป็นผู้หญิงจริงหนาอย่างกล้าแข็ง
ว่าแล้วไขว่คว้าอรทัย

จะทนแรงชายนี้นี้ได้ที่ไหน
รัศมีตกลใจก็ใครครา

(เจรจา)

(โนเนต้อยอด)

พระศรีวิชัยกั้นทางแล้วขวางหน้า
มีเรื่องอย่างไรเอนกัน

ดูก่อนอสุราอันกล้าหาร
ว่าขานบอกเราให้เข้าใจ

(เจรจา)

(โทน)

วิรุณยะปักมีวาจาแล้วว่าไป
เร่งส่งจอมขวัญกัลยา

มันงการอะไรของมิงหนา
หาไม่ชี้ว่าจะบรรลีย์

(เจรจา)

(โทน)

ว่าพลาถ์แผ่นโผนกระโจนผาด
พระศรีวิชัยพระขันหันไค

พระหน่อนาฏรับรองหาต้องไม่
ภูวไนยรบล่อต่อกร

(เจรจา)

(บทตั้ง โทน)

เมื่อนั้น
ตั้งแต่จากนครเขตพารา
นพเก้ายงเยาว์สาวสวรรค์
จนมาพบโฉมยงองค์เทวี

องค์พระศรีวิชัยนาถ
มาด้วยกัลยานารี
ต้องพลัดพรากจากกันไพโรศรี
เจ้าสุวรรณรัศมีศรีใส

(เจรจา)

(หน้าบทสอง โทน)

เอื้อนอัฐตรัสประโลมโฉมสมร
หยอกเย้าเคล้าคลึงเจ้าทราวมวย
พี่จะพาโฉมเฉลาเยาวเรศ
คิดแล้วเยื้องย่างมาไม่ช้าที่

ขวัญอ่อนดวงจิตพิสมัย
ภูวนายสุขเกษมเปรมปรี
ไปส่งยังนิเวศเขตกรุงศรี
เข้าตงพงพ้อรัญญา

(เจรจา)

(ลอยหน้าลอยตา)

จะกล่าวกับจับจ้องมรกต
ตามพี่มิได้พบนั่งชบเสา

แสงสลดใบทรวงให้วังเวง
กำโตกเศร้าพระยายามติดตามมา

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง ชั้นเดียว)

มาถึงที่ศรีคิรินนางผินพัทตร์
นางสาวน้อยนั่งแนบแอบพี่ยา

เห็นทรงศักดิ์นั่งอยู่ที่ภูผา
โทษาคความหนึ่งด้วยตึกทรง

(เจรจา)

(หึงหวง)

ไม่รู้รอกลาไคลเข้าไปว่า
น้อยหลินางดอกฟ้าสุดาวง
ไม่รู้ตัวหัวจะตกอกจะคราก
รัศมีอกสั้นมิ่งขวัญบิน

แล้วขึ้นหน้าด่าอิงด้วยหึงหวง
มาลามล่งเคียดองค์พงศ์นลิน
ชูดานางลากจากแท่นแผ่นดิน
พระภูมินแลหลงให้งงัน

(เจรจา)

(โทน)

พระอุณฉิวกริ้วโกรธพิโรธนัก
ทำเมียมุมิได้เกลลงข่มเหงกัน

เหม่ออัยกษตาเหลือกเสือกถลัน
จะอาสัญไม่ช้าอ้อบ้ากาม

(เจรจา)

(โทน)

มรกดความโกรธพิโรธร้อง
เป็นเพื่อนยากจากข้าสู้มาตาม

พระลืมน้องแล้วหรือหนอจะขอกาม
ได้เมียงามลืมน้ำข้าหลวงเดิม

(เจริญ)

(โทน)

พระศรีวิชัยกริ้วกราดตวาดว่า
ใครรู้จักยกยามาแต่เดิม
จะฆ่ามึงก็อดสูเป็นผู้หญิง
รีบออกไปเสียให้พ้นจากบนเนิน

อียักขาศาไทยแก่งใส่เสริม
พุดอีกเหม็นหนึ่งหวงมาลวงเกิน
จะค้อนตึงเทพเจ้าบนเขาเขิน
ขึ้นลงเกินจะไม่รอดตลอดไป

(เจริญ)

(สาลิกา)

แก่งว่าข้าไม่รอจะตอกร
แล้วแก่งทำรีบเดินจากเนินเขา

กลัวม้วยมอความกลัวลบตัวไป
แฝงเงาพฤษภาที่อาศัย

(เจริญ)

(กล่อมনারี)

เวลานี้ก็ด่วนจวนจะค่ำ
ชวนนางไถยหน้าคีรี

จะต้องจำพักผ่อนนอนที่นี่
ทั้งสองศรีเลยหลับระงับไป

(เจริญ)

(แสนคำนิ่ง)

แสงแก้วมรกดสลดจิต
มาได้เมียงญาติขาดเมตตา
เห็นเราเป็นยักษ์เช่นนี้ดอก
อย่าเลยแม้จะบอกออกความตามแสง

คิด ๆ แล้วก็แสนแค้นเชษฐา
กับมาว่าดำทอเสียพอแรง
กลับกลอกพุดได้มาน่ายแหนง
จะว่าแก่งกลับกลอกมาหลอกกัน

(เจริญ)

(โทน)

เราจะลักมารศรี
ชูหวานแสนประสิทธิ์ฤทธิไกร
วางอนงค์รักให้พักผ่อน
คลายสะกดเร็วพลันทันใด

ทูปตีให้ตายตั้งใจหมาย
สะกดให้อารมณ์ไม่สมประดี
สิงขรเชิงเทินเนินไสว
ทรมวยอ่านคาถาไม่ซ้ำที่

(เจริญ)

(บุหลันลอยเลื่อน)

รัศมีหมองหมางค้อยสาบหาย
แลไม่เห็นองค์พระทรงศักดิ์
ตะโกนกร้องเรียกพระภูมิ

พินขึ้นได้อารมณ์สมประดี
เห็นนางยักษ์อกสั้นให้ขวัญหนี
นารีทอดองค์ลงโคกกา

(เจรจา)

(ลิงลาน)

นางยักษ์ตั้งกระทู้ชู้ตวาด
คิดพะเนงจงใจช่างไม่กลัว

มึงบังอาจเหยอหยิ่งมาชิงผ้า
จะจิกหัวมึงมาทำให้หน้าใจ

(เจรจา)

(ดาวตะเลง)

รัศมีศรีสลดกำสรดเศร้า
ผิดผ้าตัวข้าสมาโทษ
ฉันจะยอมเป็นข้าฝ่าธุลี

กัมเกล้าประนมกัมเกศา
แม่อย่าโกรธเขี้ยวเข็นให้เป็นผี
ตั้งแต่วันนี้จนวันตาย

(เจรจา)

(พิรุณสั่งฟ้า)

แสงแก้วมรกตค้อยลดหย่อน
จึงว่าเจ้าขอโทษจะไปรดปราน

ฟังว่าอนโณมยงยอดสงสาร
ไม่หักหารราญรอนจะผ่อนปรน

(เจรจา)

(โทณ)

จะบอกเจ้าเล่าให้ฟังจะสั่งไว้
พระศรีวิชัยกับข้าเวลาจน
กำหนดเราเข้าชะตาเปลี่ยนราศี
ให้หันเหียนเวียนหัวมืดมัวตา

เจ้าอย่าได้ไปแจ้งแห่งนุสร
จรดลจากพารามาด้วยกัน
ในวันนี้แมนแท้แน่หนักหนา
กายากลายกลับไปจับพลัน

(เจรจา)

(พรหมณัติน้ำเต้า)

เป็นพรหมณน้อยโณศรีบริสุทธิ
รัศมีได้เห็นเป็นสำคัญ

ชื่อว่าบุษราคัมงามเจดจัน
นางให้ครันคร้ามองค์นางนงคราญ

(เจรจา)

(พรหมณัติน้ำเต้า ชั้นเดียว)

ฝ่ายเจ้าพรหมณทราชมสวนชวนสมร
หยอกเข้าเคล้าคลึงนงคราญ

คันไลจรมานในป่าพนาสณฑ์
สมัครสมานตามประสาเป็นนารี

(เจรจา)

(ไม้คั้ง)

จะกล่าวกลับเจ้าพราหมณ์ทราหมสวาด
รัตนธานีบุรีโคธ
จำจะแวงค์พระองค์พระทรงศักดิ์

พานางนาฏอย่างเอื้องถึงเมืองใหญ่
ดูโตใหญ่พาราหน้าสำราญ
เพื่อมาพักอาศัยในสถาน

(เจรจา)

(ฝรั่งเศส)

ปางพระศรีวิชัยมาในป่า
ครั้นมาถึงนิเวศเขตคัน
จำจะแวงค์ดูเจ้าเยาวลักษณ์
คิดแล้วย่างมาไม่ช้านาน

แสวงหาเมียหายแล้วผายผัน
พระทรงหันให้องนสนใจ
เมื่อมาพักอาศัยในสถาน
เข้าสำราญพาราสืบหานาง

(เจรจา)

(ตะลุ่มโปง)

ชาวพาราพากันตามดูพราหมณ์
นี้รักหนักหนาเข้ามาใกล้
พราหมณ์ชำเลืองเคืองควันด้วยองงาม
จึงบอกว่าน้องสาวของเราดอก

กับนารีโสภาก็มาตาม
เกลี้ยไกลเมียหรือพ่อจะขอถาม
ให้มีความอดสูอยู่ในใจ
อย่ามาพูดเข้าหยอกจะบอกให้

(เจรจา)

(โทน)

เห็นคนกลุ่มมตามเจ้าพราหมณ์นั้น
สงสัยเข้าแทรกแหวกกลาง
ชี้หน้าว่าไอ้พราหมณ์ทราหมเป็นชู้
กูตามมึงมาทันในวันนี้

พัวพันกันไปกันไปมิให้ห่าง
แลเห็นนางเดินตามเจ้าพราหมณ์นี้
ลักเมียกลุอบหาแล้วพานี้
ถึงที่ตัดไสบรรลัยลาน

(เจรจา)

(แหกเงาะ)

เจ้าพราหมณ์ยิ้มแก้มถึงเข้าว่าเจ้าผัว
อียักขาพาเจ้าเยาวมาลย์
เขาได้นางคนนี้จากอียักษ์
มาพูดเล่นเปล่า ๆ เขาแต่ใจ
เป็นเมียใครมาบ้างช่างใคร
พระฟังความเข้าใจให้ละเหี่ย
โมโหฮึดฮัดให้ขัดใจ

ช่างแหมมัวหลับตามาว่าขาน
มาดงดานเข้าพบยักษ์หลบไป
จะไปลักใครมาก็หาไม่
ถามไถ่นางดูคงรู้ความ
แต่ทราหมวัยได้เสียเป็นเมียเรา
คิดว่าเมียเสียตัวมีผัวใหม่
รุกไล่ห้าห้าประจัญบาน

(เจรจา)

(โทน)

ชาวพาราพากันตื่นแล้วยืนร้อง
บ้างเอ้าข้างพ่อพรานมณเฑาะว์องไว

ว่าทั้งสองนี้เอาเสมอไหน
บ้างก็ไปทูลท้าวเจ้าพารา

(เจริญ)

(นาคราช 2 ชั้น)

พักตร์หงส์ทรงฟังให้กังขา
ว่าพลางทางสั่งเสนี

ใครมารบพุ่งในกรุงศรี
จงไปผูกพาชีครั้งนี้

(เจริญ)

(ม้าย่อง)

เมื่อนั้น
สั่งให้เสนาผูกพาชี

ท้าวท้าวพัศพ์เรื่องศรี
พระมีขึ้นทรงอินมัย

(เจริญ)

(เพลงกรับ)

ครั้นมาถึงสงครามสนามรบ
แล้วดำรัสตรัสสั่งชาวประชา

ให้สงบปีกซ้ายและปีกขวา
บัดนี้เจ้าพารามาถึงแล้ว

(เจริญ)

(โทน)

เสนากราตกลุ่มเข้ารุมจับ
นพเก้ากับองค์กระฎุมภ์

งามทรัพย์รบบรับไม่ถอยหนี
รุกไล่เสนีอยู่ไปมา

(เจริญ)

(โทน)

พระศรีวิชัยคิดได้ไวยปัญญา
แขวงพระชั้นกาย
นพเก้าถอดแวนมิหันซ้ำ

ชักพระชั้นเร็วราหาซ้ำไม
เป็นไฟเร็วราไม่ซ้ำที่
เข้าในพาราธานี

(เจริญ)

(โทน)

จะขออนนุชพระบุตรตรี
ศรีวิชัยแค้นขัดสะบัดหน้า
ฝีมือเจ้ากับเราก็เท่ากัน

ไว้เป็นที่เสน่หน้าทั้งขวาซ้าย
ร้องว่าพรานมณเฑาะว์อย่าเหยียบยัน
ไม่แข็งขันแก้วกล้าไปกว่าใคร

(เจริญ)

(ตะลุ่มโปง)

ศรีวิชัยกราบกัมบังคมลา
เจ้าพรานมณีนุ้เท่าทันพระภูมิ

ให้นี้รักกัลยา มารศรี
ตรัสชวนรัศมีแล้วลีลา

(เจรจา)

(แขกมอญ)

เมื่อนั้น
คิดคะนึ่งถึงนางอรทัย
อย่าเลยจะไปหา มารศรี
ออกจากปรางทองผ่องใสภา

พระศรีวิชัยหม่นหมองไม่ผ่องใส
ภูวไนยนิ่งนิกตริกตรอง
พระภูมิสมมาตรปรารถนา
พระราชเสด็จมาไม่ช้าที่

(เจรจา)

ภาคผนวก ข.
ไม้สากล

เพลงเชญสิงศักดิ์สิทธิ์

A musical score for the piece 'เพลงเชญสิงศักดิ์สิทธิ์' (Song of the Holy Spirit). The score is written in a single system on a grand staff (treble clef). The key signature is one flat (B-flat major or D minor), and the time signature is 2/4. The score consists of ten staves of music, each starting with a measure number: 1, 9, 18, 26, 34, 42, 50, 58, 66, 75, and 83. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The notation includes stems, beams, and various note heads.

2

บทสอนรำ ของคณะปทุมศิลป์

2

ภาคผนวก ค.
แบบสัมภาษณ์บุคคลทางวัฒนธรรม

แบบสัมภาษณ์

ประวัติ และผลงาน

ชื่อ _____ นามสกุล _____ อายุ _____

สถานภาพ _____ นามสกุลเดิม _____

วันเดือนปีเกิด _____ นับถือศาสนา _____

บิดาชื่อ _____ มารดาชื่อ _____

การศึกษา _____

ที่อยู่ปัจจุบัน _____

เบอร์โทรศัพท์ _____

อาชีพปัจจุบัน _____

เพราะเหตุใดจึงสนใจละครชาตรี _____

ประสบการณ์การแสดง _____

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางสาวปาริชาติ กันตะเพชร
วันเดือนปีเกิด	วันอังคารที่ 23 มกราคม พ.ศ.2522
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลจุฬาฯ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	3706/5 ซ.ประดิษฐ์ ต.บางโคล่ ซ.บางคอแหลม กทม 10120
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2533	วุฒิมัธยมศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนวัดโสมนัส
พ.ศ.2539	วุฒิมัธยมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสตรีวิทยา
พ.ศ.2543	วุฒิมัธยมศึกษา การศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ.2549	วุฒิมัธยมศึกษา ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม.) สาขามานุษยดุริยางควิทยา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร